

TŐKE ÉS HALADÁS

GUSTAV CASSEL

**TŐKE
ÉS HALADÁS**

Eger, 2021.

Fordította: Neubauer Ferenc (1930)

A borítót és a kötetet tervezte: Tábornszki Bálint

A kötetben használt betűtípusok:

MONTERRAT & Sorts Mill Goudy

Ez az alkotás a Creative Commons Nevezd meg! 4.0

Nemzetközi licenc alá tartozik.

A licenc megtekintéséhez látogass el a

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> oldalra.

Tartalomjegyzék

Előszó a 2021-es kiadáshoz.....	9
Tőke és haladás	14
A munkanélküliség ellenszere	64
Elmélet és valóság	72
Utólagosan vagy előzetesen.	81
Mit lehet a munkanélküliség ellen tenni	90
Gazdasági babona	99
Demokrácia és tőkeképzés	108
A magántulajdon és az adóztatás	119
A tulajdonjog és ellenségei	127
Küzdelem a tőkékért	137
A magánvállalkozás védelme	146
A jövedelem és megoszlása	155
Szocializmus vagy haladás.....	164

Előszó a 2021-es kiadáshoz

Különös dolog a közgazdaságtan. Nincs másik tudomány, amelyben ennyire halhatatlanok volnának a tévedések. Gustav Cassel könyve 1930-ban jelent meg először magyar nyelven, és most, 91 évvel később annyira aktuálisak az érvei, mintha tegnap vetették volna őket papírra.

Adóztassuk meg a gazdagokat! Kezdjünk közmunkaprogramokat! Szabályozzuk a lakbéreket! Korlátozzuk a magánvállalkozást! Államosítsuk a magántőkét! Vagyonelosztást! Száz éve megcáfolták őket, mégis száz éve köztünk élnek, uralják a közvéleményt és a politikát ugyanazok az államista tévképzetek. Mintha valami furcsa időhurok csapdájába esett volna a civilizációnk.

Az 1930-as kiadás fordítói előszavában Neubauer Ferenc megjegyzi, hogy borzasztó tájékozatlanság uralkodik Magyarországon a közgazdaság elemi igazságai körül. Ha akkor így volt, annál is inkább így van ez napjainkban, hiszen a kommunista uralom olyan hatalmas pusztítást mért a közgazdaságtani közgondolkodásra, annyira nem hagyott más helyet a magántulajdon gyűlöletén kívül más eszme megismerésének, és olyan mélyen gyökeret eresztett mindaz a tévhit a kapitalizmusról, amit bölcsőtől a sírig minden iskolában, minden író tollából, minden értelmiségi és politikus szájából hallottak és töviről hegyire megtanultak az előző nemzedékek a kommunizmus alatt, hogy nem csodálkozhatunk, ha ez a borzasztó tudatlanság ma is napról napra visszaköszön a véleményformálók fanatikus antikapitalista kirohanásaiban. És bizony nem reménykedhetünk másban, csak stagnálásban, középszerűségben, szegénységben és lemaradottságban, tehát a tudatlan, politikailag éretlen és vesztes nemzetek osztályrészében, amíg le nem számolunk ezekkel a tévképzetekkel a közgazdaságtani tudás elterjesztésének eszközével.

Ha minden ember eredendően szent és angyal volna, a közgazdaságtan és annak ismerete szükségtelen lenne. Mindenki magától értetődőnek venné mások tulajdonjogának tiszteletét, tartózkodna az agressziótól és anélkül megjelenne a szabadpiaci gazdaság és annak prosperitása, hogy valaha valaki megmagyarázta volna a mechanizmusait. Az emberek azonban se nem szentek, se nem angyalok, hanem amorális erőforráshajhászok, akiknek az egyik szinte egyetemes vonása az irigység. A közgazdaságtan így elengedhetetlen ahhoz, hogy az amorális tömegeknek el lehessen magyarázni azt, hogy mindaz a gonoszság, amit a keblükben dédelgetnek, rájuk nézve is ugyanannyira káros, mint annak az áldozatára. Ha a tej ára valóban csökkenne anélkül, hogy kevésbé volna elérhető a fogyasztók számára, szinte senkit nem zavarna, ha néhány árdrágítót börtönbe zárnak vagy megölnek. És ha az emberiség eredendően erényes volna, senki sem gondolna arra, hogy erőszakkal és gyilkossággal próbálja rávenni a tulajdonosokat az árcsökkenésre. Így a civilizáció egyetlen lehetősége a túlélésre és virágzásra, ha megértik a tömegek a közgazdaságtan tanításait és felfogják, hogy a tulajdonjog elleni agresszió, amivel elviekben semmi bajuk nincsen, mégis káros számukra.

Tehát a civilizáció jövője a legszorosabb kapcsolatban áll a közgazdasági ismeretek elterjedésével. A modern kapitalista civilizáció akkor született, amikor Adam Smith, David Hume és a francia fiziokráta rendszerbe foglalták és népszerűsítették a közgazdaságtant. És a legnagyobb pusztítás és vérontás akkor köszöntött a civilizációnkra, amikor a tulajdonjog ellenségeinek protekcionista és a szocialista doktrínái jutottak népszerűsége.

Minden civilizált embernek kötelessége megérteni és tisztelni a magántulajdon fontosságát, és ennyi elegendő volna az örök békéhez és az emberiség életszínvonalának folyamatos javulásához. Azonban minden civilizált emberre jut két tucat félbarbár, akik a legkevesebb ügyet sem vetnek, és nem is fognak soha vetni a tulajdonjog tiszteletére; ha személyes gazdagodásuk útjában áll, át fognak taposni rajta. Ennélfogva a gondolkodó ember kötelessége megismerni a közgazdaságtan tanítását és megismertetni azt azokkal, akiket nem korlátoz a lelkiismeret és az erény.

Gyönyörű volna, ha soha nem kellene lealacsonyodnunk arra a szintre, hogy utilitárius érvekhez kelljen folyamodnunk és az emberi jószágra apellálhatnánk. A valóságban azonban csak úgy védhetjük

meg a civilizációt az azt alkotó csőcselék elől, ha megértetjük velük a gazdaságban megváltoztathatatlanul fellépő szabályszerűségeket, amik az agresszió nyomán keletkeznek.

Ezért annyira rettenetes, hogy 91 egy év múlva épp ugyanúgy elmondhatjuk, hogy borzasztó tájékozatlanság uralkodik Magyarországon a közgazdaságtan elemi igazságai körül. Ezért kell megtennünk a legtöbbet azért, hogy változtassunk ezen és a magyar történelem során leelőször végre ezt a nemzetet is felvilágosítsa a gazdaságelmélet. Szolgálja hát ezt a célt Gustav Cassel könyvének újbóli megjelenése!

Táborszki Bálint
Eger, 2021

Tőke és haladás

A gazdagság lényege

A gazdagság valódi lényegéről általában igen zavaros képzetek vannak elterjedve. Sajátságos, hogy ezek a képzetek a gazdasági fejlődés előrehaladásával párhuzamosan lettek mind elvontabbak és távolodtak el mindinkább a valóságtól. Régen azt tartották gazdag embernek, akinek terjedelmes és jól karban tartott földbirtokai voltak. A gazdagság fogalmának akkor reális tartalma volt. Szorosan összekapcsolódott a közfelfogásban a javak termelésének és előállításának képzetével, vagyis azzal, amit ma termelési folyamatnak nevezünk.

Most ahhoz vagyunk szokva, hogy mindent pénzben számolunk, és minél jobban elterjedt ez a szokás, annál inkább elfelejtett a közvélemény arról konkrét fogalmat alkotni, hogy micsoda a gazdagság a valóságban. Azt tartjuk, a gazdag ember olyan ember, akinek sok a pénze. „Milliomos”-ról beszélünk, vagyis olyan emberről, akinek egy milliója van. De hogy ez mit jelent, azt közelebbről nem vizsgáljuk meg, megelégszünk tisztán a számmal. Így a különböző gazdagságok egész skáláját építjük fel: ennek százezre van, a másiknak félmilliója, a harmadiknak kétmilliója stb. De mit jelentenek ezek a számok? Természetesen márkát vagy koronát, amivel éppen számolunk. Ennek megfelelően ezeknek az embereknek ennyi meg ennyi márkájuknak vagy koronájuknak kell lenniük. Ezzel úgy véljük, el van intézve a dolog és a továbbiakra nem vagyunk kíváncsiak.

De vajon komolyan hisszük-e, hogy egy milliomosnak egy millió márkája van a pénzszekrényében és úgy vehet ki belőle, ahogy neki tesz? Egy millió márkája ezüstben, aranyban, vagy bankjegyekben? Aligha akad felnőtt ember, aki elismerné, hogy a gazdagság természetéről ennyire gyerekes képzetek lennének. És kétségbevonhatatlanul mégis

ilyenformák azok a képzetek, amelyekből a gazdagságról való beszélgetéseinkben, a gazdagság felhasználására vonatkozó kívánságainkban és a gazdagokkal szemben emelt követeléseinkben kiindulunk. Elítéljük a gazdag embert, mert egyre csak több és több pénzt halmoz fel, holott máris többje van, mint amennyire szüksége van és még magától is sajnálja azt az örömet, amit a pénz nyújt. Ehhez a mindennapi szólamhoz az a kép társul, ahogy a zsugori, boltíves kamrájában görnyedve, félhomályban számolgatja pénzeszsákjainak tartalmát. Jómódú emberekkel szemben gyakran hajlunk arra a szemrehányásra, hogy pénzüket nem hozzák forgalomba, pedig ezáltal sok szegény munkás keresethez juthatna. Iparosok és kereskedők panaszkodnak, hogy miért ülnek pénzükön a gazdag emberek és miért dugják el ahelyett, hogy megrendeléseket adnának és bevásárolnának. E panaszok mögött egészen világosan látszik a felhasználatlanul, elzártan heverő nagy pénzösszegek kezdetleges képzeete. És éppen nemcsak tájékozatlan emberek azok, akiknek a gazdagságról ilyenforma képzeateik vannak; minden társadalmi osztályban találhatók ilyenek.

A gazdasági kérdésekkel kapcsolatos politikai megállapítások is legnagyobb részben azon alapulnak, hogy a gazdagságot pénztömegnek tekintik, mely bármilyen kívánt célra felhasználható. Ha valaki százezer márkát hátrahagy, a közvélemény szerint az állam ennek az „összegnek” kisebb vagy nagyobb részét elveheti és saját kiadásaira fordíthatja. Arra nem gondol senki, hogy a tulajdonosra nézve nehézséggel járhat ennek az örökösödési illetéknek a megfizetése. Itt tehát egészen világosan nyilvánul, hogy a hátrahagyott vagyont pénzösszegnek tartjuk, tehát az, aki örökli, könnyen adhat belőle: ha száz darab ezer márkást leolvas, nagyon jól megelégedhet nyolcvannal, a többi húszat átengedheti a köznek. És ha az állam ilyen módon húszezer márkát kap, azt csinálhat vele, amit akar. Esetleg még arra is gondolhatunk, hogy miután ez a pénz eddig vagyon volt, az államnak is úgy kellene azt felhasználnia, hogy vagyonát növelje vele, tehát pl. vasutak építésére vagy erőművek létesítésére. Azt hisszük, ez a nemzeti vagyon fenntartása iránt tanúsított érzékünk jele s egyúttal szentül hisszük, hogy nagy fontosságú nemzetgazdasági bölcsességről is tettünk tanúságot. Csakhogy végül is mindig annak a kezdet-

leges képzetnek vagyunk a rabja, hogy a hátrahagyott örökség százezer márka készpénzből állott. Mert ha tényleg tisztában lennének azzal, hogy gazdasági szempontból nézve végeredményben minden vagyon csak természeti javakból állhat, tehát földből, épületekből, vasutakból, gyárakból és hasonló dolgokból, akkor nem juthatnánk arra a különös gondolatra, hogy ennek a vagyonnak hirtelen másra való felhasználását kívánjuk ahelyett, amire szolgál, vagy kívánnánk azt, hogy azt valami mássá változtassák át, mint ami.

Ha a vállalatok nagy nyereségeit látjuk, azt hisszük, hogy tőlük adóban egyáltalán akkora összeget vehetünk el, amekkorákat csak akarunk. Nem gondolunk arra, hogy az a vállalat, amelyik az idén milliós nyereséget ért el, jövőre nehézségek közé kerülne, ha egy félmilliót kellene adóra fizetnie. Ez a felfogás is nyilván azon alapul, hogy azt gondoljuk, a nyereség készpénzből áll. De ha a megújuló nyereségeket mindig ismét a gyárak fejlesztésére és új munkáslakások létesítésére kell fordítani, és ha ennek folytán a nyereség abban van meg, hogy ezek az épületek a könyvekben nagyobb értékkel szerepelnek, hogy állunk szemben e problémával? Úgy hiszem, e sorok legtöbb olvasója be fogja ismerni,

hogy ezt a pontot bizony még soha nem gondolta végig helyesen.

A gazdagság természetére nézve elterjedt zavar aggályos és sok vonatkozásban veszedelmes kijelentésekhez vezetett a háború alatt, és talán még nagyobb mértékben az azt követő békés munka idejében. A háború kezdetekor statisztikai úton kiszámítottuk az abban résztvevő különböző országok nemzeti vagyonát és úgy képzeltük, hogy ezek a számok határozzák meg azoknak a háború viselésére rendelkezésre álló gazdasági erejét. Itt ismét előtérbe lép az a képzet, hogy a vagyon meghatározott számú márkából áll, amellyel azt csinálunk, amit akarunk, és így azt a háború céljaira is felhasználhatjuk. Azonban a háborús esztendők lassanként az egész világnak bebizonyították, hogy egy nép sem összegyűjtött vagyonából él, hanem abból, amit nap mint nap termel, és hogy lényegileg a háború költségeit is a nemzetek folyamatos munkájának eredményeiből kell megfizetni, már amennyiben nem kapható segítség más országoktól, amelyek készek folyó termelésük gyümölcseinek egy részét átengedni. Valóban, végül azután éppen ez a segítség döntötte el a háborút.

Ezután felmerült a hadikárpótlás kérdése. A szövetségesek a maguk részéről jóformán fantasztikus képzeteket alkottak maguknak arról, hogy Németország valójában mit fizethetne meg. Nyilván ennek a kérdésnek a megítélésére is ugyanaz a felfogásbeli hiba volt befolyással, amellyel itt foglalkozunk. Eszerint Németország, amelynek nemzeti vagyona a háború előtti becslés szerint háromszáz milliárd márkát tett, száz, vagy talán néhány száz milliárd márkát is fizethetett volna hadikárpótlásképp. De hogy ez a fizetés a valóságban miképpen fog végbe menni, hogy Németország tulajdonképpen mivel fizetne, arról senki sem alkotott helyes fogalmat magának. Néhány hajót, mozdonyt és állatot vagy effélelét mindenesetre el lehet venni Németországtól, de azután? Pénzt? Igen, ez volt Németországban bőven. De ez mind papíros volt, amelynek a szövetségesek részére nem volt értéke. Hát hol volt Németország nagy nemzeti vagyona?

A hadikárpótlások felett megindult vita lassan világosságot vetett erre a kérdésre is. A válasz világosan megmutatja a gazdagság lényegének problémáit, amelyekkel mi most itt foglalkozunk. Németország nemzeti vagyona lényegében maga Németor-

szág volt: a német föld és mindaz, ami vetésben, közlekedési eszközben és hasonló javakban rajta volt, valamint a földön levő épületek mindennel együtt, amit gépekben és anyagban, bútorban és házi felszerelésben magukban foglaltak. Ebből nem lehet a külföldnek fizetni. A hadikárpótlást a német közgazdaság háború utáni folyamatos munkájának termékeiből kellett kiegyenlíteni. Ezzel az egész kárpótlási kérdés nyilvánvalóan új alapokra került. A kárpótlás megfizetésére való képesség ekként kizárólag és egyedül azon alapult, hogy tartják fenn a német termelőerőt. Ha a kárpótlást követelő országok ezt a termelőerőt szertelen követelésekkel és mindenféle elképzelhető kényszereszközzel annyira lenyomják, hogy az illető nép csak azt tudja termelni, amire saját igényei szempontjából szüksége van, úgy egyáltalán nem számíthat kártérítésre. Ha ellenben mindent megtettek volna, ami lehetséges arra, hogy a német termelőerő a legmagasabbra fokozódjon, akkor az idők során kétségtelenül igen jelentős hadikárpótláshoz juthattak volna. Bebizonyosodott tehát, hogy a gazdagság természetének helyes elismerése ez esetben igen nagymértékben gyakorlati jelentőségű, és az alapvető tételnek az a téves megítélése, mely kétségtelenül érvényesült,

máris igen nagy mértékben idézett elő végzetes és részben többé jóvá nem is tehető hatásokat.

Ez tanulságos dolog. Meg kellene belőle értenünk, hogy az egész közgazdaságot érintő kérdésekben óvakodnunk kell a döntéstől, mielőtt még tisztáztuk volna a szóban forgó közgazdaságban a tőke helyzetét és feladatait, és egyáltalán e gazdaság folyamatainak és fejlődésének feltételeit. Az e téren még most is uralkodó általános tájékozatlanság a háborút követő első években nemcsak a jóvátételi kérdés kezelésénél mutatta meg aggodalmat keltő hatásait, hanem meglehetősen általánossággal jelentkezett a különböző országok államháztartásainak újból való rendbehozatalával kapcsolatban is. Az a népszerű elképzelés, hogy a háború alatt felgyülemlett állami adósságokat a vagyonok egyszeri megadóztatásával ki lehet fizetni, nagy részben tényleg éppen abban az itt tárgyalt téves felfogásban gyökerezik, hogy ezek a vagyonok összegyűjtött pénztömegekből állnak. De még nagyobb mértékben áll ez a végig nem gondolt gazdasági kérdéseknek arra a tömegére, amelyeket a mi radikális emberiségboldogítóink szakadatlanul ismételnek: ha a társadalom egész, felgyülemlett vagyona valóban egyetlen rendelkezésre álló pénztömeg, akkor igazán nincs

mit csodálkozni azon, hogy ezekkel az eszközökkel valamit el is szeretnénk érni; és ha van, aki úgy látja, hogy ennek a magántulajdonon kívül mi sem áll útjában, az egyszerűen félresöpri a magántulajdont és azt hiszi, hogy ezzel most már e vagyontömegek kihasználása minden elképzelhető célra szabaddá vált. Ha az ilyen emberi sorsjavítók csak egyszer áldoznának 24 órát arra, hogy igazán tisztába jöjjenek azzal, miből is áll tulajdonképpen ez a vagyon, akkor igen érdekes felfedezésekre jutnának. Azt látnák ugyanis, hogy a nemzeti vagyonnak, ha azt egészében nézzük, megvan már az a határozott rendelkezése, melyen nem lehet csak úgy változtatni, és hogy ez a rendeltetés társadalmi szempontból nézve igen hasznos is, ha természetesen nem is az elképzelhető legelőnyösebb minden részletében.

Az a szokás, hogy mindent pénzben értékelünk, azt idézi elő, hogy ugyanolyan mértéket alkalmazunk vagyonra és jövedelemre. Ennek megint az a következménye, hogy nehéz észrevenni a vagyon és a jövedelem közötti különbséget. Az egyik éppen úgy pénz, mint a másik. Ebből származik az, hogy sehogyan sem tudjuk megérteni, miért kell kiadásainkat jövedelmükhöz szabni és miért nem lehet a meglévő

pénzből elvenni valamit, még hogyha ennek egy részét vagyonnak nevezik is. Természetesen a legtöbb ember nagyon jól megérti ezt a különbséget akkor, amidőn az ő saját magángazdaságáról van szó. De bezzeg másként alakul ez a belátás, mihelyt a nemzeti gazdaságról van szó. A magángazdasági felfogás is egyenesen félrevezet, mert hiszen a magánember, ha rászorul kiadásainak fedezésére, igénybe veheti vagyonának egy részét, és az állam a gazdag emberektől akkora adót szedhet, hogy azok azt a magángazdaság szempontjából csak vagyonukból tudják megfizetni. Ez azután arra a feltevésre vezet, hogy a valóságban is lehetséges a vagyon felhasználása és hogy ez a közgazdaság teljessége szempontjából is megtörténhet, sőt ebből a szempontból előnyös is lehet. Ez a nézet jelentkezik például a magas örökösödési adóra vonatkozó radikális követelések formájában. Nagy részben minden vagyonkiszajátításának és felosztásának hasznos voltába vetett hit is arra a képzetre támaszkodik, hogy ezt a vagyont ezáltal a fogyasztás céljaira lehetne hozzáférhetővé tenni.

Általában úgy látszik, nehéz tiszta képet alkotnunk arról, hogy valamely nép a maga egészében

kénytelen-e jövedelméből, vagyis termelésének hozadékából élni. Különösen megtévesztő itt az a lehetőség, hogy a külföldtől pénzt lehet kölcsönözni; az ilyen kölcsönöknek ugyanis az a feltételük, hogy más népek rendelkezésre bocsássák jövedelmük egy részét e célra és ezáltal lehetővé tegyék a kölcsönvevő népnek azt, hogy az a jövedelmén túlmenő életet folytathasson. Ez természetesen csak rövid ideig tarthat, mert az a nép, mely a kölcsönkapott anyagi erőt ily célra használja fel, természetesen mind szegényebb és szegényebb lesz, elzálogosítja a külföldnek saját vagyonát és sok és hosszú év tartamára kamatfizetőjévé válik a külföldnek. Ennek következtében kénytelen lesz ez alatt az idő alatt megfelelően korlátozni fogyasztását. Azelőtt tényleg csak igen kétes hírű államok estek bele a könnyelmű gazdálkodás eme hibájába. De ebben a pillanatban (1920) csaknem egész Európa erre az útra tért és azt hiszi, hogy lehet keveset dolgozni, de jól élni, megengedve Amerikának, hogy pótolja a hiányt. Ez azonban, mint ahogy azt alább látni fogjuk, nem folytatható sokáig. A viszonyok hatalma hamarosan arra a belátásra fogja kényszeríteni Európát, hogy a háború alatt éppen úgy, mint a háborút követő legelső

években illúzióba ringatta magát, és hogy az a megélhetési és munkás-standard, melyről azt hitte, hogy fenntarthatja, valójában lehetetlen.

Ilyen körülmények között nyilvánvalóan sürgősen szükséges, hogy a tőke természetéről és annak a nemzeti jövedelem és gazdasági haladás szempontjából való jelentőségéről tisztább fogalmakhoz jussunk. Mindaddig, míg erről nincsenek részletesebb ismereteink, nyilván ki vagyunk téve annak a veszedelemnek, hogy teljesen tévesen ítélünk meg igen fontos kérdéseket, holott pedig azok oly általános jelentőségűek, hogy nem kerülhetjük el a velük való foglalkozást és nem lehetünk meg anélkül, hogy róluk véleményt ne alkotnánk. Kényszerítve vagyunk tehát arra, hogy részletesebben foglalkozunk a közgazdaság legfontosabb alaptételeivel. Ám e téren sem számíthat senki arra, hogy a maga komoly elmemunkája nélkül megfelelő megismerésre juthasson. Az itt következő fejtegetések mindössze arra szolgálnak, hogy útmutatást nyújtsanak azoknak, akik ily munkával igyekeznek helyes véleményt alkotni a tőke és a tőkeképződés jelentőségéről közgazdasági életünkben.

Általános közgazdasági alapfogalmak

Szükségleteink kielégítéséhez tömegesen kell olyan árukat termelnünk, amelyeket azután elfogyasztunk; ilyen az élelmiszer, ruhanemű stb. Ezenkívül épületeinknek, telepeinknek, hajóinknak és más hasonló dolgainknak kell lenni, amelyek rendeltetése a lakásra, utazásra, telefonálásra vagy színdarabok megnézésére irányuló szükségleteink kielégítése. Vannak olyan szükségleteink is, amelyeket közvetlenül egymásnak teljesített szolgálatok elégítenek ki; például oktatás, orvosi kezelés, vagy takarítás. *Termelés* alatt e szó legáltalánosabb értelmében véve mindazt az emberi tevékenységet értjük, amely a szükségletkielégítés lehetővé tételére irányul, akár áruk útján, akár ilyen vagy amolyan szolgálat útján történjék is az.

Miután a szükségletek kielégítésének állandóan folynia kell, nyilvánvaló, hogy a termelésnek szüntelenül tartó folyamatnak kell lennie. A legegyszerűbb eset az, ha ez a folyamat állandóan változatlan terjedelmű. Ekkor folytonosan új nyersanyagról kell gondoskodnunk és azt különböző tökéletességi fokon álló féglyártmányokká, végül pedig oly ter-

mékekké kell nemesíteni, amelyek a fogyasztás kielégítésére szolgálnak. A késztermékek kiválnak a termelési folyamatból és a fogyasztó birtokába mennek át. De helyüket állandóan új nyersanyag foglalja el a termelési folyamatban. Ez teszi lehetővé a termelési folyamat szakadatlan haladását. A termelési folyamaton belül tehát mindig bizonyos mennyiségű nyersanyagot és a megmunkálás különböző fokozatain álló termékeket találhatunk. És ennek így is kell lenni, ha azt akarjuk, hogy a termelés állandóan és egyenletesen folytatódhasson és késztermékeket bocsásson rendelkezésre. Ahhoz, hogy legyenek kész eladó ruhák, a termelési folyamaton belül szöveteknek kell lenniük a ruhák elkészítésére, fonálnak új szövetek szövéséhez és gyapjúnak, gyapotnak, vagy ehhez hasonlóknak a fonáshoz. Hogy asztalunkra naponta hús kerülhessen, húsrakományoknak kell lenniük a boltokban és szállítás közben, kellenek kész érett sertések, továbbá olyanok, melyek most nőnek fel, azután tengeri és hasonló tápanyagok, melyek hozzánk (Svédország) a tengerentúlról kerülnek.

A javak ama tömegét, mely eszerint a termelési folyamaton belül állandóan a magasabb kimunkálás

felé halad, „forgótőkének” nevezzük, azaz ha különösen ki akarjuk azt emelni, hogy itt nem a javak pénzértéke a fontos, hanem maguk a jószágok, akkor „forgó dologi tőkének.”

A termelési folyamat megvalósításához azonban szükségünk van bizonyos mennyiségű „dologi állótőkére,” azaz valóságos termelési eszközökre is, melyek ugyan nem mennek keresztül változáson, tehát nem tárgyai a termelésnek, azonban ahhoz mégis feltétlenül szükségesek. Ide tartozik mindenféle szállítási eszköz, gyárépület, villanyos és gázmű és effélék, mezőgazdasági épületek, talajjavítások, igavonó és tejelő állatok stb. Az álló dologi tőkéhez kell sorolnunk lakóházainkat is, amelyek fogyasztó-bérlőknek évhosszat lakásokat bocsátanak rendelkezésükre.

Közös elnevezéssel mindezt az álló és forgó dologi tőkét egyszerűen dologi tőkének szoktuk nevezni. Mindenki megértheti, hogy ennek létezése a termelés folytatásának, valamint szükségleteink szakadatlan kielégítésének szükséges feltétele. Ámde ez esetben nyilvánvaló az is, hogy a dologi tőkét folyton és állandóan fenn kell tartani és meg kell újítani, hogy változatlanul megőrizhessük. Termelőmunkánknak egy részét tehát folytonosan ennek

a felújításnak folyamatára kell fordítani. A forgó dologi tőke szempontjából ez a termelés természetéből szükségszerűen következik. Azonban az álló dologi tőke is megköveteli a felújítást. Folytonos elhasználódásnak van kitéve, karban kell tartani és javítani kell. Végül a gépek is teljesen elhasználódnak és újakkal kell őket pótolni, és ugyanígy áll a dolog az épületekkel. Ha tehát termelő erőfeszítésünk egy részét erre az állandó felújítási munkára kell fordítanunk, ez csak a termelés szakadatlan folytatásának egyik természetes feltétele. Amit a termelési folyamat ezen felül létrehoz, az a „*dologi jövedelem*.” Ez esetben az kész termékekből, árukból és szolgáltatásokból áll, melyek a fogyasztónak jutnak.

Eddig azonban úgy gondoltuk, mintha a termelési folyamat változatlanul folyrna le, amivel valóságban sohasem elégedhetünk meg. Fejlődést, előrehaladást követelünk. Már a lakosság szaporodása is szükségessé teszi ezt. Ha a lakosság évenként 1%-kal növekszik, akkor ugyanezzel a százalékkal kell szaporodniuk a lakásoknak, szállítási eszközöknek, termőterületeknek, gyáraknak és gépeknek is, ha nem akarjuk, hogy rosszabbodjék a fogyasztók ellátása. Ahhoz pedig, hogy valódi haladás következze be, ezenfelül a dologi tőke összegének az emelkedése is

szükséges. Alig van életviszonyainknak olyan megjavítása, mely ne támasztana kiterjedt új igényeket a dologi tőkével szemben. A technika haladásának iránya a legutóbbi 100 év alatt a szükségletek kielégítéséhez mind több és több dologi tőkét kívánt meg. Legjobb példája ennek a vasút, de ugyanúgy a modern hajózás is hajóival és kikötőivel, a világítási üzemek gáz és villanyos műveikkel, a nagy energia-termelő telepek távvezetékeikkel és nem utolsósorban az egész nagyipar, mindezek megannyi óriási méretű dologi tőkét jelentenek, és pedig olyan dologi tőkét, amelyet folyton nagyobbítanunk kell, hogyha lépést akarunk tartani az általános haladással. A jelenlegi nyugat-európai viszonyoknak az a rendes arány felel meg, hogyha a közgazdaság tényleges tőkéjének összessége évente mintegy 3%-kal szaporodik. Minden ország közgazdaságának ilyen emelkedésben kell részt vennie, ha nem akar elmaradni a fejlődés mögött.

A dologi tőke azonban csak akkor szaporítható, ha a termelő erőfeszítések megfelelő mértékben erre a célra irányulnak. Termelő erőfeszítéseink egy részét tehát állandóan új dologi tőke előállítására, vagyis a szó valódi értelmében *tőkeképzésre* kell fordítanunk. Ez szükségszerűen csökkenti a termelő

erőfeszítések ama mennyiségét, amelyet egyébként folyó szükségleteink kielégítésére használhatnánk fel. A fogyasztást tehát meg kell szorítani, hogy ezzel lehetővé tegyük a tőkeképzést. A tényleges jövedelem most tehát két részre oszlik és ebből az egyik annak felel meg, amit elfogyasztunk; a másik ellenben az új dologi tőkének. Ez utóbbi rész rendszerint az egész jövedelem mintegy egyötöde, az előbbi pedig négyötöde. A dologi jövedelem ilyenét megosztása elengedhetetlen annak a gazdaságnak, amely nem akar elmaradni kora mögött.

A pénzgazdaság

Amit eddig elmondtunk, általános érvényű, épp úgy vonatkozik a gazdára, aki tanyáján ült és úgyszólván a külvilággal való minden összeköttetés nélkül gondoskodott önmagáról, mint a mai társadalomra, melyben minden egyes háztartás csak az egésznek egy tagja. Mi azonban ezúttal főképpen a mai háztartási viszonyokra gondolunk. Hiszen, amint mondani szokás: pénzgazdaságban élünk. A munkamegosztás, a munkának a különböző hivatásokra való felosztása oly előrehaladott, hogy az emberiség túlnyomó része vagy egyáltalán nem, vagy

csak igen csekély mértékben termeli vagy szolgáltatja azt, amire magának szüksége van, hanem ellenkezőleg, többnyire egész más javakat vagy szolgáltatásokat termel. A termelők a termeléshez való hozzájárulásukért pénzt kapnak és ezért a pénzért vásárolják meg azt, amit szükségleteik kielégítése céljából kívánnak. Az egyes ember jövedelme tehát pénzösszegként jelentkezik. Ennek folytán az emberek jövedelmét is évente ennyi meg ennyi márkának számítjuk. De tulajdonképpen mindenki dologi jövedelme abból áll, amit ezért a pénzért vásárol, tehát bizonyos mennyiségű áruból és szolgáltatásból. Ha a pénzjövedelmeket mind egyberakjuk, akkor pénzösszegben kifejezve megkapjuk a nemzeti jövedelem összegét. Ezzel a pénzbeli jövedelemmel vásároljuk meg a dologi nemzeti jövedelmet.

Ebből az egyszerű megállapításból mindenké előtt a következő igen fontos következtetést vonhatjuk le: Semmi értelme sem lehet annak, hogy a pénzjövedelmet emeljük, ha azzal egyúttal nem emelkedik a dologi nemzeti jövedelem. Ha ezt megkísérelnénk, csak azt érnénk el vele, hogy márkájáért mindenki kevesebbet kapna, mint azelőtt. Pont ez történt az utóbbi évek során. A pénzjövedelem

szerfelett megnövekedett, azonban a pénz vásárlóereje ugyanolyan mértékben csökkent és általában véve nem voltunk jobb helyzetben, mint azelőtt. Hiszen nyilvánvalóan világos az is, hogy egyetlen nép sem vásárolhat pénzjövedelmével többet dologi jövedelménél, azaz termelő munkájának egész eredményénél. A jövedelemnek tényleges emelése tehát csak azon módon lehetséges, hogy a nép termelésének eredményét emelje.

De menjünk tovább. Az egyén nem mindig fogyasztja el pénzjövedelmét egészen, hanem annak egy részét megtakarítja. Mi történik ezzel a résszel? Olyan kérdés ez, amellyel általában nehéz tisztába jönni. De hogyha a dolgot úgy fogjuk fel, mint ahogy most tettük, akkor könnyű a kérdésre megadni a választ. A pénzjövedelem el nem fogyasztott részét az újonnan képződött dologi tőke megvásárlására fordítjuk, ugyanazon a módon, mint ahogy a pénzjövedelem elfogyasztott részét a dologi jövedelem fogyasztásra rendelt részének vásárlására fordítjuk. Egészben véve ezen a módon a pénzjövedelmet az egész dologi jövedelem megvásárlására fordítjuk és így sohasem maradhat felhasználatlanul pénz. Ennél fogva tehát teljesen téves az a népies fel-

fogás, amely szerint a gazdag emberek jövedelmeiket elrejtik és vonakodnak pénzükért akármit is vásárolni, holott ehelyett kötelesek lennének azt forgalomba hozni, hogy ezzel keresethez jussanak a szegények. A jövedelem ama része, amelyet megtakarítunk, az újonnan képződött dologi tőke megvásárlására használandó, tehát új lakóházakra, új gyárakra és gépekre, új vasutakra és hajókra stb. adják azt ki. Mert hiszen olyanoknak is kell lenniük, akik ezeket a termékeket is megvásárolják, mert különben azok, akik ezeket termelik, sohasem kapnának fizetést. Ekképpen szakadatlanul folyik a megtakarításoknak a dologi tőke megvásárlására való fordítása. Nem szükséges, hogy az építőmunkások egy házat egészen felépítsenek és teljesen elkészítsenek, mielőtt megkapnák munkájuk bérét. Rendszeresen fizetik őket, aszerint, amint a munka előre haladt. Ez azt jelenti, hogy az épületnek azokat a részeit, amelyek éppen munkában vannak, a megtakarításokból fizetjük ki. A jövedelem megtakarított része tehát éppen úgy, mint az elfogyasztott része, arra szolgál, hogy a lakosságnak munkája legyen és a munkájáért fizetést kapjon.

Közbe lehetne azonban vetni, hogy senki sem tartozik jövedelmének megtakarított részét feltétlenül valamely építkezési vállalkozásba, vagy bármi más termelésbe fektetni, hanem egyszerűen elhelyezheti valamelyik bankban. Helyes, ámde mit csinál valójában a bank ezzel a pénzzel? Kölcsönadja például építési hitelképpen valamelyik építtetőnek, aki éppen házat készül építeni, de nem rendelkezik az ehhez szükséges saját eszközökkel. Ezen vagy a lehetőség ezer más módján, amelyeket a mai gazdasági élet nyújt, a megtakarítások tehát mégis végeredményben újonnan termelt tőke vásárlására szolgálnak. Valamely nagy vállalkozás kénytelen üzemét kiterjeszteni, vagy új munkáslakásokat építeni. A vállalkozást irányító társaság kötvénykölcsönt vesz fel. Az eszközöket az építkezéshez tehát a takarékoskodó nagyközönség bocsájtja rendelkezésére, amely megveszi a kötvényeket. Lehet, hogy egy életbiztosító társaság veszi át a kötvények egy részét. A megtakarítások ekkor a biztosítottaktól erednek, akik díjaik fizetésének céljaira apró összegeket tettek félre. Vagy pedig új részvényeket bocsát ki e társaság. A megtakarításokat akkor azoknak kell előtérmenteniük, akik az új részvényeket jegyzik. Lehetsé-

ges, hogy ezt sajátjukból teljesen fedezni nem tudják, hanem kénytelenek részvényeiket bankban elzálogosítani. Akkor megint a bank betéteseik azok, akik megtakarításaikkal hozzájárulnak ahhoz, hogy az illető vállalkozás építkezéséhez szükséges összegek a rendelkezésére álljanak. Alapjában véve tehát mindig ezekből a különböző oldalról felgyülemelő megtakarításokból fizetik meg a vállalkozás építőmunkásainak béreit, avagy az építőanyagokat, gépeket, vezetőkeket és hasonló dolgokat, amelyek a megnagyobbításhoz szükségesek.

Pontosan ugyanilyen módon kap a mezőgazda az államtól talajjavítási hitelt. Nem az állam teremti ezt a pénzt, hanem kölcsönt vesz fel kötvények kibocsátása útján. Ennek feltétele, hogy legyenek megtakarítások, amelyekből ezek a kötvények megvásárolhatók, és a valóságban éppen ilyen megtakarításokat bocsátanak a mezőgazda rendelkezésére.

Láttuk már, hogy a dologi tőkeképződés minden haladásnak szükséges feltétele. Folyton és állandóan több és jobb lakást kell építeni, új gyárakat, utakat, erővezetőket, hajókat, vasutakat és így tovább a végtelenségig. Ámde akkor lenniük kell az eszközöknek is arra, hogy mindezt megfizethessük. *Ezért szükséges a takarékoság.* Kell, hogy akadjanak

emberek, akik fogyasztásukat jövedelmük egy részére korlátozzák, illetve akiknek jövedelmük nagyobb, mint amilyenre fogyasztásuk céljára szükségük van aszerint, milyen nézőpontból nézzük a dolgot. Akik jövedelmük egy részét megtakarítják, ezzel vagyonukat szaporítják. Ezt természetesen nem a köz érdekében cselekszik. Teszik családjaik vagy maguk, vagy ama vállalkozás érdekében, amelynek életüket szentelték. Az indokok különböző természetűek lehetnek. Az eredmény azonban az, hogy ennek következtében a közösség számára rendelkezésre állnak a szükséges megtakarítások. A lényeges pedig ez. Ezek nélkül a megtakarítások nélkül minden pihenne. Semmiféle téren a tökéletesítésre irányuló egyetlen követelés sem volna teljesíthető. A takarékoskodók tehát teljesen nélkülözhetetlen társadalmi funkciót teljesítenek.

Miután az újonnan alakuló dologi tőkét lassanként a megtakarításokból vásároljuk meg, a társadalom egész dologi tőkéje közvetlenül vagy közvetve az összes megtakarítások birtokába jut. Aki takarékoskodik, „*pénztőkét*” kap. A valóságban azonban ez megfelel a társadalom egész dologi tőkéjének. Ha azonban a földet eredeti természeti állapotában, annak pénzértékével együtt akarnánk számba venni,

akkor „*vagyonról*” kell beszélnünk, ami tehát a „*tőke*” fogalmánál valamivel szélesebb körű fogalom. Azonban a pénzvagyon és a dologi vagyon között ugyancsak teljes megegyezés van.

Bizonyos vagyon, bizonyos összegben kifejezve tehát mindig bizonyos dologi vagyonnak felel meg. Minden vagyon pedig minden adott pillanatban bizonyos módon el van helyezve. Az elhelyezésen természetesen lehet változtatni, ha például a tulajdonos elad egy házat és hajót vásárol helyette. Ez végeredményben természetesen nem más, mint a vagyontárgyak kicserélése különböző tulajdonosok között. Ezenkívül magángazdasági szempontból bárkinek módjában van vagyonát el is fogyasztani oly módon, hogy egy részét feléli. Azonban ez is úgy történik, hogy új megtakarítások jelentkeznek, és azok vásárolják meg a megfelelő dologi vagyont. Ha például valamely részvénytulajdonos fel akarja élni vagyona egy részét, akkor eladhat néhány részét, azonban akadnia kell valakinek, aki azokat megtakarításával megvásárolja. Egy háztulajdonos vagy földbirtokos is elpazarolhatja vagyona egy részét, ha birtokára új jelzálogkölcsönt vesz fel, azonban itt is új megtakarítások kellene, amelyek hajlandók át-

venni a jelzálogkölcson-kötvényt. A valóságban tehát aki tőkét fogyaszt, mindig mások megtakarításaiból él. Az összesség dologi vagyonában ezáltal semminemű változás sem áll be. Csak a birtoklási viszonyok változnak. A megtakarítások elfogyasztása azonban nemzetgazdasági szempontból mégis káros azért, mert ez megakadályozza ezeknek a megtakarításoknak a tulajdonképpen tőkeképzésre való fordítását, tehát csökkenti annak a lehetőségét, hogy új dologi tőke jöjjön létre.

Jövedelmünkből kell élnünk

Ugyanez az eredmény, ha az állam támaszt igényeket egyesek vagyonával szemben. Midőn ezeket az állam a megadóztatás valamely módjának segítségével arra kényszeríti, hogy engedjék át vagyonuk egy részét, és ahogy mindig lenni szokott, az adónak pénzben való megfizetését követeli, akkor ez csak azt jelenti, hogy az adófizetők kénytelenek dologi vagyonuknak egy részét eladni vagy azt megterhelni, és hogy e célból igénybe veszik azokat a megtakarításokat, amelyeket mások éppen folyó jövedelmeikből gyűjtöttek. Az állam tehát valójában

ezeket a megtakarításokat veszi igénybe. Midőn azután az állam a hozzá befolyó összegeket felhasználja folyó kiadásaira, akkor ezzel megfelelő mértékben megakadályozta az országban a tőkeképződést, azaz olyan összegeket használt fel, amelyek különben az új épületekben, ipartelepekben stb. megnyilvánuló szükséglet kielégítésére, tehát egyszóval új dologi tőke alakítására szolgáltak volna. Ha azonban az állam ezeket az összegeket vasúti hálózatának kiterjesztésére, vagy egy új távbeszélő vezeték építésére fordítaná, akkor az igénybe vett megtakarítások valóban a dologi tőke szaporítására szolgálnának, mondhatni ugyanolyan módon, mint hogyha az állam nem is avatkozott volna bele. Azonban az állam ezáltal az adóztatás által semmiféle új eszközt sem teremtett a dologi tőkeshiány további kielégítésére.

Ez a megállapítás azért fontos, mert jóformán eltávolítja az utunkból azokat a téves képzeteket, amelyek e téren érvényesülni szoktak. Sokan például azt hiszik, hogy az állam a lakáskérdés megoldásában hatékonyan közreműködhet egy százmilliós hitel megszavazásával, amelyet a nagy tőkék külön megadóztatásával fedez. Valójában az állam ily módon egyáltalán nem teremthet elő új összegeket.

A kérdéses százmillió a folyó megtakarításokból vonatnék le. Lehetséges, hogy azok különben is az építési tevékenységre fordítottak volna. Ez esetben a rendszabályok még azt sem érik el, hogy ilyen módon több ház épüljön, mint az az állam beavatkozása nélkül történt volna. Azonban az is lehetséges, hogy a kérdéses megtakarításoknak csak egy részét fordították volna lakásépítésre, más részük azonban a mezőgazdaság fejlesztésére vagy a gyárak megnagyobbítására szolgált volna. Ha az állam beavatkozásával azt kényszerítené ki, hogy az egész összeget lakásépítésre fordítsák, akkor nyilván ezáltal bizonyos élelmiszer-termelés maradna el, vagy csökkenne az a lehetőség, hogy ipari munkásokat foglalkoztassunk. A lakáskérdés bizonyára igen fontos, azonban nyilván az is fontos, hogy megfelelően táplálkozhassunk és ne maradjunk munka nélkül. Ha valamely téren politikai beavatkozásra kerül a sor, csak erre az egyre gondolunk és elfelejtjük, hogy a megoldásra figyelembejövő anyagi erőt más céloktól vonjuk el. Holott a közgazdasági ügyekkel való foglalkozásnál elsősorban az a fontos, hogy az egészet áttekintsük.

Miután, ahogy kimutattuk, a vagyonnak mindenkor megvan már a meghatározott felhasználása,

tehát rá vagyunk utalva arra, hogy folyó jövedelmünkből éljünk. Ezzel azért rendelkezhetünk szabadon, mert a folyó termelésnek, melynek hozamát jövedelmünkkel meg kell fizetnünk, olyan irányt szabhatunk, amint tetszik. Azonban a jövedelemnek fedeznie kell fogyasztásunk mellett a tőke képződését és a magánháztartások, az állam és a község szükségleteire egyformán elegendőnek kell lennie. Ha az állam a jövedelmet megadóztatja, kevesebb marad a magánosok számára. Ezeknek tehát valami módon össze kell húzódnium. Ez azután vagy a takarékoskodásnál, vagy a fogyasztásnál történhet meg. Az első esetben csökken ama megtakarítások összege, amelyek a társadalom gazdasági fejlődésének céljaira rendelkezésre állnak, és így ennek következtében ez a fejlődés marad hátra. Ezért kell óvakodnunk az olyan megadóztatástól, amely túlságosan megnehezíti a takarékoskodást. Ha az állam és a községek fogyasztani akarnak, ez szükségszerűen a magánosok fogyasztásának bizonyos korlátozásához vezet. Mert különben a társadalom együttes fogyasztása duzzadna túl. Ha a jövedelem nem növeltetnék, ennek önkéntelenül a tőkeképződés csökkenése lenne a következménye, tehát kevesebb

gondoskodást jelentene a haladásról, és ezzel csökkenne annak a lehetősége, hogy termelésünket kiterjesszük és lakásra, valamint fogyasztási javakra irányuló szükségletünket kielégítsük. Az állami és községi gazdálkodást tehát úgy kell irányítani, hogy a társadalom tőkeképződését lényegesen ne hátráltassák.

Igen hasznos lenne, ha szélesebb körökben elterjedne annak a belátása, hogy a közkiadások az egyének kiadásainak azzal megegyező megszorításával járnak. Így lehetővé válna, hogy legalább bizonyos mértékben korlátozzuk azokat a gyakran teljesen igényeket, amelyeket a közösséggel szemben támasztunk. Másrészt akkor mindenki megértené azt is, hogy a közkiadások az egyes háztartások többé vagy kevésbé szükséges kiadásainak a korlátozását tételezik fel.

Mi következik ebből az adókra nézve?

Gyakran el szokták képzelni, hogy milyen szép lenne, ha minden adó a gazdagokat terhelné. Most már megítélhetjük, hogy mire vezet ez a felfogás. Elsősorban ezeknek az adóknak nem szabad megtámadniuk a vagyont, mert annak, miként láttuk, már

megvan a maga meghatározott rendeltetése a közgazdaság szolgálatában. Másrészt teljesen célt veszített lenne, ha az adókat nagyobb mértékben fedeznék a gazdagok megtakarításaiból, mert ez a tőkeképződésnek, és ezzel a gazdasági haladásnak általános megszorítására vezetne. Mert ha egy gazdag embernek évi egymillió márka jövedelme van, amiből a maga részére százezer márkát fogyaszt el, a többi pedig adófizetésre és tőkeképzésre fordítja, őt adóinak emelése minden valószínűség szerint nem fogyasztásának korlátozására indítja, hanem csak azzal a hatással jár, hogy tőkeképzését annak megfelelő mértékben csökkenti. A nagy jövedelmek megadóztatása tehát könnyen a tőkeképzés terhére való adóztatássá válik, és ezáltal társadalmilag nagy mértékben káros lesz. Akik ilyen adókat követelnek, természetesen azért teszik ezt, mert tehermentesíteni akarják a kis jövedelműeket, és mert úgy gondolják, felesleges, hogy némely embernek akkora jövedelme legyen, a nagy többségnek pedig sokkalta kevesebb. Igaz, ilyen megadóztatás révén a lakosság szélesebb rétegei valamivel kevesebbel menekülnének, mint különben, azonban ezt az előnyt fölösösen kiegyenlíti az a nagy károsodás, amelyet

ugyanazok a néprétegek a megcsökkent tőkeképződés folytán beálló ama veszteség következtében szenvednek, hogy ezáltal lehetetlenné válnék az ország gazdasági haladásának előmozdítása. Azt a fel fogást, hogy egyesek igen nagy jövedelmei igazolatlanok és károsak, nagymértékben lehetne enyhíteni azáltal, ha megértenék, hogy ezek a nagy jövedelmek túlnyomó részükben tőkeképzés formájában az összesség érdekét szolgálják. Az olyan gazdagok, akik ennek a feladatuknak nem felelnek meg és jövedelmüket felesleges módon, feltűnő fényűzés formájában fogyasztják el, igen nagy károkat okoznak már azáltal is, hogy jövedelmüket elfogyasztják, holott a tőkeképzésre lenne fordítható és volna fordítandó, és még inkább azáltal, hogy a rosszabb helyzetben levők irigységének táptalajt nyújtanak. Gazdagoknak és szegényeknek meg kell gondolniuk, hogy a közgazdasági tudós egyáltalán nem valamilyen személyes, a gazdagokra vonatkozó figyelemből int óva minden olyan kísérlettől, hogy az állam a megadóztatás útján a gazdagok jövedelmét használja fel. Csak az a tény, hogy ezek a jövedelmek olyan jelentős részükben szükségesek a társadalom tőkeképződésére, hogy óvakodnunk kell attól a hit-től, mintha e jövedelmek bármilyen kiadás céljaira

rendelkezésre állhatnának, amelyet az állam vagy községek kívánnak.

Miután minden jövedelem tőkeképzésre, illetve fogyasztásra szolgál, és miután minden adót a lakosság jövedelméből kell szedni, következik, hogy *minden adót vagy a tőkeképződés, vagy pedig a fogyasztás fizet meg*. Ez az alapvető igazság, amelyből minden adókérdés megvitatásánál ki kell indulni. Ámde láttuk, hogy a tőkeképződés rovására minden magasabb adófizetés kísérlete káros a nemzetgazdaságra nézve. Amiből következik, hogy az adózásnak lényegileg a fogyasztás terhére kell esnie. Ami tulajdonképpen csak annyit jelent, mintha azt mondanánk, hogy a közületek fogyasztásának kiterjesztése mindig szükségképpen a magánosok fogyasztásának annak megfelelő korlátozása árán történhet.

Mivel pedig feltétlenül kívánatos, hogy a fogyasztás legszükségesebb része lehetőleg kímélve legyen, tehát arra az eredményre jutunk, hogy a megadóztatásnak legmegfelelőbb tárgyai a kevésbé szükséges fogyasztás és a tiszta fényűzési fogyasztás. Az ilyen adók azonban csodálatosképpen egyáltalán nem népszerűek azok előtt a politikai körök előtt, amelyek azt tartják magukról, hogy elsősorban ők képviselik a szélesebb néprétegek érdekeit.

Erről az oldalról szívós és csaknem leküzdhetetlen ellenállásra talál a fényűzési adónak bármilyen formája. Ez nyilvánvalóan azokkal a zavaros képzetekkel függ össze, hogy van elég pénz, amelyre az állam ráteheti a kezét anélkül, hogy kénytelen lenne beavatkozni a fogyasztásba. Kimutattuk itt, hogy ezek a képzetek teljességgel helytelenek. Ha a nép egyáltalában még a nem feltétlenül szükséges fogyasztást sem akarja korlátozni, akkor az adónak a tőkeképződést kell sújtani. Az ebből eredő következményeket csakhamar világosan érezhetné a nép, mert megakadna a gazdaság bármily irányú fejlődése és lehetlenné válna a javítás és fejlesztés iránt való leg-egyszerűbb kívánságok teljesítése is. Vegyük azonban azt is figyelembe, hogy normális viszonyok között a tőkeképződés a jövedelem mintegy egyötödének felel meg. Ha valamely nép megkísérelné, hogy egész adóterhét a jövedelemnek erre a részére hárítsa, beáll az a veszély, hogy azt erre a célra teljesen vagy túlnyomó részében felhasználnák és úgy tőkeképződés részére jóformán semmi sem maradna. Az ilyen gazdálkodás nagyon hamar végzetesen elhibázzottnak bizonyulna.

Tőke és ember

Gyakran, mikor a tőkének és a tőke képződésének a nemzeti gazdaságra vonatkozó fontosságára akarunk rámutatni, azzal az ellenvetéssel találkozunk, hogy a tőkénél fontosabbak az emberek és hogy az, amit arra fordítunk, hogy derék és egészséges embereket neveljünk, tisztán gazdasági szempontból tekintve is nagyobb jelentőséggel bír, mint anyagi jólétünk emelése. E felfogás mellett oly sok az érv, hogy könnyen megzavarhatja az ítéletet. Annál lényegesebb tehát, hogy ezt a pontot teljesen megvilágosítsuk. Végeredményben az egész termelő munkánknak az a feladata, hogy előteremtse az egészséges és gazdag élet feltételeit. Tisztán és kizárólag anyagi javak felhalmozása céljából fáradni értelmetlen lenne, azonban tőke hiányában nem emelhetjük az emberek gazdasági életszínvonalát. Gondoljunk csak a lakáskérdésre. Általánosan elismert dolog, hogy kielégítő lakásviszonyok nélkül nem lehet szó számba vehető társadalmi haladásról. De hogy lakásokat építhessünk, ahhoz a szükséges költségeknek megfelelő tőkeképződésre van szükségünk. Ugyancsak nagy megtakarításokat kell me-

zőgazdaságunk fejlesztésére fordítani, hogyha lehetővé kívánjuk tenni a nép élelmiszerekkel való bővebb ellátását. Ha helyett külföldről akarunk több élelmiszert hozatni, akkor azokért több ipari termékekkel kell megfizetni, amelyeket nem tudunk termelni anélkül, hogy ne fektetnénk be tőkét új gyárakba és telepekbe. Ezenkívül pedig szükségünk van tőkére a hajók számára is, amelyekkel elszállíthatjuk az árukat. Alig nevezhetünk meg tehát olyan tevékenységet, amelynél jelentős haladás volna elérhető nagy tőkeszükséglet nélkül. Még hogyha inkább szellemi térre vonatkozó területet választunk, például a népnevelést, mindenki tudomása szerint ennek is bármily irányú fejlesztéséhez a legkülönbözőbb épületekre van szükségünk. Tehát teljesen téves az emberekről való gondoskodást a tőkeképzésről való gondoskodás elé helyezni oly módon, mint hogyha a kettő egymással ellentétben állna vagy egymással versengő érdek volna. A valóság e tekintetben az, hogy az emberről való gondoskodás túlnyomó részében a tőkeképzésen keresztül érvényesíthető, és így elsősorban erre irányuló gondoskodást jelent. Egyoldalúan tőkeszükségletet jelentő kívánságokkal előállni anélkül, hogy törődnénk az-

zal, vajon miképpen elégíthetők ki ezek a szükségletek, nem nagy okosságról tanúskodik, és ha az ilyen irányú politika arra hivatkozik, hogy az emberek és az élet tekintetében megértő, úgy vagy tudatlan, vagy rosszhiszemű.

A tőkeszükséglet és a külföld

Annak a szükségességét, hogy egy nép saját tőkeszükségletéről gondoskodjék, gyakran elhomályosítja annak lehetősége, hogy a külföldtől kölcsönvehet tőkét. Ez valójában annyit jelent, hogy valamely más népnek engedjük át a szükséges takarékoskodást, azaz megengedjük, hogy az dolgozzon többet és fogyasszon kevesebbet azért, hogy így bizony jövedelemfelesleg álljon elő, mely az előbbi népnek rendelkezésére bocsátható legyen tőkeszükségletének fedezése céljából. De hogyha ily módon egy nép egész gazdaságát külföldi kölcsönökre építi fel, akkor a távolabbi jövőre nézve gyengíti helyzetét és később kénytelen lesz nemzeti jövedelme jelentős részét átengedni a külföldnek a kamatok megfizetése céljából. Olyan országra nézve, melynek nagyok a természeti kincsei, erdői, bányái és vízesései, amelyeknek hasznosítására sok tőkére

lenne szükség, bizonyára előnyös lehet az adósságcsinálás ama tőke beszerzése céljából, amelyet az ország saját megtakarításaiból nem tud előteremteni. Ámde akkor az ország egész gazdaságának arra kell készen lennie, hogy a külföldtől való függőségtől mielőbb felszabadítsa magát és további tőkeszükségletéről maga gondoskodjék. A svéd nemzetgazdaságnak ebben az állapotban kellene ez idő szerint lennie. Svédország az utóbbi félszázad alatt sok tőkét vett kölcsön a külföldtől vasutainak, csatornáinak és erőműveinek építéséhez, hogy ezáltal abba a helyzetbe kerüljön, hogy nagy természeti kincseit kihasználhassa. Ezen az újon jövedelmünket ma már annyira emeltük, hogy ennek meg kellene adnia a lehetőséget tőkeállományunk fenntartására és új tőkeszükségletünk biztosítására is.

Egyébként arra is kell gondolnunk, hogy külföldi tőke nem mindig áll rendelkezésünkre. Hogyan is kívánhatnánk azt, hogy egyes népek mindig készen álljanak nemcsak a saját tőkeszükségletük, hanem a másokénak ellátására is, mialatt ezek a többi népek még saját szükségletükről sem gondoskodtak. A jelenlegi világpiaci helyzet is mutatja, hogy erre a feltevésre nem lehet támaszkodni. Európa, egységként fogva fel, ez idő szerint (1920.)

nincs abban a helyzetben, hogy tőkeszükségletéről maga gondoskodjon és Amerika segítségével nem haladhat előre. Az amerikaiak néhány éven keresztül nagy erőfeszítéseket tettek, hogy termelésüket a lehető legnagyobb mértékben kifejlesszék és ugyanakkor erősen korlátozták fogyasztásukat. Ezáltal szert tettek bizonyos jövedelmi feleslegre, amelyet Európa rendelkezésére bocsátottak. Európa Amerikának ezt a segítséget nem pusztán tőkeképzésre használja fel, hanem részben arra, hogy fogyasztását magasabb szinten tarthassa, mnit az az európai termelésnek megfelelne. Európában ugyanis arra jöttek rá, hogy itt az ideje a kevesebb munkának és ugyanakkor magasabb életigényeknek. Ennek megvalósításához az lenne a szükséges gazdasági feltétel, hogy lényegesen emeljék az európai munka hozamát. Ámde ez az emelkedés egyáltalán nem következett be és Európa egyáltalán nem engedheti meg magának, hogy úgy éljen, ahogy azt most teszi. Egyes országokban ez egy ideig talán még keresztülvihetőnek látszik. Ez azonban lényegében azon alapul, hogy ezek külföldi követeléseikből élnek, vagy kölcsönökből, amelyeket Amerikából kaptak. Ez így nem mehet tovább. Tehát az európai

gazdaság sem vihető ily módon tovább. Ami különösképpen saját országunkat illeti, nemcsak többet kell dolgoznunk, hanem fogyasztásunkat is meg kell szorítani. Saját termelésünk útján kell nemcsak fogyasztásunkról, hanem tőkeszükségletünkről is gondoskodni. A jelenlegi viszonyok között semmi jogcímünk sincs arra, hogy a külföldre forduljunk és segítséget kérjünk tőkeképzésünk érdekében. Midőn Európa nagy része a legszörnyűbb szükségben szenved, mindaz a tőke, ami a világon összekaparható, ezeknek az országoknak az újjáépítéséhez és termelőképességük helyreállításához használandó fel. Valódi szégyen lenne, ha ilyen időkben oly ország, mint a mienk, még igényt támasztana a világon rendelkezésre álló tőkére. Ellenkezőleg, teljes erővel meg kellene magunkat feszítenünk, hogy dolgozzunk és takarékoskodjunk abból a célból, hogy nemcsak saját tőkeszükségletünk számára jusunk megfelelő megtakarításokhoz, hanem hogy lehetőleg hozzájáruljunk mi is az igazán szükségben szenvedő országok tőkeszükségletének fedezéséhez.

Egyébként igen üdvös reánk nézve, ha egyszer arra kényszerülünk, hogy magunkról gondoskodjunk. Oly soká fedeztük külföldi kölcsönökből tőkeszükségletünket, hogy elvesztettük érzékünket

aziránt, mit jelent tulajdonképpen ennek a tőkének a létrehozása, valamint annak a megértését is, ami minden gazdaságra nézve lényeges tény, hogy a *rendelkezésre álló tőke pontosan ki van mérve*. Hogy egy népet gazdasági értelemre és gazdasági erkölcsre neveljünk, feltétlenül szükséges, hogy magán próbálja ki, miképpen hozhatja létre munkájával és fogyasztásának korlátozásával azokat a megtakarításokat, melyekre tőkeszükségletének kielégítése szempontjából szüksége van. Oly könnyű volt megszavazni egymilliót valamely drága iskolaépületre, vagy tízmilliót valamely nem is szükséges vasúti vonalra, míg francia földművesek vagy kispolgárok a mi fogalmaink szerint túlzásba vitt takarékosággal rendelkezésünkre bocsátották a kellő eszközöket erre a célra. Ha azonban arra vagyunk utalva, hogy ezeket magunk teremtsük elő, akkor bizonyára lassan kifognak nyílni a szemek ama alapvető gazdasági igazság számára, mely szerint minden új kiadást más oldalon végrehajtott megszorítással vagy nagyobb teher által kell fedezni.

A tőkére vonatkozó magántulajdon

Miután most már betekintést nyertünk a tőkének és a tőkeképzésnek a közgazdaságban betöltött szerepébe, hátravan még annak megvizsgálása, hogy mily jelentőséggel bír erre vonatkozóan a magántulajdon. Elképzelhető ugyanis, hogy azt mondja most valaki: megértem, hogy a tőkének határozott feladatai vannak a közgazdaságban és megértem azt is, hogy szükség van bizonyos tőkeképzésre, hogy megfelelhessünk a haladás követelményeinek a tőke állandó szaporításával kapcsolatos igényei tekintetében. Ámde miért volna emellett szükséges, hogy ez a tőke egyesek tulajdona legyen, illetve hogy egyes embereknek akkora legyen a jövedelmük, amelynek folytán abba a helyzetbe jutnak, hogy magánvagyonukat állandóan szaporítsák, mialatt jövedelmük egy részének megtakarításával a társadalom tőkeképzés iránti szükségletét elégítik ki.

Erre a válasz egyszerűen úgy hangzik, miszerint megállapítást nyert, hogy a magánosok tulajdonjoga rendkívül magas mértékben előmozdítja az emberek érdeklődését a munka és a takarékoskodás iránt. A magántulajdon intézménye nélkül megkö-

zelítően sem érhetnénk el ugyanezt a munkakésztséget, és még kevésbé a takarékoskodásnak ugyanezt a mértékét. Az egyes embert az a bizonyosság sarkalja erre az igyekezetre, hogy megtarthassa igyekvésének gyümölcsét. Éppen ez fokozza az emberiség gazdasági életét folytonosan magasabb intenzitásra. A vállalkozót saját gazdasági érdeke indítja mindig ismét új kezdeményezésre és arra, hogy mindig újra gondoskodjék vállalkozásának helyes vezetéséről. Ugyanez az indítóok hozza magával szakadatlanul a műszaki tökéletesítéseket a feltaláló és a vállalkozó együttműködése útján. És kétségbevonhatatlanul ez az indok az, mely ébren tartja a termelő munka legnagyobb részére irányuló érdeket. Csupán a magánosok gazdasági érdeke folytán jutnak a népek abba a helyzetbe, hogy a fogyasztásukat alacsonyabb szinten tartják annál a mértéknél, melyet jövedelmük megengedne. És éppen csak ezáltal válik lehetővé a tőkeképzés.

Na mármost, az emberi társadalom egyáltalán nem juthat ezeknek a lényeges és valóban nélkülözhetetlen előnyöknek az élvezetéhez a magántulajdon biztosítása nélkül. Ezt meg kell érteni és erre kell gondolni, mielőtt mindjárt meg akarnánk szüntetni a magántulajdont, mihelyt úgy találjuk, hogy

ilyen vagy amolyan hibával bír, vagy pedig esetleg valamely irányban kevésbé jó következményeket von maga után. Hiszen nincs olyan emberi intézmény, mely tökéletes lenne, és ha mindent a feje tetejére akarnánk állítani azért, mert vannak hibái, akkor csakhamar lehetetlenné válna az, hogy ebben a társadalomban éljünk. Gondoljunk például csak a választójogra és a népképviselőre. Kétségbevonhatatlanul egész csomó igen kártékony hatásuk van, amint azt naponta átéljük. Mégis egészen bizonyosan igen könnyelműek lennénk, hogyha emiatt az egész népképviselői alkotmányunk megszüntetésére határoznánk el magunkat. Ez még fokozottabb mértékben érvényes a magántulajdonjogra nézve is. Sokkalta régibb, kapcsolata az emberi természet leglényegesebb vonatkozásaival még sokkalta mélyebb.

Az a szocialista társadalom, amely megszüntetné a magántulajdonjogot, hamarosan rájönne, hogy ezzel elvágta a társadalmi élet gyökereit és így gyors hervadásra is volna ítélve. Ezt a gazdaságtudomány szakadatlanul megjósolta. Azonban nem akarták neki elhinni. Most Európa tele van bizonyítékokkal. Aki saját szemeivel kíván meggyőződni annak következményeiről, amikor a magántulajdonjogot

lábbal tiporják, annak most van elég alkalma arról meggyőződni. Teljes feloszlás ott, ahol azelőtt jólét volt és bizalom; a munka reménytelen ellanyhulása ott, ahol azelőtt igyekezettel és kitartással folytatták. A következmények valóban olyan rémületesek, hogy elfordulunk tőlük és nem is akarjuk őket látni. Keresik ugyan ennek a nyomornak a magyarázatát és okait, és vannak is más okok, amelyek ehhez hozzájárulnak. Azonban a fő ok mégis kétségtelenül az, hogy megszűnt a bizalom abban, hogy megőrizhetjük, amit megszerztünk, és hogy szabad élveznünk saját munkánk és erőfeszítésünk gyümölcseit.

A biztos alapon nyugvó magántulajdonjog gazdasági életünknek tényleg nélkülözhetetlen előfeltétele. Ezért kell ragaszkodnunk hozzá. Ott, ahol az egyik vagy másik irányban visszaélésekre vezet és károkat okoz, arra kell törekednünk, hogy ezek megszüntetésére eszközöket találjunk. Azonban semmi esetre sem szabad kétséget engednünk a tulajdonjog biztonságára nézve. A tulajdonjog fennállásával szemben minden komolyabb gyűlölet, a tulajdonjog törvényes kezelésében minden önkény alkalmas arra, hogy nyomban csökkentse a vállalkozásai kedvet és gátolja a gazdasági haladást, ezáltal

munkanélküliséget és a lakosság ellátásának rosszabbodását idézve elő. Talán nincsenek sokan, akik ebben a tekintetben valóban tisztán felismerik az összefüggést, azonban a következményeket senki sem kerülheti el. Az elmúlt időknek úgynevezett intézkedései jó példával szolgálnak ezek felől a hatások felől. Mindig akkor nyilvánultak meg a leghatározottabban, midőn önkényes beavatkozással megfosztották a gazdát annak a bizonyosságától, hogy szabadon értékesítheti munkája gyümölcseit. A mezőgazdasági termények egyszerűen eltűntek a piacról és a lakosság ellátása sokkalta rosszabbá vált, mint amilyennek lennie kellett volna. Elég drágán jutottunk e tanulságok birtokába ahhoz, hogy okulni tudjunk belőlük. Azonban ezeknek az egészen friss tapasztalatoknak a dacára még mindig akadnak olyanok, akik szerte járnak és a magántulajdon megszüntetését hirdetik. Nem tudják, hogy mit cselekszenek.

A takarékoskodás érdeke

Ha a tőkének és a tőkeképződésnek az általunk vázolt alapvető fontossága van a gazdaság szempontjából, akkor természetesen éppoly fontos az is,

hogy a tőke birtokához és szaporításához erős érdek fűződjék. Gazdasági életünk a birtokláshoz fűződő eme tiszta érdek nélkül egyáltalán nem működhetne. Pedig ez az érdek, legalább nálunk Svédországban, a közvélemény előtt igen csekély megbecsülésben áll. Ellenben fogyasztani és minél jobban élni, azt mindenki szeretne. Szeretnék pedig ezt anélkül, hogy egyáltalán gondolnának arra, hogy szükségleteinknek ilyen bőséges ellátása lehetetlen oly tőkeképzés nélkül, melyet a vagyonszerzésre irányuló erős érdek mozdít elő. Ennek érdekét széles körökben ellenségnek nézik, amely ellen küzdeni kell. Más oldalról viszont ezt olyan erkölcsi süllyedésnek minősítik, melyen felül kellene emelkedni. Nem egyéb ez tiszta farizeuskodásnál, melyet csupán a gazdasági ismeretek durva hiánya menthet, hogyha ez manapság egyáltalán mentségnek mondható. A kolduló barát álláspontját meg lehet érteni: az lemond a világról. Azonban annak, aki ezt nem teszi meg, akinek komoly igénye van bizonyos életszínvonalra, akinek szellemi élete számára bizonyos egyáltalán nem jelentéktelen gazdasági alapra van szüksége, annak nem áll jogában megvetéssel beszélni a vagyonszerzés örömeiről. Mert ha ezt egyesek nem végeznék el, illetve ha teljes erejükkel ezen

nem munkálkodnának, sohasem jönne létre az a tőke, amelyre a közgazdaságnak szüksége van ahhoz, hogy az emberek szükségletei kielégíthetőek legyenek.

Ahelyett, hogy a vagyonszerzéshez fűződő érdeket bírálgatnánk, arra kellene törekednünk, hogy ezt az érdeket minél szélesebb társadalmi rétegekre kiterjesszük. Sem a vagyonnak, sem a jövedelemnek egyenletesebb megosztása nem képzelhető el ennek az érdeknek általános elterjedése nélkül. Mert hiszen a vagyonszerzés érdeke nélkül felélnénk egész jövedelmünket és így sohasem következne be a társadalmi tőkének bármilyen növekedése. Egyenlő vagyoneeloszlás mellett a jövedelem általában igen alacsony lenne, és akkor igazán nagyon erős és általánosan érvényesülő vagyonszerző vágyra lenne szükség, hogy a közgazdaságban csak némileg megfelelő tőkeképződés jöjjön létre. A vagyonnak egyenlő eloszlása mellett még ezenfelül abba a veszedelembé is jutnánk, hogy sokan elfogyasztanák vagyonukat is, ami – amint láthattuk – nem következhet be másképpen, mint mások folyó megtakarításainak elfogyasztása útján. Így végeredményben valószínűleg egyáltalán nem állna rendelkezésre a gazdasági haladás számára semmilyen új

tőke. Tehát a vagyoni és a takarékoságra vonatkozó érdekek általános elterjedése elkerülhetetlen feltétele a jövedelem és a vagyoni minden demokratikus megosztásának.

A munkanélküliség ellenszere

Volt egyszer egy gazdag földbirtokos, aki nagy lábon élt nagy társadalmi életet, és sok szolgája volt. Az országra azonban rossz idők következtek be és lakóhelyén is nem egy férfi maradt munka nélkül. Akkor történt, hogy egy napon egy szociális gondolkodású ember felkereste a gazdag földbirtokost és azt mondta neki: „Te gazdag ember, te bőségben élsz és tűröd, hogy községed lakói munkanélkül maradjanak. Valóban korlátozhatnád ezt a bőséget és helyette szükségmunkákat kezdeményezhetnél.” „Megteszem,” válaszolta a gazdag, mert jó szíve volt és szívesen vette a tanácsot. Korlátozta társadalmi

érintkezését és elbocsátott öt szolgálója közül ketőt. Ehelyett pénzét útjavításra fordította, amelynél két munkanélkülit tudott foglalkoztatni.

Pár nap múlva ismét megjelent a szociális ember és megnézte, mit csinált a gazdag. „Rosszul cselekedtél” – mondotta. „Elbocsátottad ezekben a nehéz időkben két szolgálódat és most azok munka nélkül maradtak. Nem kellett volna így cselekedned. Jövedelmed elég nagy ahhoz, hogy maradjon pénzed, akkor is, hogy ha nem takarékoskorsz így.” „Az ám” – válaszolta a gazdag – „megpróbálok úgy cselekedni, ahogy te mondod.” Erre visszavette a két szolgálót és tovább folytatta megszokott életmódját. Minthogy azonban a szükségmunkát is folytatni akarta, nem maradt immár pénze ahhoz az erőtelephez, amelyet évi megtakarításaiból építeni szándékozott. Ennek az erőtelepnek az előkészítő munkálataival már foglalkoztatott néhány embert, és most ezeket volt kénytelen elbocsátani. Egy idő múlva a szociális ember ismét megjelent és azt mondta: „Rosszul cselekedtél, mikor erőteleped munkásait elbocsátottad,” mire azt válaszolta a gazdag földbirtokos: „Mégfogadtam minden tanácsodat, mégsem tudtalak kielégíteni, sem jó ered-

ményre jutni. Abbahagyom ezeket a kísérletezéseket és ehelyett csupán birtokommal fogok foglalkozni.”

Ez az igaz történet, melyet minden gazdasági ábécébe be kellene venni, igen tanulságos. Azt mutatja, hogy nem olyan könnyű a munkanélküliségen új munkák foganatba vételével segíteni, mint sokan gondolják. A „szociális érzékű” politikus szívesen ringatja magát abba a hitbe, hogy hathatós lépést tett a munkanélküliség megszüntetése irányába, ha sikerül neki megszavaztatni tízmilliót új munkák foganatosítására. Jól tenné, ha utána nézne és közelebbről megvizsgálná, hogy honnan lehet ezt a tízmilliót elvenni, és hogyha van honnan, vajon el lehet-e venni anélkül, hogy új munkanélküliség keletkezne annak a helyébe, amelyen segíteni kellene. Ez a kérdés a munkanélküliség problémájának igazi magva.

Hiszen a munkanélküliségnek nem lehet az az oka, hogy nincs mit tenni. Mint mindenki tudja, az emberi szükségletek távolról sincsenek kielégítve. Bőven kellene tehát munkának rendelkezésre állni minden munkás részére, hogyha azok jó helyre lennének állítva. A munkanélküliség okának tehát

mindig annak kell lennie, hogy a társadalmi termelés nem igazodik helyesen a társadalom szükségleteihez. A munkanélküliség egyetlen igazi ellenszere tehát csak a termelés megfelelő átalakítása és a munkások olyan megfelelő elosztása lehet, mint azt a körülmények követelik.

A kereslet nagyarányú átalakulásai esetében ez az alkalmazkodás elkerülhetetlenül nehéz. Erős gazdasági nyomásra van ahhoz szükség, hogy a termelőerőket új kereseti ágakhoz csoportosítsuk át azoktól az alkalmazásoktól, amelyekhez szokva vannak, de amelyek immár nem jövedelmezők. Szükségképpen meg kell engednünk, hogy ily nyomásként hasson a munkanélküliség, ha csak valamennyire meg akarjuk gyorsítani a termelőerők helyes átcsoportosulását. Mindazok a rendszabályok, amelyeknek célja az, hogy a munkanélküliség gazdasági nyomását többé vagy kevésbé kikapcsolják, csupán arra vezetnek, hogy meghosszabbítják és állandó jellegűvé teszik a munkanélküliséget.

Azt azonban nem lehet megengedni, hogy a munkanélküliség útján jelentkező nyomás tetszés szerinti erővel érvényesüljön. Vannak esetek, midőn ennek súlyos következményei lennének. Amennyire lehetséges, arra kell törekedni, hogy ne

pusztuljon el a munkaerő és a munkások ne süllyedjenek alacsonyabb szociális színvonalra azért, hogy ha egy hosszan tartó munkanélküliség alatt teljesen támasz nélkül hagyjuk őket. Tenni kell tehát valamit, hogy a munkanélkülieket átsegítsük a legnagyobb nehézségeken. Ámde ennek a valaminek nem szabad annyinak lennie, hogy ezáltal lényegesen késleltesse a munkaerőnek új foglalkozásokba való átcsoportosulását. Ellenkezőleg, arra kell törekedni, hogy a munkaerőnek és természetesen a többi termelési tényezőknél is akkora mozgékony-ságot tartsunk fenn, amekkora a legnagyobb mértékben megkönnyíti az új helyzethez való szükséges alkalmazkodást.

Valóban ez a mértéke minden észszerű politikának, amely a munkanélküliség ellen irányul. Egyáltalán nem az a fontos, hogy mennyit költünk a munkanélküliség megszüntetésére, mert amit az egyik oldalon nyújtunk, azt, miként láttuk, a másik oldalról kell elvonnunk, és nem bizonyos, hogy ily módon mennyire érhetjük el a munkanélküliség igazi enyhítését. Inkább az a fő, hogy az egész társadalomban fenntartsuk a lehető legnagyobb alkalmazkodási képességet a megváltozott gazdasági viszonyokkal szemben. Ezt kell szem előtt tartanunk, midőn

összehasonlítjuk egymással a különböző országok munkanélküliségi politikáját. Szociális érdeklődésű, de gazdaságilag tájékozatlan emberek, miként már máskor is rámutattam, idegen országokban való utazásaik alkalmával mindig túlon túl méltányolják azokat a kiadásokat, amelyeket ott „szociális célokra” fordítanak. A napokban láttuk a példáját annak, hogy a kormánynak egyik megbízottja, aki Angliában volt tanulmányúton, arról tudott beszélni, mennyire el van maradva Angliával szemben Svédország a munkanélküliekről való gondoskodásban. Igazán aggályos lenne, ha a svéd kormány olyan rosszul volna tájékoztatva, hogy ilyen, vagy ehhez hasonló kijelentések félrevezethetnék. A valóságban, minden hiányossága mellett is, sokkal inkább szolgálhatna például a svéd munkanélküliségi politika az angol számára és Angliára nézve bizonyosan hasznos lenne, hogyha szakértőket küldene hozzánk a munkanélküli politikánk tanulmányozása céljából.

A *Svens Tidskrift* egy kis cikke „Az angol munkanélküli segélyről” különösen szemléltető képét adta az angol munkanélküliségi politikának és hiányosságainak. Ebből látható, hogy Angliában az volt az

alapvető hiba, hogy nem akartak a valóságos, új gazdasági helyzethez igazodni, hanem ahelyett segélyező rendszabályokhoz folyamodtak, óriási összegeket fordítva azokra anélkül, hogy a munkanélküliek ezek által jobb helyzetbe jutottak volna, mint amilyenben már évek óta voltak. Egyáltalán, minden vonatkozásban azzal kezdték Angliában, hogy saját erejük helyett a köztámogatásra bízták magukat. Ezáltal veszedelmes mértékben meggyengült a nemzet régi rugalmassága és alkalmazkodási képessége. Nem könnyű megmondani, miképpen lehet az így előállott bajt ismét jóvátenni. Ám ez angol kérdés, még pedig Angliára nézve valóban létkérdés. Ránk az tartozik, hogy világosan lássuk, mi történik, hogy ebből levonjuk a tanulságokat, és hogy ne hagyjuk magunkat azok által az áldozatok által elkápráztatni, amelyek Angliában és szomszéd országainkban, Norvégiában és Dániában, minden igazi haszon nélkül – valójában mindenki mélyreható kárára – a „szociális” segélyezési tevékenység oltárán feláldoztattak.

A szociális munka központi szövetsége a munkanélküliség okai és leküzdése tárgyában értekezletet tart. A program egész sorát foglalja magában olyan

előadásoknak, amelyek a problémának igen sokoldalú megvilágítását ígérik. Jó lenne, ha az értekezés a kérdés részletes tárgyalásánál mindig szem előtt tartaná, hogy annak gyökere abban a tényben rejlik, hogy a munkanélküliségen nem lehet olyan eszközökkel segíteni, amelyeket mégis mindig máshonnan kell elvenni, hanem csak az egész gazdaságnak az új viszonyokhoz való minél gyorsabb és hatékonyabb alkalmazkodása hozhat megoldást.

Elmélet és valóság

Mi a magyarázata annak, hogy a szocialisták többnyire olyan szerencsétlen kézzel nyúlnak a szociális kérdésekhez, hogy oly kevésbé látják meg a valóságot, amellyel reformtörekvéseiknél szembetalálkoznak? Gondoljunk csak a legközelebb fekvő és talán legaktuálisabb szociális kérdésre, a munkanélküliségre. Vajon a mi szociáldemokrata kormányunk tanulmányozta valójában a munkanélküliség fajait úgy, ahogy az orvos a betegséget megvizsgálja, annak természetét boncolgatja, okát és ezen a réven a megelőzés lehetőségeit megtalálni igyek-

szik, vagy oly eszközöket keres a gyógyításra, amelyek tényleg a baj gyökerét érik? A szociáldemokraták törekvéseinek a munkanélküliség terén a legjobb akarattal sem lehet ezt a bizonyítványt kiállítani. A szociáldemokrácia alapfelfogása a munkanélküliség kérdésében előre meg van határozva: Marx megmondta. Ők a munkanélküliség problémáját elsősorban ebből az így előre meghatározott elméleti szempontból ítélik meg. Ez természetesen a betegség hibás kezeléséhez vezet. Ámde ez még nem elég. A nézőpontnak ilyenformán való előzetes, önkényes korlátozása akadályává válik a legfontosabb gazdasági események természetes felfogásának, amelyeket a munkanélküliséggel kapcsolatban figyelembe kellene venni.

A szociáldemokratáknak ez az önkényes és megkövesedett elmélethez való kötöttsége megnehezíti a társadalomgazdasági kérdésekbe való bensőbb elmélyedésüket, és ez teszi a szociáldemokráciát a társadalomnak azzá a folyton fenyegető veszedelmévé, amellyé tényleg vált. Ez a veszedelem sehol sem jelentkezik olyan világosan, mint éppen a munkanélküliség kérdésénél. Persze éppen ennél a kérdésnél van a szociáldemokraták nézete hozzákötve a

szocialista elmélet legsajátosabb részéhez, mégpedig a kapitalista társadalom rendszertelenségéről és túltermeléséről szóló tanhoz. Hiszen szent könyveik szerint az uralkodó társadalmi rend legfőbb hibája éppen ez a rendszertelenség. Itt nincs olyan legfőbb vezetősége a társadalomnak, mint a szocialistáknál, amely arról gondoskodna, hogy a termelőerők állandóan és mindenütt helyesen használtassanak fel. A termelés rendje, ahogy kifejezni szeretik, „anarchikus,” és ennek következtében uralkodik állandóan bizonyos hiány a munkaerő-kínálat és a termékek iránt való kereslet között, tehát ezért uralkodik váltakozva áruhiány és munkanélküliség. Ennél a kezdetleges elemzésnél a szocializmus figyelmen kívül hagyja azt a világtörténeti eredményt, amellyel a liberalizmus gazdagította a társadalom gazdaságát azáltal, hogy bebizonyította, hogy arra az autoritárius vezetésre, amelybe a merkantilizmus helyezte bizalmát, nincsen szükség, és hogy az a rábízott feladatnak soha nem is képes megfelelni. Ellenkezőleg, ezt a lehető legelőnyösebben pótolja az egyes vállalkozó egyéni érdeke, amely mindenkor egybeesik a termelésnek a fogyasztás kívánságaihoz való lehető legtökéletesebb alkalmazkodásával.

Hogy ezt az elméleti tudósok figyelmen kívül hagyták akkor, amidőn majd egy századdal ezelőtt megalkották a szocialista tanokat, megbocsátható lehetett. De valóban nem lehet ezt megbocsátani most, miután egy század tanított meg bennünket arra, mit ért el az egyéni kezdeményezés és az egyéni érdek az alkalmazkodás gyorsaságának tekintetében azalatt a gazdaságilag legmozgalmasabb időszak alatt, melyet az emberiség átélt. Az a szocialista tan, mely szerint a kapitalista társadalom állandó tőkeképzése valahogyan helytelen módon gátolja a fogyasztást, és ezáltal többé-kevésbé állandó túltermelést és munkanélküliséget idéz elő, eredettől fogva téves volt, de ennek ellenére azt máig sem küszöbölték ki teljesen a szocialista elméletből és így még mindig befolyást gyakorol a szociáldemokráciának a gyakorlati társadalomgazdasági kérdésekre vonatkozó ítéletére.

Ha a munkanélküliség csak a kapitalista társadalom rosszaságán alapul, akkor a szocialistákra nézve természetesen az a követelés, hogy ez a társadalom fizesse meg azt a kárt is, amelyet okoz. Tényleg ez a szociáldemokrata munkanélküliségi politikának döntő érve a munkanélküliek fenntartásához való hozzájárulás követelésének megokolásánál. Ehhez

kapcsolódik azután az a szakszervezetekben kialakult felfogás, hogy minden szervezett munkásnak joga van a szakmájának megfelelő munkához. Eszerint a társadalom kötelezve lenne arra, hogy a munkásnak munkalehetőséget, vagy megélhetésére való közvetlen támogatást biztosítson azon a helyen, amelyen egyszer elhelyezkedett. Elvben ez azt jelenti, hogy biztosítékot nyújtunk bárminő állásváltoztatással szemben, biztosítékát a mozdulatlanságnak, avagy – ahogy a biztosítási hatóságok ezt kifejezik – hivatási biztosítást. Holott a foglalkozáshoz kötöttségnek ez a védelme egyenesen szöges ellentétben áll azzal, amit a munkanélküliségi kérdés igazi megoldása követel. A gazdasági életnek minden józan és előítélet-mentes szemlélője előtt teljesen nyilvánvaló ugyanis, hogy valamennyi munkakerő számára bőven lennie kell munkának, legalább addig, amíg oly végtelenül sokféle emberi szükséglet várja kielégítését, mint most. A munkanélküliség tehát csupán olyan jelenség lehet, amely a hiányos alkalmazkodáson alapszik. Ezt az álláspontot erősíti meg az is, hogy a munkanélküliség mindig a rendkívüli átalakulások korszakaiban a legnagyobb, amikor tehát a legnehezebb elérni a megfelelő alkal-

mazkodást. A munkanélküliség kérdésének megoldása ilyen módon a legszorosabban összefügg a munkaerőnek a helyzetváltozásához és a kihasználásához való lehető legnagyobb alkalmazkodásával. A világon uralkodó viszonyok egyszerű megfigyelése is ezt igazolja. A munkanélküliség ugyanis azokban az országokban a legkisebb, amelyekben a legjobban sikerült a lehető legnagyobb mozgékonyt fenntartani. Azok az országok ellenben, amelyek jóakarátú segélypolitikájukkal mindent elkövettek arra, hogy gazdasági életüket megtartsák meglévő helyzetében, szükségképpen mindent elborító munkanélküliségbe ütköztek. Szocialistáinknak azonban eszükbe sem jut, hogy a munkanélküliség kérdésben a természettudományos módon ilyen induktív tanulmányokat végezzenek. Megvan egyszer adott elméleti felfogásuk és azt hiszik, hogy a tényleges élettől mit sem tanulhatnak. Hű közönségük előtt folyton ismétlik elcsépelet frázisaikat, akkora eréllyel és gondolatszegénységgel, amely vakhitű emberek rózsafüzér imádságainak a ledarálásához hasonlít a legjobban.

Aki nálunk, Svédországban a munkanélküliség kérdésének valódi helyzetéről dogmatikus elfogult-

ság nélkül véleményt kíván alkotni, annak elsősorban azt kell tudnia, hogy az a mód, amellyel mi eddig a világháború utáni idők munkanélküliségét intéztük, aránylag minden jel szerint megfelelő volt; hogy e tekintetben nincs ok messze kiható változásokra, legkevesbé pedig olyan országok példája alapján, amelyekben még sokkal rosszabbul jártak el, mint mi. Ha azonban a valóságot nyíltan és őszintén ítéljük meg, világos az is, hogy a svéd munkanélküliségi politika ez idő szerint két igen aktuális kérdéssel áll szemben, amelyek megérdemlik a józan emberek osztatlan figyelmét. A viszonyok súlya folytán két fontosabb iparágunk jutott abba a helyzetbe, hogy pusztulás fenyegeti őket. Egyrésztől vasiparunk ez, másrésztől cukoriparunk és az ezzel összefüggő répatermelés. A nehézségek oka tulajdonképpen mindkét esetben a piaci helyzet alakulása, amely külföldi viszonyokra vezethető vissza; ezeknek nem tudunk parancsolni és általánosabb szempontokból semmi esetre sem lett volna kívánatos, hogy ezeket legyőzhessük, miután kiterjedt termelési lehetőségeket képviselnek olcsóbb áron. Hogy állja itt meg a helyét a szocialista dogmatika? Micsoda vonatkozásban tehető felelőssé a svéd köz-

gazdaság „rendszerelensége” azért, hogy a nádcukrot olyan országokban, mint Kuba, most nagyobb mennyiségben és olcsóbban lehet előállítani, mint azelőtt, vagy azért, hogy a külföldi vasipar műszaki fejlődése viszonylag függetlenebbé vált a svéd minőségi ércről, mint volt azelőtt? Feltehető-e, hogy a svéd vasipar és a svéd cukoripar jobb helyzetben lenne most, hogyha valamilyen szocialista uralom alapján volna megszervezve, amely kizárná a rendszerelenséget és felsőbb vezetése útján a lehető legnagyobb bölcsességet tanúsítaná? Erről szó sem lehet. Ellenkezőleg, ezeknek az iparoknak a mozgékonyasága bizonyosan sokkal csekélyebb lenne, ha ilyen formában szocializálva lennének. Az egész szocialista dogmatika a gazdasági élet konkrét kérdéseivel való első érintkezésnél önmagában semmisül meg.

Olyan kormánynak, amely nyitott szemmel nézi a munkanélküliségi probléma terén mutatkozó igazi feladatait, pillanatnyi helyzetében semmit sem volna szabad elpazarolni kétes értékű általános megoldásokra, hanem egész figyelmét arra kellene összpontosítania, hogy mi volna a teendő a két valóban aktuális munkanélküliségi kérdéssel, a vas-

ipar és a cukoripar problémájával szemben. Tudvalevő, hogy a kormány a vasiparon belül meglehetősen sokat foglalkozott bizonyos részleges szervezési kérdésekkel, és az is feltételezhető, hogy a cukorkérdésre nézve is mélyrehatóbb tanulmányokat készített, mint az az országgyűlés cukorvitájában tanúsított igen sovány állásfoglalásából felismerhető. Mégis teljes nyugtalansággal kell kérdeznünk, hogy vajon a kormány igazán kimerítően megvizsgálta-e a kérdéses iparágak tényleges helyzetét és jövőbeli kilátásait, azok lehetőségeit, elgondolható feltételeiket és további fenntartásuk mérvét, valamint azokat a rendszabályokat, amelyek alkalmazhatók arra, hogy a felszabaduló munkaerők adandó alkalommal a lehető mértékben minél könnyebben átvitesse-
senek más foglalkozásokba. Sajnos nincs minden alap nélkül az a feltevésünk, hogy a kormány e reál-gazdasági munkánál többre becsüli azt az üres frázispolitikát, amelyhez szocialista felfogásánál fogva, hagyományainak megfelelően kötve volt. Azonban semminek sem örülhetnénk jobban, mint hogyha ennek az ellenkezőjéről győződhetnénk meg.

Utólagosan vagy előzetesen

Az egyik ember megművel egy darab földet, akkor jön a másik és elviszi a termést, mihelyt az megérett az aratásra. A földműves talán még egyszer elvégzi ezt a hiábavaló munkát, de tartósan semmi esetre sem. A föld állandó megművelésének magától értetődően feltétele a művelőre nézve az a bizonyosság, hogy élvezni fogja munkája gyümölcseit. Ennek folytán ki kell fejlődnie a tulajdonhoz való jognak, amely megfelel a föld megművelésének. Elképzelhetetlen, hogy olyan nép, amelynek a föld-

művelés a fő foglalkozása, fennmaradhasson a tulajdonjog szilárdságának legalább arra kiterjedő bizonyossága nélkül, amit termel. A technika haladásával párhuzamosan bekövetkezik a földnek hosszabb időre szánt megművelése, ami a munka távolabbi jövőben bekövetkező eredményeihez való biztos jogot tételezi fel. A lakóházak tartósabbak lesznek, tehát a felállításukra fordított munka eredményének ugyancsak biztosítottnak kell lennie a távolabbi jövőre nézve. Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan kialakul a föld és a házak teljes tulajdonjoga, és abban a mértékben, amint arra lehet számítani, hogy a teljesítmények a későbbi nemzedék javára is szolgálnak, létrejön az örökösödési jog. Az így kialakuló tulajdonjog tehát nem önkényes találmány, hanem szükséges feltétele a távolabbi időkre számított munkának, amely minden magasabb kultúrának alapja.

Ugyanez áll a gazdasági élet más részeire nézve is. Végeredményben minden gazdasági haladás egyenlő a távolabbi jövőben fekvő célok figyelembevételével, tehát olyan tulajdonjogot tételez fel, amely mind hosszabb időre látszik biztosítottnak. Az így teremtett biztonságot nem lehet önkényesen megcsonkítani. A biztonságnak ez a szükséglete,

melyen minden fejlődés alapul, mindig fennáll. Csak a rövidlátónak tűnik úgy, mintha utólagosan igénybe lehetne venni az eredmények egy részét, amely a távolabbi célokra irányított termelés által létesült. Ha ez a munka megkezdése vagy a gazdasági befektetés eszközlése előtt történt volna, akkor azt az eredményt nem lehetett volna létrehozni. Az ilyen bizonytalanság, amelyet önkényes elvétel idéz elő, egymagában elegendő a termelés megakadályozására.

Az egész modern gazdasági élet a munkás, a földműves, a vállalkozó és a tőkés biztonságán nyugszik, amellyel az a maga hozzájárulásának gyümölcseire számít: ezt ugyanis azoknak a feltételeknek megfelelően tette meg, amelyek az ő bekapcsolódása idején érvényben voltak és amelyeket nagyjából állandóknak kellett ítélnie ahhoz, hogy egyáltalán létrejöhessen ez a hozzájárulás. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy a gazdasági élet a gazdasági befektetés gyümölcseinek élvezetére nézve a feltételek teljes változhatatlanságából indulna ki. Ilyesmi nyilvánvalóan lehetetlen, azonban a feltételekben beálló lassú átalakulásnak olyan határok között kell maradnia, hogy az új feltételek lehetővé tegyék a termelő munka folytatását. A társadalomszervezet

gazdasági életét tehát mindig bizonyos konzervatívizmusnak kell vezetnie, amely szüntelenül vigyáz a gazdasági befektetés feltételeinek olyan alakulására, hogy ezen az alapon a befektetések mindig a szükséges mértékben rendelkezésre is fognak állni.

A radikalizmus fő hibája éppen ebben rejlik. A radikális demokrácia mindig hajlamos arra, hogy a maga részére igénybe vegye azt, ami pillanatnyilag lehetségesnek látszik, tekintet nélkül arra, hogy a gazdasági befektetés feltételeinek alakulása útján miképpen befolyásolja a termelést, valamint tekintet nélkül arra, hogy mennyiben lehet azt a feltételek mellett és a távolabbi jövőben is fenntartani. A radikális követelések rendszerint a kérdések rendkívüli leegyszerűsítésén alapulnak, ami végeredményben gondolatszegény matematikai játékká válik. Különös előszeretettel lépnek fel az ilyen követelések az „igazságosság” jelszava alatt. A közgazdász, határozott ellentétben ezzel az alapjában véve önkényes felfogással, a termelési lehetőségek mindennemű átalakulását távolabbi gazdasági kihatásainak megfelelően igyekszik megítélni. Ebben áll a lényeges különbség a racionálisan és a távolabbi időkre számítóan dolgozó közgazdaságtan, valamint

az esetleges előnyök és önkényesen leegyszerűsített igazságossági szempontok által meghatározott követeléseken alapuló politikai radikalizmus között.

Az ellentét talán legszemléltetőbben az adópolitikánál mutatkozik. Itt nyilván könnyű utólagosan, azaz a gazdasági befektetés megtörténte után igénybe venni azt, ami előzetesen nem lett volna elvehető. Már fennálló vállalkozásokat meg lehet önkényesen adóztatni, azonban egyáltalán nem biztos, hogy vajon ilyen adófeltételek mellett keletkeznek-e újabb vállalkozások, hogy terjeszkednek-e a már meglévők, vagy továbbra is fenn lehet-e azokat tartani korábbi terjedelmükben. Akadhatnak különösen kedvező feltételeken alapuló vállalkozások, amelyek a keményebb új megadóztatás ellenére is fenn tudnak maradni. Ez azonban nem elég. A közgazdaság követelménye, hogy a vállalkozási szellem minél magasabb fokon tartassék. Ha bizonyosságot akarunk elérni arra nézve, hogy ez hosszabb időre így marad, akkor egészen más korlátok közé kell szorítani a vállalkozások megadóztatását, mintha csak arra tekintünk, hogy melyek a pillanatnyi lehetőségek abban a tekintetben, hogy miként lehet belőlük valamit kivenni.

Ami áll a vállalkozóra nézve, az vonatkozik a takarékosagra is. Nem művészet megtakarításokat utólag megadóztatni, azaz amikor azok már rendelkezésre állnak. Az okos gazdasági irányítás az adóztatásnak előre meglehetősen biztonsággal meghatározott mértékére való korlátozását követeli, hogy az ne csökkentse helytelen módon a takarékoságot. Az örökösödési adónak tehát szintén nem kellene a radikális szempontoknak megfelelően azt követelni, ami pillanatnyilag lehetséges, hanem azokat a hatásokat is figyelembe kellene venni, amelyeket az hosszabb idő folyamán a tőkeképződésre való hajlamra gyakorol. Minthogy az egyéni tőkeképződés legerősebb indítóereje a szülők természetes gondoskodása a gyermekeikről, az örökösödési adónak elsősorban arra kellene tekintettel lennie, hogy a közgazdaság egyetemességének szempontjából milyen befolyást gyakorol ennek a hajtóerőnek a gyengítésére.

A munkaerőpiacra is vonatkozik ugyanez a különbség, hogy t. i. mit lehet tenni utólagosan és mit nem lehet előzetesen. Könnyűnek látszik megnehezíteni utólagosan a munkafeltételeket, midőn a tőke már belebocsátkozott a vállalkozásba. Azonban ez

az utólagosság egyszersmind előzetesség is a vállalatba történő későbbi befektetések tekintetében, és így tisztában kell lenni azzal, hogy a túl magasra emelt követelések lehetetlenné tehetik a vállalkozási tevékenység folytatását. A munkásság szervezetei örömezt próbálkoznak azzal, hogy a végsőkéig fel-emeltessék a munkabéreket, megrövidítsék a munkaerőt és általában emeljék a munkásság életszínvonalát. Eközben sikerül néha kisajátítani a befektett tőke kisebb-nagyobb részét, amely olyan szilárdul van a vállalathoz kötve, hogy abból vissza nem vonható. De hosszabb időre természetesen fenntarthatatlan az ilyen munkás-életszínvonal. Kérdés, vajon nálunk, Svédországban nem léptük-e már túl a gazdaságilag lehetséges munkás-életszínvonalat, legalább bizonyos esetekben. Tudjuk, hogy vasműveink és közép-svédországi bányavállalataink túlnyomó része már értéktelenné vált, vagy pedig legalább a bennük elhelyezett tőke nagyobb része elveszett, mert az ez idő szerinti magas munkás-életszínvonal mellett nem kamatozik. Azt lehetne mondani, hogy ennek az a különösen rossz konjunktúra-oka, amely a vasiparban uralkodik. Azonban ugyanez a helyzet sok más iparunkban, amelyek ugyancsak nem fizetődnek ki és csak azért tartatnak

fenn, hogy a munkásoknak legyen foglalkozásuk és amennyiben lehetséges, megmenthető legyen a beljük helyezett tőke rendes kamatozásának kis töredéke. Lehetetlen, hogy az ilyen iparok fenntartására vagy fejlesztésére hosszabb időkre tőke álljon rendelkezésre. Tudjuk azt is, hogy a mezőgazdálkodás sem fizetődik ki, hogy a földműveléshez, vagy az ehhez szükséges épületek felállításához igénybe vett tőkének nem lehet kilátása megfelelő kamatozásra. Teljesen bizonyos tehát, hogy a felemelt munkáséletszínvonal máris a befektetett tőke egy részének igénybevételével és csak azáltal tartható fenn, hogy ez a tőke nem vonható ki az illető vállalkozásból. Ez a helyzet egészségtelen és hosszútávon fenntarthatatlan.

Természetesen sohasem kerülhető el, hogy egyes vállalkozások életképtelenségük folytán ki ne selejteződjenek, ha a munkás-életszínvonal fokozatosan emelkedik. Azonban a termelés feltételeinek mégis mindig olyanoknak kell lenniük, hogy a termelés olyan terjedelemben legyen tovább folytatható, amelyben az egész lakosságnak foglalkozást nyújt. Csak az az igazi haladás, amely erre tekintettel van. Ennél többre irányuló kísérletek próbálkozásoknak felelnek meg, amelyek hamis módon pillanatnyilag

igénybe veszik azt, ami a további időben nem lesz igénybe vehető.

A radikális törekvések túlnyomó része, amelyek a politikai életben és a munkaerőpiacon érvényesülnek, lényegükben nem egyebek olyan kísérleteknél, amelyeknek az a célja, hogy a gazdasági befektetés arányában utólagosan igénybe vegyék azt, amit előzetesen nem lehetett volna igénybe venni és állandóan sem lehet, ha egyáltalán fenn akarjuk tartani a gazdasági fejlődést. A radikalizmus és az egészséges nemzetgazdaság között a különbség sokkal nagyobb mértékben, mint ahogy elhinni hajlandók vagyunk, valójában a gazdasági problémák szemléletmódjának különbsége: utólagosan és előzetesen, a gazdasági hozzájárulást teljesítése után és azelőtt.

Mit lehet a munkanélküliség ellen tenni

A legtöbb európai állam ez idő szerint nagy erőfeszítéseket tesz, hogy takarékoskodjon, egyidejűleg azonban igen jelentős összegeket fordít a munkanélküliség leküzdésére. Holott nyilvánvaló, hogy minden közdologban való takarékoskodás munkaerő felszabadulásával jár és méltán kérdezhetjük, hogy mi az értelme valójában a takarékoskodásnak, ha utóbb a munkanélküliség leküzdésére ugyanannyit adunk ki, vagy talán még a többszörösét is annak, amit megtakarítottunk. Erre a kérdésre eddig

még senki sem adott kielégítő választ. A közdolgokban való takarékoskodás és a munkanélküliek segítése így szembeállítva a legnagyobb ellentmondása a modern állami életnek, amint az a háború után lassanként kialakult. Általában fel kell tennünk a kérdést, vajon rendelkezik-e az állam valamilyen eszközzel a munkanélküliség leküzdésére és hogy mennyiben képes bizonyos összegeknek szükségmunka céljaira való engedélyezése útján valamilyen befolyást gyakorolni a munkaerőpiac megjavítására.

Azt meg lehet bocsátani, hogy a háború után az első időben nem merültek el kellően ezeknek a kérdéseknek mélyébe, és hogy azok a váratlan nehézségek, amelyek úgyszólván elárasztották őket, olyan eszközök megragadására vezettek, amelyek egyelőre a legközvetlenebb hatásúaknak látszottak. Most azonban már nem lehet erre a mentségre hivatkozni. Több európai államban, mégpedig éppen nem azokban, amelyekben a munkanélküliség úgynevezett leküzdésére a legkevesebbet áldoztak, a munkanélküliség immár mindinkább állandó természetű jelenséggé lett. A jó és rossz időknek periodikus változása, ami a háború előtt oly nagymér-

tékben befolyásolta a közgazdaság alakulását, jelenleg alig érvényesül valamennyire is észrevehető módon. Meg van tehát minden feltétel arra, hogy a jelenlegi munkanélküliséget pontos vizsgálat alá vegyék. Nem vállalható a felelősség azért, hogy továbbra is pénzt dobjunk ki leküzdésére anélkül, hogy tudnánk, mit érünk el vele.

A munkanélküliség oka nyilvánvalóan mindig az, hogy a meglévő munkaerőnek hiányzik a természeti lehetőségekhez való alkalmazkodása. Ha a munkaerő teljes mozgékonyság mellett mindenkor az adott piaci helyzethez alkalmazkodna, akkor bizonyára mindig mindenki számára lenne megfelelő foglalkozás. Világos tehát, hogy minden akadály, amely a munkaerő mozgékonyságának útjában áll, újabb előidézője a munkanélküliségnek. Racionálisan úgy lehet leküzdeni a munkanélküliséget, hogyha elsősorban eltávolítjuk a munkaerő mozgékonyságának minden akadályát, ezek között elsősorban a szakszervezetek monopolisztikus politikáját. Nem véletlen, hogy az állandó munkanélküliségre a legnagyobb hajlam azokban az országokban jelentkezik, melyekben a zárt szakszervezeti politika elérte legtökéletesebb hatalmi kifejlődését.

Tekintve a munkaerő ténylegesen meglévő mozgékonyságának korlátolt voltát, magától értetődően az a kívánatos, hogy a gazdasági fejlődés minél kevesebb súrlódással történjen és minden esetben elkerüljük az olyan megzavarásokat, amelyek a belső gazdasági életbe való önkényes állami beavatkozásnak, valamint a változó és kiszámíthatatlan kölcsönös elzárkózási politikának a következményei.

De még hogyha a jelenlegi viszonyoknál sokkal jobbak lennének a feltételek, akkor is kedvezőtlen helyzetbe kerülhet a munkaerőpiac, tehát hiányos mozgékonyság mellett bekövetkezhet a munkanélküliség, ha t. i. a munkaerő szaporodása nincs a megfelelő arányban a termelési tényezők szaporodásával. E tekintetben ez idő szerint a legfontosabb, hogy felhívjuk a figyelmet annak nyilvánvaló szükségességére, hogy a közgazdaságnak állandóan legyen olyan tőkeszaporulata, amely teljesen megfelel az új munkaerő állandó szaporodásának. Ebben a vonatkozásban az európai államokban mostanában többnyire igen rossz a helyzet. A demokrácia maga tudatlanságában nem tanúsított hajlandóságot arra, hogy a tőkének kellő jelentőséget tulajdo-

nítson a tőkeképzés szempontjából, sőt azzal szemben ellenséges magatartást tanúsított és főleg az adórendszer olyan irányban fejlesztette, amely rendkívül akadályozza a tőkeképződést és inkább még a jövedelem gyorsabb elpazarlására ösztönöz. Ennek következtében a tőkeszegénység igen kirívó akadályává vált a vállalkozási szellem oly fejlődésének, amely új munkalehetőségeket teremthetett volna. Ha azután ennek folytán munkanélküliség áll elő, akkor ennek az állam ellene igyekszik dolgozni és e célból tőkét vesz igénybe. Pedig így a gazdasági élettől megint csak elveszik a rendelkezésre álló tőke egy részét, és feltehető a kérdés, vajon ez nem okoz-e ugyanannyi munkanélküliséget, mint amennyit az állam megakadályoz azáltal, hogy tőkét vesz igénybe munkanélküliség elleni rendszabályaihoz. Ez a kérdés valóban gyökere az egész munkanélküliségi politikánknak, és nyilvánvalóan teljesen céltalan ennek a politikának a folytatása, ha erre a kérdésre nem tudunk kielégítő választ adni.

Amidőn az állam szükségmunkaként vasutak építkezésébe bocsátkozik, és e célra költségvetéséből kitöröl egy másik vasút építésére vonatkozó tételt, mindenki minden további nélkül látja, hogy a

tőke rendeltetésének ilyen megváltoztatása egymagában semmi befolyással nem lehet a munkanélküliség csökkentésére. Ebben az irányban csak úgy érhető el eredmény, hogyha a szükségmunkát alacsonyabb munkabér mellett végzik el. Csakhogy a munkabéreknek a tényleges piaci helyzet szerint való tökéletes szabályozása által minden munkanélküliséget mindenkor meg lehetne szüntetni.

Hogyha az állam nem szüntet be semmiféle más munkát, hanem az általános tőkepiac igénybevételel teremt elő a szükségmunkára valót, akkor is tőkét vesz el olyan felhasználásaitól, amelyek különben munkaalkalmakat jelentenének, és még mindig teljesen kétséges, hogy ezáltal tényleg elér-e valamit az állam a munkanélküliség leküzdésére. Nem feltűnő-e például, hogy Németország a munkanélküliség elleni küzdelemhez a gazdasági élet súlyos megterhelésével szerzi meg az eszközöket, jelentősen megnehezítve ezáltal ezt a küzdelmet? Ezzel talán azt lehetne szembevetni, hogy az állam ezzel a megadóztatással a gazdagok felesleges jövedelmére teszi rá a kezét. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ilyen adót – és túlnyomó részben ez a valószínű – a gazdagok tőkeképzésétől vonjuk el, ami által csökken a gazdasági élet tőkeszaporodása, vagy

pedig a gazdagok fogyasztóerejétől, ami által az azok fogyasztásának korlátozása következtében való munkanélküliség áll elő.

Feltehető azonban az is, hogy megfelelő tőkebeosztással elérhető a munkaerő kiterjedt alkalmazása, és ezáltal ellene lehet dolgozni a munkanélküliségnek. A különböző termelési ágak ugyanis különböző mértékű tőkét igényelnek. És hogyha a termelést a legkevesebb tőkét megkívánt termelési ágakra irányítjuk, akkor talán lehetséges a rendelkezésre álló tőkeforrásokkal elérni a munkaerő kiterjedtebb foglalkoztatását. E célból a szükségmunkáknak úgy kellene beosztva lenniük, hogy a lehető legrövidebb idő alatt eladásra kész fogyasztási cikket termeljenek; ez módot nyújtana arra, hogy ismét új, hasonló munkákat végezzenek anélkül, hogy újból igényekkel lépünk fel a tőkepiaccal szemben. A mindennapi kereskedelmi szempont szerint ez magától értetődő dolog. Az uralkodó munkanélküliségi politika azonban úgy látszik, többnyire éppen az ellenkező irányt tartja be. A munkaerőt olyan munkákra fordítjuk, amelyek vagy egyáltalán nem nyújtanak hozadékot, vagy csak lassanként, a távolabbi jövőben. Ilyen esetben tényleg ugyanaz történik, mint hogyha valamely

sok tőkét megkívánó befektetés céljaira engedélyeznék az összegeket, például valamely vasúti vonal vagy csatorna részére. Ily módon azonban a közösség tőkéjét beláthatatlan időre lekötik és a tőke felhasználásának ilyen befolyásolása által a munkanélküliség megszüntetésére semmit nem lehet elérni.

Természetesen nem könnyű olyan munkákat találni, amelyek gyorsan ismét visszatérítik a befektett költségeket. Hogyha a felesleges munkaerőt a mezőgazdaságban a belterjesebb termelés céljaira használhatnánk fel, akkor a megnövekedett terméseredmények formájában gyorsabb eredményre lehetne számítani. De az ilyen munkáért a mezőgazdaság csak igen alacsony béreket tudna fizetni, jelentősen alacsonyabbakat, mint amelyeket az iparban fizetnek. Egyáltalán, a munkanélküliség titkának nem jelentéktelen része abban a különbségben rejlik, amelyet a mi modern társadalmunkban többékevésbé mesterségesen fenntartanak a mezőgazdaság és az ipar bérszínvonala között.

Nem kell sokat gondolkodni e kérdéseken, hogy megértsük, milyen nehéz az államnak szükségmunkák elrendelésével bármely módon is elérni a munkanélküliség igazi megkönnyebbülését. Minden esetben világosan kiderül, hogy ez nem történhet

meg olyan szükségmunkák foganatosításával, amelyek megakadályozzák a felesleges munkaerőnek a mezőgazdaságba való természetes visszavándorlását, sőt egyenesen elterelik a munkaerőt a mezőgazdaságtól.

Minél jobban tisztába jövünk azzal, hogy mennyire korlátozott az állam beavatkozásának hasznossága a munkanélküliség közvetlen enyhítésének lehetőségeiben, annál fontosabbnak kell tekintenünk, hogy az általános gazdaságpolitika feladata a munkaerő lehető legnagyobb fokú mozgékonyságának és annak a piaci helyzethez való alkalmazkodásának biztosítása, ami megakadályozza a munkanélküliség bekövetkeztét. Akkor nyilvánvalóvá lesz az is, hogy a kapitalizmus előmozdítása milyen nagy hatást tud gyakorolni a munkanélküliség kiküszöbölésére és hogy milyen rendkívül rövidlátó a demokrácia akkor, midőn azáltal, hogy a tőkeképzést minden eszközzel megnehezíti, aláássa a növekvő néptömegeknek hasznos munka elérésére kínáló lehetőségeit.

Gazdasági babona

Röviddel ezelőtt e helyen észrevételeket közöltünk a munkanélküliségről és arról, hogy mennyiben lehet azon szükségmunkákkal segíteni. Célunk az volt, hogy gondolkodásra készítsünk. Úgy a munkanélküliség, mint a munkanélküliek segélyezésére vonatkozó állami kísérletek sok államban olyan rettenetes kiterjedésűekké és annyira tartós jellegűvé váltak, hogy immár nem lehet tovább szabad folyást engedni a dolgoknak. Főleg az szükséges, hogy azokat, akik ezzel a segélyezési politikával elsősorban foglalkoznak, rábírjuk arra, hogy keressék a választ arra a kérdésre, vajon mennyit tudtak

módszerekkel valóban elérni. Aki ugyanis valamely körülhatárolt irányban dolgozik, könnyen ki van téve annak a kísértésnek, hogy ezt az irányzatot egy egészen külön világnak tekintse. Ezzel szemben annál könnyebb arra eszmélni, hogy a közgazdaság oszthatatlan egész és a legdurvább hibákat kockáztatjuk meg, ha elmulasztjuk a társadalomgazdasági összefüggések felismerését és megelőgyszünk azzal, hogy az összefüggő gazdasági mechanizmusnak tetzés szerint kiragadott részét vesszük tekintetbe. Miként kimutattam, nagy a veszélye annak, hogy ilyen súlyos hibák történnek most azokkal a törekvésekkel kapcsolatban, amelyek arra törekednek, hogy az állam segítségével győzzük le a munkanélküliséget.

Sajnos ez a helyes megismerésre vonatkozó figyelmeztetés a jelek szerint több ellenállást vált ki, mint meggondolást. Különösen Németországban, a munkanélküliségi kérdés specialistái jó egynehány mélyreható megjegyzést tettek velem szemben, amikor a szakszervezeti mozgalmon belül érvényesülő monopolisztikus célatokról, mint a munkanélküliség természetes kiegyensúlyozásának akadályáról beszéltem, amit úgy értelmeztek, mintha én a szakszervezeti mozgalmat a maga egészében tettem

volna a munkanélküliségért felelőssé. Mint mindenki tudja, a szakszervezeti mozgalmon belül két egymással ellenkező irányzat létezik: a zárt és a nyílt szakszervezeti politika. Az előbbi kifejezetten monopolisztikus és tudvalevően a természetes viszonyok által védett belföldi iparokban uralkodik. Ama iparokban viszont, amelyek a kivitel számára dolgoznak és amelyeknek a világpiaci verseny teljes nyomását el kell szenvedniük, általában nem érvényesül ez a monopolizmus. Ezeknek az iparoknak a szakszervezetei ellenkezőleg naponta fokozódó mértékben tudatosan szembehelyezkednek a monopolisztikus szakszervezeti mozgalom kizsákmányoló politikájával. Legalábbis Svédországban erre a tapasztalatra jutottunk és nyilvánvaló az is, hogy az országok egész sorában hasonlóképpen alakulnak a viszonyok. Vajon ilyenképpen nem jogosult-e, sőt egyenesen nem szükséges-e azt kérdezni, vajon ez a monopolisztikus szakszervezeti politika nem súlyos akadály-e a munkanélküliségi kiegyenlítődésnek? Természetesen az egyes országok dolga, hogy közelebbről megvizsgálják, miképpen áll a dolog saját munkásságuk körén belül. Hogyha a szakszervezeti monopolizmust megtámadtam, ez azért

történt, hogy a világot e kérdés felett hathatós elmélkedésre bírjam.

A nyílt szakszervezet, amely nem gátolja a foglalkozásba való belépést és önerejéből segíyezi a munkanélkülieit avégből, hogy megóvja őket egy esetleges és a bérszínvonalra káros nyomással szemben, rendes körülmények között nem fokozhatja bérkövetelését számbavehetőleg olyan szinten túl, amely huzamosabb időn át való figyelembevétel mellett gazdaságilag lehetetlenné teszi az értékesítési viszonyokat. Az ilyen szakszervezetek, amint én azt már egy negyed százada hangoztatom, fontos helyet foglalnak el a közgazdaságban és nem vádolhatók azzal, hogy munkanélküliséget idéznek elő. Figyelembe kell azonban venni, hogy a munkanélküliek segélyezésébe való állami beavatkozás eltávolítja a természetes ellenőrzését annak, hogy a szakszervezetek ne emeljék igényeiket a gazdaságilag lehetséges bérszínvonal fölé. Az állami segélyezés egyenesen hozzájárulhat ahhoz, hogy eltorzítsa a munkaerőpiacot és ezzel súlyosbítja a munkanélküliséget. Az ilyen összefüggéseket nem csak nem szabad tagadni és még kevésbé szabad azokat szociális érzék hiányával megvádolni, akik ezeket az összefüggéseket megmutatják, hanem egyszerűen venni

kell magunknak azt a fáradságot, hogy a kérdést alaposan átgondoljuk és meggyőződünk arról, hogy egyáltalán miképpen érhetjük el az állami beavatkozás ilyen káros következményeinek elkerülését.

Egy másik rendkívül fontos kérdés, amelynek alapos átgondolására alkalmat kívánok adni, az, hogy mennyiben növelhető ténylegesen a munkára való alkalom azáltal, hogy az állam, akár adók, akár kölcsönök segítségével igénybe veszi a magánemberek vásárlóerejét és ezt a vásárlóerőt a munkanélküliek foglalkoztatására fordítja. Megjegyzendő, hogy itt nem annak az adóztatásnak az igazságosságáról van szó, amely által az állam megszerzi az eszközöket, sem pedig arról a haszonról, amelyet az állam által megindított munkák képviselnek. Annak a tisztázásáról van szó, mennyiben lehet az államnak a vásárlóerő ilyen igénybevételével a munkanélküliségnek útját állani. Mielőtt erre a kérdésre teljesen kielégítő választ nem kapunk, addig az egész modern munkanélküliségi politika teljesen a levegőben lóg. Ennek azok számára, akik naponta ezzel a problémával foglalkoznak, mindenesetre eléggé kényelmetlen és nyugtalanító érzésnek kell lennie.

Ha munkanélkülieket akarunk foglalkoztatni, ahhoz tőkére van szükségünk. Egészen gyerekes elképzelés, hogy teljesen büntetlenül vehetnénk el ilyen tőkét a társadalom által megtakarított tőkekészletből. Ez általában teljességgel lehetetlen. És hogyha bizonyos esetekben tényleg sikerül is valamely termelési ágban alkalmazott tőkét szabaddá tenni, akkor az a valószínű, hogy ott ugyanakkora munkanélküliséget idézünk elő, mint amekkorát bármely más helyen ennek a tőkének igénybevételel megszüntethetünk. Természetesen ugyanígy áll a dolog a megtakarításokkal is, amelyek befektetés előtt állnak. Hogy tehát a valóságban ezek a dolgok hogyan alakulnak, az olyan további kérdés, melyre meg kell találni a választ, mielőtt engedjük, hogy az állam további lépéseket tegyen a munkanélküliség leküzdésében. Néha azt mondják – a velem szemben támasztott támadások esetében is – hogy az állam azáltal tehet szert a munkanélküliség elleni harcához szükséges tőkére, hogy azt rendelkezésére álló alapokból veszi. Már a legegyszerűbb gazdasági értelemnek is természetszerűen rá kell arra jönnie, hogy ez tévedés. Nem szabad elfelejteni, hogy az illető anyagi erő mindig bizonyos módon be van már

fektetve, tehát máris fel van használva. Jogi értelemben az állam tulajdonosa lehet és annak szabad rendelkezésére állhat. A közgazdaságban azonban máris megvan a meghatározott feladata, amelytől nem vonható el anélkül, hogy ne keletkezne hézag a tőkeellátásban.

Egy ilyen vita többek között azt a hasznot is magával hozza, hogy eltávolítódnak azok a primitív gazdasági képzetek, amelyek a politikai gondolkodásra még mindig olyan nagy kiterjedésben hatást gyakorolnak, és azok kénytelenek kilépni a tudatalatti sötétségben való kényelmes elhelyezkedésükből. Ez most különösen az arra az esetre vonatkozó babonás felfogásra nézve történik meg, amely szerint van egy önálló, a társadalom össztermelésétől nem függő vásárlóerő, amely meghatározza a társadalom termelésének értékesítési lehetőségeit. Világosan kiderült, hogy ez az eszme mekkora zavart okozott a munkanélküliségről való felfogásban. Mielőtt ez az eszme ki nem pusztul a világból, addig egészen bizonyosan nem lehet a munkanélküliséggel való foglalkozásban valóságos haladásra számítani.

A legrosszabb azonban, ha arról kezdünk beszélni, hogy a munkanélküliséget a jelenlegi kapitalisztikus társadalmi rend konjunktúra-változásainak keretén belül nem lehet megszüntetni. Teljesen idejét múlta már, hogy ezt a régi marxista csontvázat előszedjük. Ha tanultunk valamint a legutóbbi 12 év viszontagságaiból, akkor nem szabadna annyira eltávolodni a valóságtól, mikor arról van szó, hogy kit terhel az igazi felelősség az uralkodó munkanélküliségért. Azok az államok ezek, amelyek megkezdték a háborút, amelyek inflációval megrontották a pénzrendszerüket, amelyek állásfoglalásuk humbugjával hamis feltevésekre bírták a közönséget abban a tekintetben, ami ténylegesen történt a pénzügyi és gazdasági téren, az államok, amelyek tudatlanságukkal és habozásukkal késleltették a valuták stabilizációját, amelyek esztelen protekcionizmussal megakadályozták a nemzetközi kapcsolatok felvételét és jóvátételi politikájukkal csaknem elviselhetetlen akadályokat gördítettek a normális gazdasági viszonyok helyreállítása elé. Aki mindezek ellenére még arról beszél, hogy a munkanélküliség elől való menekülés a magánvállalkozási szellemnek az állam által való félretolásában található, az nyilván annyira elveszítette a valóság iránti érzékét, hogy

alig érdemes vele közgazdasági kérdésekről vitatkozni.

Ha valóban észszerű választ lehetne adni arra a kérdésre, hogy miképpen lehet állami beavatkozással gazdaságilag csökkenteni a munkanélküliséget, akkor azoknak, akik fő feladatukká tették a munkanélküliségi politikát, elsősorban az lenne az érdekük, hogy erre választ találjanak és annak elmélyítésével gyakorlati cselekvésük számára megfelelő útmutatóra tegyenek szert. Azonban sajnos még nem mutatkozik semmiféle jele annak, hogy a világosságra való ilyen törekvés jelentkezne azokban a körökben, ahol ez a leginkább szükséges volna. Azonban mégse képzeljék ezek a körök, hogy a vita lezártnak tekinthető. Még csak alig kezdődött meg és az ő részükről még úgyszólván semmi sem történt, ami komolyan hozzájárult volna ennek a kérdésnek a megoldásához.

Demokrácia és tőkeképzés

A modern demokráciának az általános társadalmi tőkeképződés folyamatával szemben való álláspontja igen zavaros. Míg egyrésztől erősen ellentétes álláspontot foglal el a tőkeképzéssel szemben, másrésztől hallatlan tőkeigényeket támaszt és csak igen nehezen törődik bele abba a gondolatba, hogy a tőke korlátozott volta bármilyen mértékben is korlátozná valamennyi kívánságainak kielégítési lehetőségét. Ez a mélyreható ellentmondás természetesen oda vezet, hogy olyan tervek egész sorát szövik, amelyek egymást kölcsönösen lehetetlenné teszik és amelyek tényleges megvalósításuk esetében

megállítanák a társadalom egész gépezetét, sőt a társadalmi élet felvirágoztatásának korlátozott mértékben való keresztülvitelük esetében is feltétlenül akadályává válnának.

Igazán nem lehet csodálkozni, hogy ezekben a körökben, amelyek sohasem szoktak a felszínnél mélyebbre tekinteni, ilyen értelmetlenség jelentkezik, vagy hogy sohasem tanulják meg, hogy a jelenségeknek egész más a tartalmuk, mint azt a külszín mutatja. Hiába, a tőkeképzés igen összetett jelenség. Különösen figyelembe veendő az, hogy külső vonásaiban és indokaiban jóformán különböző aszerint, hogy az egyes magángazdaságok, vagy pedig az egész közgazdaság szempontjából vizsgáljuk. Utóbbi szempontból a tőkeképzés feladata a társadalmi termelési folyamatnak új dologi tőke hozzáadásával való ellátása, ami szükséges a folyamat szüntelen növeléséhez. Ez a feladat állandó. A társadalom nem azért gyűjt tőkét, hogy abból majd valamikor húzzon hasznot. A társadalomnak a tőkére most van szüksége, mert ez elkerülhetetlen feltétele a szükségletek kiterjedtebb kielégítésének. Nem javíthatjuk lakhatási lehetőségeinket, ha nem termelünk új házakat. Nem láthatjuk el magunkat jobban iparcikkokkal és élelmiszerekkel, ha nem létesítünk

új gyárakat, telepeket és új szállítási eszközöket. Megtakarítások állandóan szükségesek ahhoz, hogy egyidejűleg legyen módunk mindezt az új dologi tőkét létesíteni.

A magángazdaság szempontjából a tőkeképzésnek egészen más a feladata. Az egyes ember azért takarékoskodik, mert vagyon megszerzésére törekszik, amely neki öregségére és más esetekben való kereseti lehetőségek hiánya esetében biztosítékot, családjá részére pedig támaszt nyújt akkorra, mikor ő már nem lesz közöttük. Lehet azután még távolabbi célja is a takarékos embernek. Törekedhet arra, hogy magasabb gazdasági színvonalra emelkedjen, nagyobb tekintélyre és befolyásra tegyen szert stb. Céljai ily módon mindig a jövőre irányulnak és arra számít, hogy a tőke kamatai tevőleges segítségére lesznek a jövőről való gondoskodásban.

A takarékoskodás azonban, mely ekképpen magángazdasági érdekből történik, közvetlenül a közgazdaságot szolgálja azáltal, hogy a megtakarításokat az újonnan létesített dologi tőkének a megvásárlására fordítják, amely, amint éppen láttuk, szükséges a társadalom gazdasági haladásához. A gazdasági erőfeszítésekre irányuló erős ösztönzők nélkül, amelyek az egyes embereknek abban a hasznában

rejlének, hogy erőfeszítéseivel helyzetét biztosítja és javítja, a jelenkori társadalomnak sohasem lenne módjában fedezni új dologi tőke iránti mérhetetlen szükségletét és különösen szerencsés berendezkedésnek látszik, hogy a társadalomnak ez a létszükséglete olyan rendkívüli erőt tudott szolgálatába állítani, mint amilyen az egyes ember vagyonszerzési érdeke. Ha a fizikai világban az ilyen berendezkedésnek megfelelőt lehetne találni, nem haboznánk, hogy azt igen szellemes, sőt csodálatos mechanizmusnak nevezzük. Azonban a felületes demokrácia egyáltalán nem találja közelebbi figyelemre méltónak azt, hogy az emberek több évezredes gazdasági együttélése folytán ilyen rendszer kristályosodhatott ki. Ennek a demokráciának megvető ítélete kész az egyes ember kereseti erőfeszítéseivel szemben, mihelyt az meghaladja a legszerényebb mértéket, és ha arról van szó, hogy dologi tőkével lássuk el a társadalmat, úgy véli, hogy ezt egyszerűen az állam feladatává lehet tenni. Az egyes ember kereseti erőfeszítéseivel szemben azt szokták felhozni, hogy a vagyonszerzés egyáltalán nem olyan ügy, amelyhez a nép széles rétegeinek köze lenne. Ilyenkor azt a frázist veszik a szájukra, hogy az emberek jóléte fonto-

sabb, mint a vagyonfelhalmozás. Ellenben nem értik meg és nem akarják megérteni, hogy az emberek anyagi szükségleteinek fokozott kielégítése egyszerűen lehetetlen anélkül, hogy a szükséges tőke rendelkezésre ne álljon és hogy ennél fogva a tőkeképzés a társadalom minden tagjának javára szolgáló, elkerülhetetlenül szükséges társadalmi funkció.

A primitív demokrácia azt hiszi, hogy kielégítheti a társadalomnak tényleges tőke iránti szükségletét oly módon, hogy a közületi szervek bocsátják erre a célra rendelkezésre az eszközöket. A munkások, talajjavítások, forgalmi eszközök, távvezetékek stb. részére állami és helyhatósági támogatás követelése többnyire magán viseli ennek a primitív felfogásnak a világos nyomait. A legvilágosabban jelentkezik ez a munkanélküliség leküzdésére szánt közmunkák engedélyezésének eseteiben, ami ez idő szerint olyan népszerű. Továbbmenő következtetés esetében, illetve hogyha a nyers valóság az elé a kérdés elé állít bennünket, hogy honnan származnak ezek az erők, akkor azzal szoktuk magunkat vigasztalni, hogy van egy erős tőkepiac, amelyet az állam és a helyhatóságok igénybe vehetnek. De hogy ez a tőkepiac honnan veszi a maga eszközeit, arra már

nem szoktak gondolni. Hiszen ha az ellenséges magatartással elapasztják a tőkeképződés forrásait a helyi tőkepiacon, akkor még mindig rendelkezésre áll a külföldi tőkepiac és nem kell kétségbeesni e törekvések belső ellentmondásának megoldatlansága miatt.

Érdekes, hogy ugyanakkor miképpen igyekeznek a demokrácia előmozdítani az állami tőkeképződést. A magasabb szociális belátást emlegető minden beszéd ellenére a primitív demokrácia gyakran mégis egészen más magángazdasági álláspontra helyezkedik az állami tőkeképződés eseteiben, és annak feladatát szívesen látja alapok létesítésében vagy egyáltalában az állami vagyon oly célból való szaporításában, amelynél a gyűjtött tőke arra hivatott, hogy könnyítsen a jövő nemzedékek ellátásának terhein. Azt akarják, hogy az állam éppen úgy járjon el, mint az egyes ember, aki arra rendezkedik be, hogy róla és az övéiről gondoskodás történjék, ha munkaereje majd csökken. A valóságban ugyanis annyira hozzá vagyunk szokva a közgazdasági gondolkodáshoz, hogy egyáltalán nem tisztázuk magunk előtt, hogy a társadalom életében nincs meg az a mulandóság, ami az egyénében. A valóságban a társadalomnak egészséges fejlődés mellett

gazdasági erőben mindig növekednie kell és így mindig nagyobb lehetőségekre kell szert tennie polgárainak ellátása tekintetében. A társadalomnak tehát nincs semmi oka arra, hogy a jövőről gondoskodják, minden erejét a maga kora feladatainak megoldására kell irányítania. Ha lecsökkentjük a közgazdaság egész hatékonyságát legmélyebb ösztönzőinek önkényes kezelésével, akkor ne képzelje senki, hogy ezt a kárt a jövő generációk szempontjából ki lehetne egyenlíteni bármilyen alapok létesítésével, amelyek őket egy elmúlt kapitalista aranykor nyugdíjasává akarnák tenni.

Amidőn a szocialista vezérek mindig újabb követelésekkel állnak elő a progresszív adóztatás felemelése, a nagyobb örökségek kisajátítása és más hasonló rendszabályok irányában, amelyek a tőkeképzésnek és a tőke produktív felhasználásának akadályozását szolgálják, akkor előbb vagy utóbb szükségszerűen tudatára kell ébredniük annak, hogy ezáltal a társadalom legfontosabb érdekeinek ártanak. Ilyenkor készséggel igyekeznek az okozott kárt állami alapok képzésével jóvátenni és a legkülönösebb javaslatokkal lépnek elő, hogy állami tőkeképzés szolgáljon egyes emberek tőkeképzésének pótlására. Ekkor elsősorban arra kell figyelmeztetnünk

őket, hogy ha ez sikerülne is, sohasem jelentene semmiféle előnyt arra a társadalomgazdasági feladatra nézve, hogy állandóan fedezze a társadalom tényleges tőkeszükségletét. Ennek a feladatnak a ki-elégítése ugyanis teljesen független attól, hogy ki gyűjti össze az eszközöket. Továbbá azzal is tisztába kell jönnünk, hogy az állam tőkeképzése sohasem pótolja az egyes embereket. Hiszen az állam nem tud másképp tőkét teremteni, minthogy elveszi az egyesek jövedelmének egy részét. Ezt nagyobb mértékben nem tehetjük meg anélkül, hogy lényegesen ne gyengítenénk az egyének gazdasági erőfeszítésre és takarékosásra irányuló ösztönzőit. De ha ez a következmény beáll, akkor megszűnt a lehetőség az államra nézve, hogy az egyes emberek tőkeképzésének terhére gyűjtsön tőkét. E magától értetődő következmény felett a szocialisták következetesen el-siklanak államgazdasági tervezgetéseikben, amelyek végeredményben azon a feltevéseken alapulnak, hogy a jövedelem és a vagyon adott nagyságúak, amelyekre azoknak közigazdasági kezelése semmi befolyással sem lehet.

Valamely ország produktív vállalkozói szelleme igaz lényegében és mértékében azon alapul, hogy a

vállalkozók kezeiben tőke áll rendelkezésre. Ők ezt a tőkét mindenestre kiegészíthetik más oldalról részvényesek vagy kölcsönök formájában. Ámde azoknak, akik megragadják a kezdeményezést, maguknak is kell lenni anyagi erejüknek. Ugyanez áll a már meglévő vállalkozásokra nézve is. Annyit kell még keresniük, hogy saját nyereségükből viselhesék a továbbfejlesztés költségeinek jelentős részét. Midőn az állam elveszi az ilyen meglévő tőkét, akkor olyan kárt okoz a közgazdaságnak, amelyet semmiféle állami alap létesítésével nem lehet jóvátenni. Ehhez járul, hogy az állami tőkebefektetések általában mindig kevésbé szoktak kifizetődni, mint az egyéneké. Ez már a dolog természetében rejlik, azonban ez a helyzet még élesebben jelentkezik a demokráciának ama ismert tulajdonsága folytán, hogy szentimentális érdeklődéssel viseltetik minden iránt, ami gyenge és az átlagon alul áll. Úttörő tervzetek részére, amelyek az egész világgazdaság számára esetleg új lehetőséget nyújtanának, az ilyen állami alapok egészen bizonyosan nem bocsátanak megfelelő eszközöket rendelkezésre. Az a mérhetetlen túlbecsülés, amely a demokrácia hibája, alapjában véve nem más, mint a demokratikus politikusok képességeinek túlbecslése abban a tekintetben,

hogy azok a gazdasági élet vezető pozícióiban elfoglalhatják a gyakorlati üzletemberek helyét.

A nyugati országok szocialistái ugyan bizonyos mérsékletet akarnak tanúsítani és programjukat részletekben akarják megvalósítani. De ezt a mérsékletet nem lehet valami nagyra becsülni. A bolsevisták módszere, akik a magántulajdont egy csapásra radikálisan eltörlik, legalább azzal az előnnyel jár, hogy azonnal napvilágra hozza a társadalom teljes elszegényedését, ami az ilyen eljárásnak szükségszerű következménye. A legkisebb meggondolás alapján megállapítható, hogy milyen rettenetesen veszedelmes az olyan programnak részletenkénti megvalósítása, amely teljes és tökéletes megvalósítása esetében ilyen következményekkel jár. Vagy elismerjük, hogy a magántulajdonnak az egész gazdasági és társadalmi rend szempontjából, és ennek következtében az egész népesség jóléte szempontjából alapvető a jelentősége, vagy pedig el kell törölnünk a magántulajdont, mint amely általános szempontból ártalmas. Az utóbbira a bolsevizmus mutatja a módot. Az előbbi esetben azonban minden társadalmi osztály érdekében a magántulajdonnak érelyes és megingathatatlanul következetes fenntartására kell elhatározni magunkat, és nem szabad

belenyugodnunk annak fokozatos aláadásba és a jogrend részletenkénti szétdarabolásába, amint azt most az elméleti szocialisták sok kísérleti kedvvel, de a közgazdaság mélyebb összefüggéseinek minden valódi belátása nélkül meg akarják kísérelni.

A magántulajdon és az adóztatás

1927-ben Stockholmban a tíz legnagyobb adófizető jövedelme együtt 6 630 000 koronát tett, az államnak és a közösségnek fizetett adóik pedig 2 500 000 koronát, vagyis nem kevesebbet mint jövedelmük 37,7%-át. Az országgyűlés pénzügyi bizottságában résztvevő szocialisták ebből azt a következtetést vonták le, hogy ezeknek a személyeknek mégiscsak maradt 4 130 000 korona „szabad jövedelmük.” Ebből továbbá azt következtetik, hogy „gyakorlati kérdés” immár az, vajon jogos és helyese ebből a 4 000 000 koronából még egy további részt

elvenni azért, hogy „ezáltal könnyítsünk valamely népréteg adóterhén.” Miután rendkívül finom érzékük van a közeledő országgyűlési választások várható fejleményeivel szemben, a szocialisták e másik népréteg céljaira kiválasztanak hétezer mezőgazdát és arra gondolnak, hogy ezek adója fejenként 100 koronával csökkenthető volna, és ehelyett kellene a tíz leggazdagabb stockholmi embernek az adóját további 700 000 koronával felemelni. A végeredmény az, hogy „a legtöbb svéd állampolgár megértené, hogy a 700 000 korona adóteher a hétezer mezőgazdát jóval keményebben sújtaná, mint ugyanez a 700 000 korona azt a tíz stockholmit.”

Ez a demagóg formában leegyszerűsített, a progresszív adók emelésére irányuló érvelés abban a hibában szenved, hogy alkalmazásának nincs határa. Mindig ugyanerre az érvelésre hivatkoztak, amikor arról volt szó, hogy emeltessenek a gazdagabbak adótételei. Minden alkalommal azt mondták, hogy a gazdagabbak könnyebben kibírják az erősebb megterhelést, de hogyha ezt már keresztülvitték, akkor az érvelés éppen úgy tovább is alkalmazható. Ennélfogva meglehetősen értelmetlen minden alkalommal alkalmazni, midőn a kívánt irányban egy lépéssel tovább akarnak menni. Ha helyes

az érvelés, akkor ebből az következik, hogy a tíz gazdag stockholmi megadóztatását annyira kell terjeszteni, hogy egynek se maradjon több jövedelme szerény 3000 koronánál, amelyre a szocialisták a pénzügyi bizottságban összehasonlításul hivatkoztak.

Ha őszintén látni akarjuk, hogy ez az út hova vezet, akkor világosan ki kell deríteni, hogy végül hová jutunk, ha ezeket az alapelveket teljes mértékben alkalmazzuk. A szocialisták célja a magán-gazdagságnak a világból való eltüntetése, mégis szilárdan kitartanak amellett a felfogás mellett, hogy ennek a gazdagságnak állandóan rendelkezésre kell állnia arra a célra, hogy elvehessenek belőle. Ha most már egyszer sikerülne azt teljesen megszüntetni, honnan lehetne akkor azt venni, ami a kiadásokhoz szükséges? Az a kilátás, hogy a demokrácia szolgálatában rendkívül felhajtott adóterhet végeredményében teljes mértékben kizárólag a 3000 koronánál kisebb évi jövedelemmel bíró lakosság fogja viselni, nem igen lehet kecsegtető azokra nézve, akik rettenetes igazságtalanságnak tekintik, hogy a szegényebb osztályoktól még oly rendkívül kis járulékokat is szedjenek az összesség számára, mint amilyen például a kávé vámja. Nem szólva arról, hogy miből lehetne fedezni a felsőfokú oktatás

kiadásait, a tudományos, a művészeti és általában magasabb kulturális kiadásokat, amelyek nélkül, amennyire mi látjuk, nem tartható fenn a jólét magasabb színvonala. Ámde azt a kérdést, hogy miképpen tartható fenn a tőkeképzés lehetősége, amelyen minden anyagi haladás nyugszik, soha egyetlen párt sem tolhatja félre. A szocialisták azzal vigasztalják magukat, hogy az állam gyűjtene tőkét addig, ameddig módjában állna kirabolni a gazdagokat. De azután? Hogyha egyszer a rablás bevégeződött, honnan lehetne akkor tőkét szerezni?

A szocialista program tényleg figyelmen kívül hagyja úgy a nép jólétének, mint a jólét előmozdításának előfeltételeit. A fő a szocialistákra nézve a gazdagság elpusztítása. „A szegénységet megelégedéssel viseljük, hogyha abban mindenki osztozik,” mondják a javaslattevő szocialisták. Hát ez az a társadalomgazdasági bölcsesség, amelyre Svédország jövőjét fel akarják építeni. Ez a gondolatmenet épp oly erkölcstelen, mint amilyen meddő. Ugyanis a nép egyik legrosszabb tulajdonságára támaszkodik, az irigységre, a rosszindulatra, melyet a jobb helyzetben lévőkkel szemben érzünk. Egy ilyen káros és

meddő hangulatnak nem szabad tápot adni. Még sohasem sikerült valamely népnek jólétre és nagyságra szert tenni az irigység mint hajtóerő útján. Egész más dolog, hogyha egy városban vagy a nemzeti összességben mindenki a jólét általános emelésén fáradozik. Ez pozitív cél, amelyre törekedni lehet és amely természetes kapcsolatban áll a való élettel és egy szebb jövő képével. És akkor a társadalom egész berendezését és jogrendjét elsősorban ama jelentőség szempontjából ítéljük meg, amivel a gazdasági fejlődés minél erősebb progresszivitása szempontjából rendelkezik.

Az a lassú, fokozatos előrehaladás, amely mögé a szocialisták rejteni igyekeznek adópolitikájuk valódi következményeit, nem becsületes. Ezzel szemben inkább felvetjük az egész kérdést, hogy a magántulajdonnak van-e egyáltalán jogosultsága, vagy sem. Az adóztatásnak a tulajdoni és vagyoneosztási viszonyokban fennálló helytelenségek kiegyenlítésére való felhasználása, amelyről a szocialisták idei javaslataikkal kapcsolatban beszéltek és amelyet képviselőjük a pénzügyi bizottságban a fent vázolt módon igyekezett megvédelmezni, a maga pőre elvi alapján nem jelent sem többet, sem kevesebbet a

magántulajdon megszüntetésénél. Ha egyszer elhatározott, hogy az adóztatásnak erre kell szolgálnia, akkor egy időre ugyan még megmaradhat bizonyos jövedelem, azonban az annak tulajdonához való jog megszűnt, ha egy esetleges országgyűlési többségre van rábízva, hogy meddig tartozik a társadalom túrni, hogy egy bizonyos jövedelem vagy vagyon egy kézben lehessen. És ha megszűnt a jog, akkor megszűnt a bizonyosság is arra nézve, hogy megtarthatjuk azt, amit szereztünk, ezzel együtt pedig megsemmisült a tulajdonjognak, mint a modern közgazdaság hajtóerejének tulajdonképpeni jelentősége.

A valóságban azonban egész jelenlegi gazdasági életünk lényegében a magántulajdon jogára van felépítve. Ez a végső indoka minden gazdasági erőfeszítésnek, minden munkának és takarékosságnak, amelyet arra fordítunk, hogy tőkét szerezzünk, minden előrelátásnak és állandó éberségnek, ami feltétele a tőkéről való megfelelő gondoskodásnak, valamint mindannak a vállalkozási szellemnek és a haladásért folytatott intenzív küzdelemnek, amelytől az egész nép jóléte annyira kizárólagosan függ, de ami oly nagy mértékben függ a már felgyülemlett tőkének birtokától is, és annak bizonyosságától, hogy

magunknak tudjuk megtartani, amit – mint reméljük – megkereshetünk. Nagyon könnyelműeknek kellene lennünk, hogy részt vegyünk olyan politikában, amely végeredményében az egész közgazdaságra nézve oly fontos magántulajdonjog megsemmisítésében csúcsosodik ki. Hiszen ennek a következménye nem lehetne más, mint az egész népnek általános elszegényedése. Eleinte és ameddig bizonyos munkáscsoportoknak sikerülnek magas béreiket fenntartani, a következmények egy rettenetes és állandóan emelkedő munkanélküliség formájában jelentkeznének. A szocialista javaslatok érveléseikben Angliára utalnak, mint amely az igen erős progresszív adóztatás példájával elől járt és nem áltatják azt állítani, hogy ez az erős megadóztatás ott igen kitűnő eredményekre vezetett. Nagyon elméletinek és az igazsággal szemben vaknak kell lenni, hogy előállhassunk ilyen dolgokkal. Hiszen az egész világ tudja, hogy Anglia belső gazdasági helyzete igen rossz, hogy az ország évről-évre egy-kettő millió munkanélkülit mutat fel és hogy a szegénység és a valódi nyomor kiterjedése akkora, amelyhez hasonló Svédországban szerencsére nincsen. Valóban igen kitűnő eredmény! A szocialisták persze azt mondják, hogy ehhez az adóztatásnak semmi köze,

de éppen ez az. A tőkeképzés egész Európában jelentősen hanyatlott a háború után, és az igen megfeszített progresszív adóztatás roppant lényeges oka ennek a hanyatlásnak. Egyes országokban, amelyek tőkejavakat termelnek és amelyeknek legfontosabb iparai ennek következtében különösen nehéz helyzetbe kerültek, nem éppen egyedül ez a tőkehiány, hanem ezzel kapcsolatban más körülmények idézték elő az általános munkanélküliséget. Angliát illetően képességének az irányú csökkenése, hogy gyarmatait tőkével ellássa, kivitelének nagymértékű apadását idézte elő.

Ha a szocialisták nem tudnak a munkásoknak jobb tanácsot adni, minthogy megsemmisítsék azt a tőkeképzést, amely kereseti lehetőségeket nyújtana, akkor legalább mondanának le a maguknak adott szabadságról, amellyel a munkásosztály érdekeit ellátják. Az „egyenlő szegénység” végeredményben mégiscsak sovány eszménykép. Lassanként mégiscsak felfedeznék a munkások, hogy mennyivel jobban szolgálják valódi jólétüket azok, akik hangzatos szövegek helyett képességeiket a gazdasági haladás szolgálatába állítják.

A tulajdonjog és ellenségei

Szocialistáink egy ideje egyre világosabban és határozottabban felvették az aktív küzdelmet a magántulajdon joga ellen. Elkerülhetetlen tehát, hogy az idei országgyűlési választásoknak lényegükben a magántulajdonjog körül való küzdelemnek kell lenniük. A választóknak a közgazdaság eme alapvető kérdésében kell állást foglalniuk. Szavazatukat amellet vagy az ellen kell leadniuk, hogy fennmaradjon-e országunkban a magántulajdon. Nincs módjukban kétségeskedve félreállni és valami tisztázatlan álláspontra helyezkedni. Vagy a legteljesebb határozottsággal kitartunk a magántulajdon

alapelve mellett, vagy pedig bele kell törődni, hogy azt, miután elhasználódott, félredobjuk. A bizonytalan lanyhaság, amelybe éppen a jóakarató és jóhiszemű állampolgárok kapaszkodnak, tulajdonképpen csak a magántulajdon folytonos aláásásának nyit teret, amely nem szűnik meg, míg nem következett be a magántulajdon teljes megsemmisülése.

A szocialisták ez idő szerint erősen dolgoznak azon, hogy ez az ellentét ne jelentkezzék a maga teljes élességében. Tudják, hogy ezáltal túlságos ellenállást váltanának ki. Mint ügyes szavazatszerzők, megkísérlik tehát, hogy úgy tüntessék fel a tulajdonjog ellen irányuló támadásaikat, amelyek mindössze a máris bekövetkezett jogkorlátozások viszonylag ártatlan kiterjesztései. A közterhek viselése érdekében már eddig is igénybe vettük a progresszív adóztatást. Miért ne volna tehát kiterjeszhető ez ügy, hogy közvetve elérje a nagy jövedelmek lecsökkentését és a vagyoni egyenlőség általános előmozdítását? Feltehetjük a kérdést így, ha olyan közvéleménnyel állunk szemben, amely nem tudja belátni, hogy a közgazdaságban általában hiányoznak az éles elhatárolások, de amely ennek dacára rendkívül érzékeny abban a tekintetben, hogy vala-

mely álláspont az elhatárolás egyik vagy másik oldalára esik-e. Lényegbevágó jelentőségű annak felismerése, hogy a vagyoni és jövedelmi viszonyok kiegyenlítése a közösség érdekében áll-e, és hogy ennek előmozdítása feladata-e az adórendszernek. Hogyha a svéd nép a szocialistákkal szemben ebben a tekintetben nem mutat határozott ellenállást, akkor a csata elveszett és a magántulajdonjogra alapított ősi gazdasági és társadalmi rend, valamint az egész civilizáció rombolás erőinek esik áldozatul. Tény az, hogy a valóságos magántulajdonjog fenntartására nézve már a progresszív adóztatás is igen veszedelmes önkényt jelent. E tekintetben azonban lehetséges, hogy olyan társadalom, amely tisztában van a magántulajdon értékének lényegével, ragaszkodik annak egészséges alkalmazásához. De ha annak meghatározását, hogy mennyire engedhető meg valaki számára, hogy jövedelmét és vagyonát az átlagszínvonalnál feljebb emelje, egy esetleges szocialista többségre bízuk, akkor egy csapásra megsemmisült a tulajdonjog lényege, mely éppen a szerzett vagyon biztonságán alapszik. Ha elvész ez a biztonság, akkor a gazdasági igyekezetnek az az alapin-

doka pusztul el, amely a napi szükségleten felül terjed és ezáltal a magántulajdonjog, mint társadalmi intézmény, elveszti tulajdonképpen való értelmét.

Legyünk tisztában azzal, hogy nem tudjuk megőrizni a magántulajdon üdvös gyümölcseit, amelyek a gazdasági erőfeszítésben, az előrelátásban, a takarékoságban és az ezekből következő, az egyének szolgálatában álló társadalmi előrehaladásban jelentkeznek, ha az önkénynek engedjük át a magántulajdon változó politikai programok szerinti korlátozását és ezzel megsemmisítjük a vagyon biztonságát. Az irigyeknek jól eshet, ha elvehetik maguk számára a gazdagok bőségét. A szocialisták értettek ahhoz, hogy ezt az irigységet, amely országunkban annyira el van terjedve, jó szövetségükké tegyék. Azonban eltitkolják azt, hogy a gazdagok eme kellemes kirablásának határai is vannak, hogy a háttérben más irigyek rejtőzködnek, akik viszont a rablókat akarják kirabolni, és hogy nincs, aki megállást tudna parancsolni, ha egyszer szabadjára engedik az irigység szenvedélyeit. Főleg azt hallgatják el, hogy azt a keveset, amit a gazdagok elosztásával nyerhetünk, sokkal kevesebbre lehet értékelni, mint azt a rettenetes áldozatot, amelyet ezért a nye-

reségért fizetni kell: feláldozását a haladásra irányuló egész hatóerőnek, amelyből a svéd munkások jelenlegi nemzedéke olyan rendkívüli előnyöket húzott.

Ebből az áldozatból egész bizonyosan mindannyiunknak ki kellene a részünket venni, de nem a legkevésbé azoknak az osztályoknak is, amelyek érdekében végrehajtják az osztozkodást. Mert éppen az ő jólétük alapszik leginkább az új tőkének és új vállalkozási szellemnek állandó előteremtésén, tehát végeredményben a magántulajdon fennállásán. Ezzel a kritikával szemben természetesen van egy ér-
vük a szocialistáknak és ha megszorítjuk őket, akkor azt rögtön előveszik. Ez az a régi tan, amely arról szól, hogy a szocialista társadalom termelési szervezete a tökéletesebb. Azonban ennek az ér-
vnek lassanként sokkal elavultabbnak kellene tünnie, hogy-
sem arra a közvéleményre hathasson, amely legke-
vésbé van ahhoz szokva, hogy maga gondolkozzék
és saját szemeivel nézze meg, mi is történt az idők fo-
lyamán. A legutóbbi harminc esztendő példátlan
haladása nyilvánvalóan a magántulajdonnak, az
azon alapuló tőkeképződésnek, valamint az egyé-
nek vállalkozó szellemének az eredménye, aminek

következtében a korábbi időknek az állami vállalkozásba fektetett hite jóformán és valamennyi társadalmi körben elvesztette értékét. Hiszen maguk a szocialisták is lemondtak ennek az álláspontjuknak a hirdetéséről és ehelyett azt kísérelték meg, hogy egy homályos jelszóval, szocializálással pótolják. Nagy szocialista bizottságuknak azonban több évre terjedő buzgó munkával sem sikerült semmiféle tényleges eredménnyel szolgálni annak tisztázására, hogy tulajdonképpen mit kellene hát szocializálni, vagy pedig hogy miféle tekintetben és milyen módon mozdítaná elő a közgazdaság hatóerejét. Ezen a ponton tehát igen nagy hézag tátong. Ha aláássátok a magántulajdonjogot, akkor az egész közgazdaság arra van ítélve, hogy leírhatatlan zűrzavarba sülyedjen.

Természetesen nagyon helyes és méltányos, hogy a munkások éppen úgy, mint a többi társadalmi osztályok, életviszonyaiknak állandó javítására törekednek. Helytelen viszont, hogy közvetlen pozitív céljukká tegyék a mások életviszonyainak rosszabbítására való törekvést. Pedig a szocialisták éppen ezt akarják. Ennek a törekvésnek egyedüli alapja a pusztá irigység. Az irigység azonban természetlen erő, amely sohasem nyújthat a társadalom

további fejlesztéséhez vagy gazdasági virágzásához valamilyen segítséget.

A szocialisták szívesen ringatják magukat abba az elképzelésbe, hogy a svéd munkások életviszonyainak a 80-as évektől való rendkívüli javulása főképpen annak a szakszervezeti mozgalomnak a gyümölcse, amely hatalmat adott nekik arra, hogy részletekben magukévá tegyék a munkaadók nyereségét. Az ilyen felfogás könnyen arra a végkövetkeztetésre vezethet, hogy további haladást csak a gazdagok jövedelmeinek csökkentésével lehet elérni. Holott ez a felfogás teljesen hamis. A szakszervezeti mozgalom kétségtelenül javára volt a munkaerőpiac ilyen irányú alakulásának. Azonban az a felfogás nem áll meg, hogy a szakszervezeti mozgalom a munkásosztálynak a maga egészében magasabb béreket juttatott volna, mint amilyeneket a gazdasági helyzet megengedett és amilyeneket a szakszervezetek közbejötté nélkül is fizettek volna a munkásoknak. A szocialisták rendkívül túlbecsülik ezt a hatalmi tényezőt. A 80-as évek Svédországa teljhatalmú munkásdiktatúra mellett sem tudta volna megközelítőleg sem megfizetni a jelenlegi munkabéreket. Az a hatalmas lépés, amelyet a munkásosztály ez alatt az

idő alatt jólétében elért, lényegében az utóbbi évtizedek technikai és szervezeti fejlődésének az eredménye. Ebből a fejlődésből kétségtelenül a munkásoké volt a legnagyobb haszon. Azonban a fejlődés maga a magántulajdonjog és a magánvállalkozási szellem közbejötté nélkül jóformán elképzelhetetlen lett volna. A fennálló jogrend tehát bebizonyította, hogy erőteljes haladás feltételeit tudja megteremteni és hogy e haladás eredményeinek fő részét a munkásosztálynak juttatja. Vajon lehet-e tehát értelemről szó, midőn ezt az egész jogrendet meg akarjuk semmisíteni, a további haladásra való kilátást fel akarjuk áldozni és minden elért eredménynek fennállását kockára akarjuk tenni lényegében azért, hogy egyesek irigységének kielégítése céljából megakadályozzunk néhány embert a gazdagság halmozásában?

A statisztikára támaszkodó reformátor az emberboldogítók legkülönösebb és legkevésbé bizalmat keltő típusa. Mindaddig, amíg az emberek reális érdekeihez ragaszkodnak, van bennük bizonyos földhözkööttség, amely őket, ha nem is szimpatikussá, de legalább természetessé és a maguk módja szerint megbízhatókká teszi. A statisztikai reformátor azon-

ban magasan fent jár a számok világában, nincs biztos talaj a lába alatt és egész boldogítási törekvését az a kívánság vezeti, hogy statisztikai számait egy önkényes rajz szépsége szerint tárhassa maga elé, amit a feltétlen igazságnak tart. Alig van tisztában a számok tulajdonképpeni jelentőségével és még kevésbé azokéval a rendszabályokéval, amelyekkel számait meg akarja javítani, és amelyek szemében az összeadás-osztás elemi számműveleteiben merülnek ki. Még az talán megbocsátható, ha egy ifjú, akinek minden tudománya könyvekből származik, íróasztalánál a társadalom átalakításának ily sovány ideáljaival egy ideig megelégszik. De igazán nem bocsátható meg érett férfiaknak, akiknek bármely más nemzedéknél inkább volt alkalma arra, hogy a társadalmi élet növekedésének és termelő erejének megnyilatkozását láthassák, ha megmaradnak a számok ily terméketlen vizsgálatánál, amelyek annyira megvannak szabva, hogy csupán egyeseket kell közülük felemelni, hogy mások viszont megfelelő csökkenést szenvedjenek. El kell magunkat szakítani ettől a száraz politikai aritmetikától és meg kell tanulnunk, hogy a közgazdaságot élő organizmusnak tekintsük, amely kedvező feltételek mellett minden számítást megcáfolóan fel tud virágozni, de el is tud

halni, hogyha létfeltételei különösen szűkösen alakulnak.

Minden okunk megvan arra, hogy ennek a kérdésnek a legközelebbi időben különösen beható figyelmet szenteljünk. A magántulajdonjog erélyes védelme csak akkor lehetséges, ha a társadalom legszélesebb rétegei előtt teljesen tisztázni tudjuk a magántulajdon igazi tartalmát és a gazdasági haladásra gyakorolt jelentőségét.

Küzdelem a tőkéért

A szocialisták arra irányuló törekvése, hogy rátegyék kezüket a magántőkére, végeredményben a tőkének a mai közgazdaságban betöltött szerepéről való hiányos felfogáson alapul. Ezek a szocialisták, akik velünk többiekkel szemben különösen a társadalomtudományokban olyan messze elöl képzelik magukat, közgazdasági ítéleteikben voltaképpen rendkívül elmaradottak. Éppen úgy, mint ahogy az iparosodásról való felfogásukat egy olyan úrtól származtatják, akit Marxnak hívtak és aki ezekkel a kérdésekkel csaknem 100 esztendővel ezelőtt foglalkozott, a tőkéről való felfogásuk is régmúlt időknek a

gazdagsággal szemben való gyűlöletén alapul, mint ahogy ez abban az időben mutatkozott. Amikor a társadalmi forradalmárok Platóntól Rousseauig, hogy Jézust ne is említsük, a gazdagságot bírálták, akkor aranynak és drágaköveknek, fényes palotának és hatalmas uradalmaknak a birtokára gondoltak, amelyek csak arra szolgáltak, hogy birtokosaik fényét emeljék és pazarló életmódjukat lehetővé tegyék. A tulajdonjog mai ellenségei többnyire ennél a felfogásnál tartanak és alig vették észre, és semmi esetre sem fontolták meg alaposan, hogy a modern társadalmi viszonyok között a gazdagság helyzete igen radikális változáson ment át.

Manapság, ha a jellegzetes viszonyokra gondolunk, minden vagyon dologi tőkébe van fektetve, amely részt vesz a társadalmi termelési folyamatban. Ez a vagyon épületekből, gépekből, vasutakból, járművekből és üzemtelepekből áll, valamint a különböző anyagok, többé-kevésbé kész gyártmányok tömegéből, amelyek a termelési folyamat közben úton vannak végleges hova fordításuk felé. Ez a vagyon már bizonyos szolgáltatást teljesít a közgazdaságon belül és a világnak semmiféle szocializálása nem érheti el, hogy ennél többre szolgáljon. A gazdag em-

ber az ilyen vagyont eloszthatja és odaadhatja a szegényeknek, egy szocialista többség kisajátíthatja, azonban a tényleges tőkének azt az összességét, amely a közgazdaságnak rendelkezésére áll, ezek közül az esetek közül egyik sem gyarapíthatja egyetlen fityinggel sem. Tehát ezáltal ez a közgazdaság semmivel sem válik gazdagabbá, mint azelőtt volt. A termelési eredmény ezáltal nem növekedett, és ha az egészet nézzük, a fogyasztónak sem áll rendelkezésére a használati javak nagyobb tömege.

Kétségtelen, hogy minden vagyoneelosztás nagy népszerűségét annak elképzelése okozza, hogy a vagyon, amely helyét változtatja, elfogyasztható és ezáltal szegényeknek és egyáltalában minden társadalmi osztálynak magasabb életszínvonalat tesz lehetővé, mint amelyet jövedelmük korlátozott volta előbb megengedett. Ez a felfogás teljesen hamis. A vagyon már fizikai természeténél fogva sem fogyasztható el a maga egészében. Annál kevésbé nélkülözhető a közgazdaságban, amely nem pillanatnyi alakulat, hanem állandó létre van hivatva. Hogyha a szocialistáknak ezt a kényelmetlen, azonban elkerülhetetlen tényt szembe elé állítjuk, akkor ők, akik oly modernnek akarnak lenni, azt válaszolják, hogy hiszen ők már régóta rájöttek erre az elemi igazságra

és távolról sem az a felfogásuk, hogy a vagyon a változás után elfogyasztható volna. Ez szép és jó. Ámde, hogyha osztozkodási programunk részére a tömegek támogatását keressük, akkor mindenestre a tömegek ama primitív képzeiteihez folyamodunk, hogy mennyivel jobban menne dolguk, ha azokból a milliókból élhetnének, amelyeket most a gazdagok pénzeszkrényeiben elzárva tartanak. Ha ehelyett megmondanák az embereknek, hogy a vagyonelosztás után nem volna szabad felhasználni nekik a rájuk eső kis vagyonrészeket, akkor a változáshoz való kedvük nagymértékben leülne. Az ilyen program természetesen keresztülvihetetlen. Egészen bizonyosan a fogyasztói igények óriási emelkedése volna a következménye minden általános vagyonelosztásnak. Sőt az egyes szerény körülmények között élő háztartások magángazdasági szempontból még helyesen is cselekednének, ha ellátásuk szűkösségén a vagyon felélésével javítanának. Társadalomgazdasági szempontból azonban az ilyen fogyasztást keresztülvinni csak igen kis mértékben lehetne. Azonban ebben az irányban bizonyos hajlandóság is elég lenne ahhoz, hogy katasztrofális mértékben aláássa a társadalom tökeellátását, valamint hogy elkerülhetetlenül ugyanilyen

mértékben leszállítsa évi termelését és abbéli képességét, hogy gondoskodjon tagjainak folyamatos szükségletéről. A nép nagy tömegei szempontjából az a fontos, hogy rendelkezésre álljon és folyamatosan szaporodjon az az ellátáshoz szükséges tőke, amelyet a népesség szaporodása és a jobb ellátás megkíván. Hogy ki ennek a tőkének a birtokosa, az emellett teljesen másodrendű kérdés. Az olyan szociális reform, amely a vagyonmegosztás egyenlőbbé tétele érdekében a társadalom tőkeellátását teszi kockára, legjobban olyan kétségbeesett vállalkozással hasonlítható össze, mint egy nagy, értékes épületnek lebontása lényegében azért, hogy hozzájuthassunk a napi tüzelőanyaghoz.

Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy nem volna kívánatos, hogy a munkásosztály saját vagyona tegyen szert. Ellenkezőleg, ez a legnagyobb mértékben kívánatos, ha ez a vagyon munka és takarékoság által keletkezik. Az ilyen vagyon, amelyet ápolnak és makacs kitartással megőriznek, nagy értéket jelent a közgazdaságra nézve. Ellenben a már meglévő vagyonok elrablása a tulajdonjognak és ezáltal a biztonság érzetének is több-kevesebb megsemmisítésével nyilvánvalóan teljesen ellenkező hatást váltana ki és nem jelentene egyebet annak a gazdasági

rendnek teljes elpusztulásánál, amely mellett a polgárok nagy tömege ha nem is jólétre, de mégis viszonylagosan jó ellátásra tudott szert tenni.

A szocialisták azt válaszolhatják erre, hogy ők nem a tőke megváltoztatását, hanem csak olyan szocializálását követelik, amely abból áll, hogy az állam az adóztatás eszközével kisajátítja a tőkét. Ámde ezáltal a tőke felhasználása tekintetében semmit sem nyerünk, mert hiszen annak – miként kimutattuk – máris megvan a rendeltetése a közösség szempontjából. Ezzel szemben attól kell tartanunk, hogy új tőke alkalmazását rendkívül megnehezíti. Mindenki tudja, hogy milyen pazarlóan szoktak a tőkével bánni, mihelyt középítkezésről vagy közüzemekről van szó. A svéd politikában különösen kiütközik ez a sajátos törekvés, hogy elsősorban gyenge és ki nem fizetődő vállalkozásokra fordítsák a tőkét, vasutakra vagy lakatlan vidékeken fekvő, rendkívül drága országutakra, erőművekre, melyek nem hajtanak kellő hasznot stb. Ehhez járul a drága épületek létesítésének gyönyörűsége és azé a nagy lábon élése, amely különböző nyilvános intézmények létesítésében jelentkezik, ezeknek ugyanis a közegészségügy és technikai tökéletesség legmodernebb igényeinek is meg kell felelniük azért, hogy bámulatba

ejtsék a külföldieket. A tőkefelhasználásunkat érintő állami befolyás minden szaporítása alkalmas arra, hogy fokozza ezt a pazarlást, kevésbé hatékonyra tegye a nemzet tőkefelhasználását, ezáltal gyengítse a nemzeti gazdaságot és csökkentse a nemzeti vagyont.

Természetesen a tőke egyéni felhasználása sem mindig olyan gazdaságos, mint amilyen lehetne. Az elővigyázatosság és helyes számítás terén felmerülő hiányok, amelyek e téren időközönként jelentkeznek, a szocialisták számára jó támadási alapul szolgálnak a magántulajdon ellen folytatott harcban. Pedig egészen bizonyos, hogy csak a csöbörből a vödörbe jutnánk, ha a szocialisták receptje elfogadásra találna. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy mindazok, akik jelenleg a felelősséget viselik a tőke felhasználásáért, mindent megtegyenek, hogy a lehető legjobb eredményt ériék el és ily módon megvédelmezhessek a fennálló társadalmi rendet a veszedelmes társadalomboldogító tervek piaci kikiáltóival szemben. Egészen bizonyos, hogy az olyan tőkét terhelő megadóztatás, amely a magántőkének az állam tulajdonába való fokozatos bevonására irányul, az állam folyó kiadásainak fokozatos emelkedésére vezet. Ami annyit jelentene, hogy az állam felgyűjtött

tőkéjének egy részét közcéljaira elfogyasztaná és ezáltal mind szegényebbé válnánk. Miután az adózó polgárok házaikkal és gyáraikkal nem fizethetnek, el kell azokat adniuk azoknak, akik új megtakarításaikból meg tudják szerezni mindezt a dologi tőkét. Ez tehát megbénítaná a tőkeképződést és így elapadna minden gazdasági haladás igazi forrása. Ha még tovább mennénk, akkor ez sem volna elegendő. Hogy megfizethessék az adójukat a tőke tulajdonosai, kénytelenek lennének a külföldet hívni segítségül. Ekkor a külföld vagy kölcsönt nyújtana a svéd dologi tőkére, vagy azt el kellene adni a külföldnek. A végeredmény az lenne, hogy az elméleti szocializmus örömeire valamennyi svéd tőkés elszegényedne ugyan, de ehelyett egész Svédország el volna zálogosítva a külföldi tőkéseknek, akiket a svéd adórendszer nem foghatna meg. Ilyen nemzeti szegényházléthez juttatna el minket a valóságban a szocialisták kisajátítási politikája.

Erre azt felelhetné valaki, hogy ez nem egyéb, mint az ördög falra festése. Amire megint azt kell válaszolni, hogy minden mozgalmat azok szerint a végeredményei szerint kell megítélni, amelyekhez elvezetne, ha céljainak megvalósításában teljesen szabad lenne. Ha azoknak az embereknek határozott

és makacs ellenállása következtében, akiknek még megvan a józan értelmük, nem hat olyan veszedelmesen, mint ahogy programja szerint ítélve hathatna, akkor valóban nem hivatkozhat erre a maga javára.

Egyébként az eredmények fenti felvázolása nagyon enyhe. A valóságban alighanem még sokkal súlyosabbak lennének a következmények. A szocialisták receptje szerint vezetett ország minden hitelét elvesztené külföldön. Ennek következtében a tőkeellátás kérdése teljesen megoldhatatlanná válna. A munkanélküliség és éhezés elé állított népnak végső szükségében annak a nyomorult kapitalizmusnak a segítségét kellene igénybe vennie, amely – nagy szerencsére – a józanabb országokban még fennmaradnak. Vajon szocialistáink nem takaríthatnák-e meg maguknak ezt a megalázó és megszégyenítő Canossa-járást akkor, amikor keleten éppen most közvetlenül előttünk áll a példa arra, hogy ez az út hova vezet és hova kell annak elvezetnie?

A magánvállalkozás védelme

Amikor a szocialisták a magántulajdonjogot támadják, akkor különösen a magánvállalkozás ellen fordulnak, mert hiszen a magántulajdon szilárdsága nélkül nemcsak a magánosok vállalkozási hajlama bénul meg megfelelő ösztönző hiányában, hanem az ez idő szerinti rendkívül sok tőkét megkívánó termelés számára is megoldhatatlan problémává válik a tőkeellátás. Ennek folytán a magántulajdon minden gyengítése egyúttal a magánvállalkozási kedv gyengítése is, aminek következtében csökkennie

kell a termelésnek, ami egyértelmű a nemzeti jövedelem csökkentésével és az általános életszínvonal süllyedésével. Ez a következmény elkerülhetetlen és teljesen be is következik, függetlenül a szocialista próféták ama görcsös kísérleteitől, amellyel a tulajdonjog különböző nemei között megkülönböztetéseket akarnak tenni.

Az elméleti szocializmus azonban nem fárad az-
zal, hogy az egyes vállalkozásokat elpusztítsa. Meg-
van a kész receptje, amely szerint a vállalatot szocia-
lizálni kellene, ami annyit jelentene, hogy azt többé
már nem magánhaszon céljából, hanem a társada-
lom javára kellene folytatni. Különösen szoros és
formaliztikus felfogása a közgazdaságnak, amely
ennek a gondolatnak alapul szolgál. Avagy a kapita-
lista vállalkozás nem hasznos az egész közösségre
nézve? Nem hoz-e létre állandóan növekvő mennyi-
ségű termékeket vagy szolgáltatásokat, amelyeket
mindenki fogyaszt, tehát az egész társadalomnak ja-
vára vannak? Avagy nem gondoskodik-e technikai
és organizációs fejlődésével a fogyasztásnak állandó
javulásáról és a fogyasztó szükségleteinek mindig
sokoldalú kielégítéséről? És nem nyújt-e egyidejűen
állandó foglalkoztatást a növekvő munkástömegek-
nek? Mindez vajon nem a legteljesebb mértékben

közérdekű tevékenység? A szocialisták a magánvállalkozás eme lényeges tulajdonságai iránt teljesen vakok, meredt pillantásukat makacsul kizárólag arra irányítják, hogy a magánvállalkozás a nyereség elérésére törekszik. Ezt nem tudják elviselni, és hogy a nekik kellemetlen vállalkozási nyereséget el-
tüntessék, mindenre képesek, még arra is, hogy az egész vállalkozási tevékenységet a közgazdaságra nézve mérhetetlenül nagy jelentőségével együtt megsemmisítsék.

Ez a rendkívül terméketlen nézőpont, mint a legtöbb szocialista szempont, oly képzeteken alapul, amelyek ma enyhén szólva alaposan elavultnak tekinthetők. A régmúlt idők valamely kisebb vállalatában a vállalkozói nyereség talán a forgalom jelentős részét tehetta, aminek folytán lehetett vitatkozni arról, hogy az a csekély haszon, amelyet a vállalkozás megteremtett, kellő oka volt-e ilyen nagy nyereségnek. De hogyha a jövő társadalma részére akarunk irányelveket felállítani, akkor nem szabad szemünket oly viszonyokon felejtetni, amelyek jóformán már elavultak, hanem abból kell kiindulni, ami a keletkezőben levő gazdasági rendre nézve tipikus. A tipikus modern vállalkozás azonban kétségbevonhatatlanul a nagyüzem, amelyben az a

szolgálat, amelyet a fogyasztó számára nyújtanak, és az a foglalkozás, amelyet az alkalmazottaknak nyújt, olyan túlnyomóan közérdekű jelentőségű, hogy az abszolúte nem, de relatíve kicsiny nyereség, és az a kérdés, hogy az kit illet, teljesen háttérbe szorul.

De ez még semmi. Az a szocialista állítás, hogy a nyereséget a munkabérekből veszik el, vagy hogy a fogyasztót terheli, a tipikusan modern nagyvállalatnál teljesen nonszensz. Ha Ford minden automobilon, amelyet elad, néhány dollárt keres, akkor ezt a nyereséget valójában nem a vevőtől vagy az autózó közönségtől veszi el, akik Ford rendkívüli tetteje nélkül sohasem jutottak volna ehhez az olcsó kiszolgáláshoz, se nem a munkásoktól, akiknek béreit ő, ellenkezőleg, sokkal magasabbra emelte, mint amennyire bármely szakszervezet képes lett volna. Ennélfogva egyáltalán nincs a kívülállóknak semmi okuk arra, hogy Ford nyereségére igényt támasszanak. Az a társadalmi rend, amely kezdettől fogva lefoglalta volna ezt a nyereséget és ezáltal megakadályozta volna a Ford-féle óriásvállalat létrejöttét, mérhetetlen kárt okozott volna a gazdasági fejlődésnek anélkül, hogy el tudta volna érni a társadalomnak bármilyen számba vehető nyereséghez való jutását.

A szocialista nézőpont tipikus hibája tűnik itt fel. Mindig úgy beszélnek, mintha a vállalkozói nyereség valami adott nagyság lenne, amely minden körülmények között megvan és amelyből ennél fogva tetszés szerint el lehet venni. Az egész közgazdaságot automatának tekintik, amellyel azt csinálhatunk, amit akarunk, mindig változatlanul ugyanazt a jövedelmet szolgáltatja. Semmi érzékük az élet végtelen mozgékonyága iránt, amely a valóságban minden gazdasági problémát dinamikussá tesz és beavatkozásaink következményének komoly megdölgöndölésére kényszerít. Nem akarják látni, hogy sem a vállalkozás, sem a vállalkozói nyereség soha elő nem állott volna, hogyha hiányzott volna a magántulajdon érzékelhető biztossága, és hogy a magántulajdon megrendszabályozása igen könnyen kockára teszi a társadalmi hasznot is, amelyet a vállalkozás létrehozott.

Amerikában a „public utilities” kifejezés honosodott meg az oly vállalkozások részére, amelyek közvetlenül olyan helyi közérdekű szolgáltatásokat teljesítenek, mint a vízvezetékek, a világítás és a személyszállítás. Nincs semmi ok arra, hogy ne tulajdonítsunk sokkal messzebb menő jelentést ennek a kifejezésnek. Minden vállalat, amely közreműködik

abban, hogy a fogyasztókat javakkal lássa el, vagy egyáltalán valamilyen hasznos szolgáltatást teljesítsen a közgazdaságnak, megérdemli, hogy a „public utilities” közé számítsuk. Chicago egy vágóhídja, mely a maga nemében a technikát és az organizációt valami egészen csodálatos mértékig fejlesztette, és ezáltal abban a helyzetben van, hogy a fogyasztók millióit és millióit jó és olcsó élelmiszerekkel lássa el, a legnagyobb mértékben közérdekű vállalat. Tud-e egy bármennyire is jóakarató állami szociális hatóság bármit is létesíteni, ami a közönség részére az élelmiszer-ellátás terén olyan hasznos lenne, mint egy magánvállalat, amely 100 millió dollár árú élelmiszert árusít el egy esztendőben?

A modern nagyüzem nem állhat fenn nagy vevőkör nélkül. Nagy vevőkörre azonban általában csak úgy lehet szert tenni, ha a legszélesebb néprétegekhez fordulunk és azoknak kínálunk jó árut olcsó árakon. A modern vállalkozás tehát a legsajátosabb természeténél fogva arra kényszerül, hogy a nagybani fogyasztás szolgálatába álljon. A kerékpárgyártás terén nem állhattak fenn addig nagyüzemek, míg a kerékpár egy új szórakozás után vágyódó felsőbb réteg fényűzése volt. A magánvállalkozás egysze-

rúen kénytelen volt az alacsonyabb árakon való tömegtermelésre áttérni és ezáltal úgyszólván az egész munkásosztályt vevőkörébe vonni. Ezzel a munkásoknak kétségtelenül igen nagy szolgálatot tett. Itt valóban különös jelentőségű közérdekű tevékenység gyakoroltatott. Minek beszéljünk tehát akkor arról, hogy a kerékpár gyártását szocializálni kellene? Lehet-e még rajta egyáltalán valamit szocializálni? Nem igazolja-e kellő módon a magánvállalkozás a létjogosultságát azzal, amit már nyújtott és naponta nyújt? Nem igen valószínű-e, hogy a nyereség elvonása az egész fejlődést feltartóztatta volna azzal a következménnyel, hogy a munkásosztály elesett volna attól a nagyszerű segítségtől, amit rá nézve a kerékpár ma jelent? Vagy azt képzeljük, hogy valamely állami forgalmi hatóság, amely a közhaszon szolgálatában áll, valaha is feltalálta volna a kerékpárt, vagy annak gyártását jelenlegi hatékonyságáig tudta volna fejleszteni? Még e pusztá gondolatnak is nevetségesen kellene hatnia arra, akinek az emberi balgaság felett való nevetési képességét teljesen el nem vette a szocialista elmélkedés.

A munkásosztály anyagi életszínvonalának tartós és általános emelése csupán a magánvállalkozás

vezetése alatt álló nagyüzemek folytonos kifejlesztésével érhető el. Amit látszólag a profitnak valamilyen elosztásával nyerni lehetne, az jelentéktelen és legfeljebb néhány év haladásának felelne meg. Semmi értelme sincs tehát annak, hogy ezt a haladást feláldozzuk vagy bármilyen mértékben is mérsékeljük csak azért, hogy eloszthassuk a profitot. Nagyon kívánatos, hogy a néptömegek arassák le a termelés művészetében elért haladás túlnyomó részét. Evégből azonban sem a nyereség elosztására, sem semmiféle számszerű béremelésre nincs szükség, hanem csak a javak tömegének állandó emelésére, amelyeket a nagyközönség pénzjövedelméből megvásárolhat. Ahogy a magánvállalkozási tevékenység lényegében be van rendezve, sorsszerű bizonyossággal és lankadatlanul ezen dolgozik. A ruházati iparban például a piac kiterjedése rendkívüli lehetőségeket hozott létre, amelyek egészben és teljesen a vevők javára érvényesültek. Ennek következménye az, hogy a svéd nép legszelesebb rétegei is igen jól öltözködnek, ellenben a gyárosok nyeresége abban az árban, amelyért a nagyközönség a ruháit vásárolja, teljesen eltűnő csekélység.

A gazdasági fejlődésnek ez a határozott iránya. Természetesen vannak ennél jóval kevésbé előnyös

fejlődési irányok is. A monopolizmusnak az a fajtája, amely a kínálat korlátozására törekszik azért, hogy szükségtelenül magas árakkal kiszipolyozza a fogyasztást, olyan irányzat, amelynek leküzdésére a társadalomnak minden oka megvan. De ezért a magánvállalkozási szellemet minden különbség nélkül támadni mégis elég oktalanság. A monopolizmusnak legveszedelmesebb formája egyébként nem a magánvállalkozó, hanem a szakszervezet. De azért egyetlen egy értelmes ember sem fogja a szakszervezeteket általában támadni.

A jövedelem és megoszlása

Amikor a szocialisták a jövedelemeloszlás mai társadalmunkban való egyenlőtlenségére mutatnak rá és ez okból a nagy jövedelmeket támadják, nem nehéz széles köröket találniuk, amelyek mohón felkapják ezt a tanítást. Azonban e téren is bűnösök abban, hogy a tényleges helyzetet felületesen és lényeges részeiben hamisan ítélik meg. Olyan következtetéseket vonnak le, amelyeknek valóságos érvényesüléséről semmiféle fogalmuk nincsen.

A szocialista kritika annak a gazdag embernek népszerű képzetéből indul ki, akinek asztala a bőség alatt leszakad és aki egész mérhetetlen jövedelmét

arra fordítja, hogy saját személyét mindenféle drágaság és büszke paloták útján az előtérbe állítsa. Természetes, hogy az ilyen jelenség beleütközik a kor demokratikus szellemébe és rossz vért szül. Az is természetes, hogy az olyan jövedelmet, amelyet ilyen módon pazarolnak el, jobban fel lehetne használni úgy, hogyha az a szegényebb családok nagyon is szűkös ellátásának bővítésére szolgálna. A kérdés csak az, hogy nem festenek-e a szocialisták itt olyan képet, amely lényegében a múltba tartozik. Holott az olyan reformok kiindulási pontjául, amelyek arra irányulnak, hogy egy új társadalmi rend alappillérei legyenek, a jelenlegi helyzetnek lényegét jelentő tulajdonságokat kellene venni.

A mai idők gazdag embere tényleg egészen új jelenség, amellyel érdemes közelebbről megismerkedni. Lucullus a maga dicsőítésére a Monte Picót mesés pompájú épületekkel borította be. A hatalmas rómaiak a keleten összerabolt gazdagságukat arra pazarolták, hogy a népnek keleti fénnel imponáljanak és mosolygó szenátorok ajkairól ilyesféle hízelgő szavakat halljanak: Te vagy Róma legelső és Latium legkiválóbb férfija! Svédország nagy férfiai hajdanában megverették a dobot és sípjal, trombi-

tával hirdették megérkezésüket, ha pedig távoli országból dús zsákmánnyal jöttek haza, akkor a legfőbb vágyuk az volt, hogy olyasmit építsenek, ami előttük még sohasem volt és ami alkalmas arra, hogy őket rendkívüli embereknek tüntessék fel. Ha az ilyen összehasonlításokból indulunk ki, talán könnyebb meglátnunk a változás radikális voltát. Fordnak alighanem több a jövedelme, mint a múltban bárkinek. Megjelenése ellenben igen szerény. Egy beszélgetés alkalmával, melyet egy idővel ezelőtt Hooverrel folytattam, ő Fordot az amerikai milliomosok jellegzetes típusaként jelölte meg és elmondta, hogy Ford megszámlálhatatlan milliókból álló jövedelméből évi 20 000 dollárt fordít saját szükségletére. Szerényen megkérdeztem, vajon ez nem túl alacsony becslése-e, amire azt a határozott választ kaptam: *That's all!* Ez az egész. Egy ilyen mérsékelt személyes fogyasztás a Ford-féle üzletben nyilvánvalóan egyáltalán nem játszik szerepet és a nagy jövedelmek elleni szokásos támadások az ilyen tényekkel szemben teljesen elenyésznek. Már most azt mondhatnánk, hogy Ford kivételével, és hogy talán személyes kiadásait másként is el lehet számolni. Azonban egymagában az a tény, hogy egy a

mai amerikai felfogásra nézve olyan kiválóan jellegzetes ember, mint Hoover, a társadalmi fejlődés újabb fázisában ilyen értékes vonást lát a gazdag embernek csekély személyes fogyasztásában, igen sokat jelent számunkra a jövő szempontjából. Vajon nem lenne-e a mi meglehetősen elhamarkodott társadalmi reformátoraink részére ajánlatos, hogy szempontjaikat lassanként jobban összhangba hozzák a társadalmi gazdálkodással, amelyet a mi időnk kialakítani készül? A mai gazdag emberre jellemző, hogy nem szereti magát mutogatni. Sőt a legnagyobb erőfeszítéseket teszi, hogy ismeretlen maradjon. Személyes kiadásai tehát nem tüntetőek, hanem elsősorban arra irányulnak, hogy személyes hatóerejét fenn tudja tartani. A nép széles rétegei szempontjából az erre irányuló kiadás mennyisége természetesen mégis igen magas színvonalon állhat. Azonban egy mai pénzember tevékenységének intenzitása is rendkívüli és sokba kerül, ha úgy akarunk élni, hogy minél jobban kihasználjuk az élet minden pillanatát. Ennek ellenére egy ilyen költségvetésben a személyi kiadás igen kis tétel. Tegyük fel, hogy egy egymillió korona jövedelemmel bíró országunkbeli lakos egy-, esetleg kétszázezer koronát fordít a maga és hozzátartozói kiadására. Akkor

egészen bizonyosan legalább 100 ezer koronát kellene adnia különböző szociális és kulturális célokra. Mintegy 300 000 közvetlenül az összesség javára megy, adók formájában, a jövedelem többi része pedig tőkeképzésre szolgál és arra nézve teljesen nélkülözhetetlen. El kell tehát ismerni, hogy az ilyen költségvetés a köznapi szocialista támadások számára nem megfelelő céltábla. Vajon mit lehetne elérni ennek a jövedelemnek a felhasználásával? A kiterjedtebb adóztatás nyilván nem érhetne el más eredményt, minthogy a tőkeképzés terhére további összegek állnának rendelkezésre az állam és a helyhatóságok számára, amit általánosságban és hosszútávon egyáltalán nem lehetne összeegyeztetni az észszerű közgazdasággal.

Mindezzel természetesen azt lehetne szembevetni, hogy ez eszményi kép és hogy a valóság a nagy jövedelmek társadalmi szempontból való felhasználására ennél sokkal kedvezőtlenebb példákkal is szolgál. Sajnos ez mindenképpen igaz. Még van elég ember, aki kiadásával feltűnősködik, csak azért, hogy ezt a többiek lássák, és azt hiszik, hogy palotáik és hölgyeik ruhái nekik olyan kivételes jelentőséget adnak, amelyek az ő végeredményben nagyon is jelentéktelen társadalmi állásukkal egyáltalán nem

férnek össze, környezetükkel pedig még sokkal kevésbé. Az ilyesmi természetesen rossz vért szül és az ilyen emberek jól tennék, ha eszükbe jutna, hogy fellépésükkel mennyire megnehezítik a magántulajdonjog helyes védelmét és valójában milyen erős támaszt nyújtanak cselekedeteikkel a bolsevista tanok hirdetésének.

Mégis kétségbe kell vonni, hogy a jövedelem pazarló felhasználására való hajlam ellen helyes a szocialistáknak az a programja, amely a jövedelemelosztást a kiterjedt progresszív adóztatás útján való kisajátítás által végezné el. Ellenkezőleg, ilyen politika minden valószínűség szerint arra vezetne, hogy az emberek kereseteiket a legnagyobb mértékben elmulatnák, hogy legalább így tegyenek szert pénzükért élvezetekre. Még nagyon ritka a szocialisták eszményi embere, aki csak gyűjt és gyűjt, hogy amit megtakarított, egy szocialista kormány által lefoglaltassa és aki azután azonnal kész ezt a sziszifuszi munkát újratekdeni.

Már jelenlegi adórendszerünk is igen nyomasztólag hat a munkára és a takarékosagra. Az, aki takarékoskodik és takarékosága eredményét be akarja fektetni, nyomban egész csomó illetékkal találkozik és miután egész életében külön vagyonadót kellett

fizetnie, kénytelen arra számítani, hogy vagyonának egy nagy részét – hogy mekkorát, azt sohasem tudhatja – attól, aki hozzá legközelebb áll és akinek azt hátra kívánta hagyni, az állam majd elveszi. Ettől a gondtól teljesen megszabadul, ha pénzét elkölti. A sokat dicsőített közvetlen adózás tehát jutalmazza a pazarló fogyasztást és természetesen még inkább megtenné ezt, ha a szocialisták keresztülvihetnék akarataikat és eltörölhetnék az egész közvetett adóztatást. Ugyanilyen ellenséges a közvetlen adóztatás a munkával szemben. Ha valaki ahelyett, hogy az egész évben keményen dolgozna, két hónapnyi időt szakít magának és Olaszországba utazik, hogy ott szórakozzon, úgy – ha munkáját jól díjazták – adóját annyira leszállíthatja, hogy abból egész utazását kifizetheti. Az állam erre egyenesen alkalmat nyújt. Mi értelme van annak, hogy még tovább kiéleltsük azt az adózási módot, amelynek ilyen lehetetlenek a kihatásai?

Minden adót vagy a fogyasztás, vagy a tőkeképzés terhére kell kiegyenlíteni. Más lehetőség nincs. Ha a szocialisták a polgári elemek ama részével szövetkezve, amely különösen ki akarja mutatni népszerűségét, a fogyasztási adó eltörlésére törnek, akkor a valóságban az a céljuk, hogy az egész adóztatás,

vagy legalábbis annak fő terhe a tőkeképzésre nehezedjék. Az ilyen politika szükségszerűen az ország gazdasági életének megsemmisítésére vezet. Ha egy ország tőkeellátása megszűkül, elkerülhetetlen, hogy a nemzeti vagyon helyes fejlődése meg ne akadjon és hogy végeredményben a fogyasztást jobban ne kelljen korlátozni, mint ahogy az az adóteher helyes megosztása mellett szükséges lett volna.

És vajon mi történne, ha a szocialisták egyszer elérnék céljukat? Elhasználnódna minden vagyon és megszűnne minden nagy jövedelem. Akkor az adóztatás egész terhét a kis jövedelmekre kellene hárítani. Ennek a megadóztatásnak annál keményebbnek kellene lennie, mert akkor feladata volna még az is, hogy a tőkeképzés tekintetében is tegyen valamit az összesség javára, amit akkor a magánember hiányában az államnak kellene megtenni. És ez az egész adóztatás teljes egészében a fogyasztást terhelné.

A szocialista adóztatási program tehát mindent egybevetve távolról sem olyan munkásbarát, amilyennek látszik. Nem művészet munkásbarátnak lenni addig, amíg csak szólamokkal dobálózunk, amelyek a kritikára képtelen közönségnek tetsze-

nek. Sokkal jobban lehetne igazolni a munkásosztály javára irányuló mély érzetünket azáltal, hogy tisztába hoznánk azokat a gazdasági feltételeket, amelyek alkalmasak a munkások igazi és tényleges felemelésére.

Szocializmus vagy haladás

A szocializmus lényege a harc a magánvállalkozás és a magántulajdonjog ellen. A szocializmus ennek következtében az ezekre a tényezőkre alapított társadalmi rend megsemmisítésére törekszik. A szocializmus képviselői esetleg célszerűnek találhatják, hogy gyakorlati programjukban törekvéseiknek bizonyos határokat szabjanak. Azonban a szocializmus kritikájának a mozgalom tulajdonképpeni eszmei tartalma ellen kell irányulnia és arra kell törekednie, hogy eredeti és leglényegesebb programja megvalósításának következményeit világítsa meg.

A szocializmus a minden oldalról vele szemben fellépő kritika folytán lassanként arra kényszerül, hogy egyik pozitív álláspontját a másik után adja fel. Ez olyan messzire ment, hogy a mai szocializmus gyakran csak a szervezett társadalom lényegének és céljainak sajátosan szociális felfogásaként kíván megjelenni. Ezt a felfogást aztán az jellemezné, hogy a társadalom az összesség javáért van és nem valamely kedvezményezett kisebbségért, és hogy tehát a társadalom egész szervezetének és minden berendezkedésének egyformán ennek az új szempontnak kellene megfelelnie.

A valóságban azonban minden modern közgazdaságban ez az uralkodó felfogás. A szocializmusnak különlegessége csupán abban a dogmatikus hitében van, hogy az összesség javát csak az összesség közös szervei szolgálhatják. Ez a hit az állami tulajdonnak, az állami vezetésnek és az állami ellenőrzésnek a közgazdaság összes terein való értelmetlen és sokszor egyenesen babonás túlértékelésében jut kifejezésre. A szocializmus sohasem tudta a közgazdaság alapvető liberális álláspontját megérteni, amely szerint az egyéni vállalkozási tevékenység és a magántulajdonjog a szabad verseny rendszere mellett olyan gazdasági és társadalmi rend eszköze, amely

nagy fokú eredményessége folytán a legalkalmasabb az összesség közös érdekeinek és mindenki javának szolgálatára. Teljesen belemélyedve a kérdésbe, egyáltalán nincs ok arra, miért ne lehetne az ilyen felfogás éppen olyan szociális célzatú, mint a szocializmus.

Amennyiben tehát a szocializmusnak mint szociális programnak már eleve nincsen semmiféle előnye, akkor nem marad számára egyéb hátra, mint vállalni a felelősséget azért, hogy miképpen felelhet meg annak az igénynek, amely az egyetemesség gazdasági javának eredményes gazdasági szolgálatában áll. E tekintetben pedig a szocializmus kétségtelenül felmondja a szolgálatot. Mert ha a szocializmus állásfoglalását vizsgáljuk a legfontosabb társadalomgazdasági kérdésekkel szemben a legutóbbi évtizedekben, akkor fokozatosan, de elmaradhatatlanul arra a belátásra jutunk, hogy a szocializmus nem hogy a gazdasági haladást mozdította volna elő, hanem inkább annak lényeges akadálya volt. Ennél a vizsgálatnál természetesen nem szabad azokból az eredményekből kiindulni, amelyeket tényleg elérünk, hanem azokat az eredményeket kell tekintetbe venni, amelyeket a szocializmus elért volna,

amennyiben akaratát korlátlanul keresztülvihette volna.

A mai Oroszország viszonyai képet nyújtanak arról, hogy végeredményben hova vezet a szocializmus. Nem kell e tekintetben egyes olyan jelenségekbe kapaszkodni, amelyek esetleges nehézségeken alapulhatnak. Szovjet-Oroszország önmaga fölött már egymagában ama tény által kimondta az ítéletet, hogy képtelen saját ellátásáról gondoskodni, akár tőke, akár üzemi vezetők tekintetében. Ha egy olyan társadalom, amelynek legelőkelőbb program-pontja a magántőke-képződés megsemmisítése volt, egyetlen mentségét abban látja, hogy kölcsönöket szerezzen olyan országoktól, amelyek még elég maradiak ahhoz, hogy gazdaságukat az egyének vagyoni érdekeire építik, akkor ez a társadalom bebizonyította ezzel alapjában való tarthatatlanságát. Avagy ki látná el Oroszországot tőkével akkor, hogyha az egész világ Oroszország példáját követte volna? Ugyanez áll természetesen a technikai, a szervezési és a kereskedelmi vezetést illetőleg is. Olyan gazdasági rendszer, mely saját természetéből kifolyólag nincs abban a helyzetben, hogy az ilyen vezetésről kielégítő módon önmaga gondoskodjék, nyilvánvalóan használhatatlan. A gazdasági haladás

szempontjából a világnak a szocialista Oroszországtól bizonyosan nincs mit várnia. Hogyha az egész világ úgy lenne berendezve, mint ez az ország, akkor nemcsak a tőkeképződés, hanem minden műszaki és szervezési haladás megszűnne és a világra egy reménytelen jövő és elkerülhetetlen szegénység következne.

Saját nemzeti közéletünkben gyakrabban van alkalmunk kipróbálni a szocializmus tendenciáit és minden esetben bebizonyosodik, hogy ez a tendencia éles ellentétben áll a gazdasági haladással. Csak néhány példát hozunk fel. A nagy inflációs időkben, amidőn a pénzrendszerek mindenütt gyorsan rosszabbodtak és az árucikkek árai ugyanabban a mértékben emelkedtek, a szocialisták és az ő nézeteik által vezetett társadalmi rétegek kizárólag csak a spekulánsok vad és könyörtelen üzelveit vették észre, amelyeknek maximális árakkal, rekvirálásokkal és szigorú büntetésekkel akartak gátat vetni. Az állami beavatkozásoknak töméntelen receptjét gondolták ki a társadalmi érdekek védelmére és ez ellen az irány ellen minden kritikát szociális érzéketlenségnek bélyegeztek. Mialatt mindez történt, a szocializmus vak hitet tanúsított az állam iránt és egyetlen pillantással sem vette észre azt a tényt, hogy az

egész infláció bűne magát az államhatalmat terhelte, amely a papírpénz kibocsátás teljesen felelőtlen kezelésével előidézte az egész nyomorúságot. A szocialisták csak gúnyjal és csúfolódással illették mindazokat, akik ennek az igazi hibának kiemelésével gyökerénél akarták megtámadni a betegséget. A hatalmas, mit sem sejtő tömeggel szemben a szakértőknek egy kis csoportja volt ezúttal is az – Abernon Lord azt szokta mondani, hogy az ember az ujján is megszámolhatja őket – akik letették az alapokat a világ pénzrendszerének rendbehozatalára. Nem lehet kétséges, hogy az a munka, mely e tekintetben egy évtized alatt végbement, a közgazdaságra nézve és különösen az európai munkásságra nézve végtelenül nagyobb értékkel bírt, mint valamennyi szocialista véleménynyilvánítás, melyek a világot ugyanazon idő alatt boldogították. Ez valóban rendkívül világos példa arra, mennyivel gyümölcsözőbb dolog szakértő munkát végezni a pozitív gazdasági haladás számára, mint a szocialista dogmatika szolgálatába állni. Egynéhány svéd szocialistának becsületére legyen mondván, hogy ők ezt a jelen esetben aránylag korai stádiumban felismerték. Ezek számára bizonyosan nagy előny ez, de nem a szocializmus számára.

A lakbérek kényszerszabályozása egyike volt ama szocialista kísérleteknek, amelyekkel igyekeztek megakadályozni a pénzérték rosszabbodásának természetes érvényesülését. A lakbérek emelkedésére irányuló tendencia a szocialista felfogás szerint csak a lakóházspekulánsok mohóságának műve volt, amelynek állami rendeletekkel kellett a lakbérek megállapítása útján gátat vetni. Midőn ez a politika természetsszerűleg az építkezés megszüntetéséhez vezetett, akkor a szocialista részről azonnal készek voltak a lakásszükség kielégítésére középítkezést követelni. Nem tudtak elég erős szavakat találni az ezzel a rendszerrel szemben felhangzó kritika elítélésére. Ebben az esetben is kénytelen volt a gazdasági szakértelem elviselni a legdurvább szemrehányásokat, mégpedig hogy a rövidlátó és önző kapitalizmust szolgálja és útjában áll az igazi szociális és népbarát politikának. Szerencsére győzött a gazdasági belátás, Svédországban korábban, mint a legtöbb országban: az eredmény az volt, hogy mi viszonylag rövid idő alatt megoldottuk a lakáskérdést és a lakásellátást megint megközelítően normális helyzetbe hoztuk, míg más országok egymásután a milliók százait fordították a lakáskérdés szocialista szempontok szerint való megoldására anélkül, hogy

bármilyen eredményhez jutottak volna. Való igaz, hogy a lakberek hatósági megállapítását a szocialistákon kívül is széles körök követelték. Ez azonban csak azt bizonyítja, hogy a polgári osztályok is mily kevésbé vannak tisztában a polgári közgazdaság legmélyebb alapelveivel, és milyen sok hiányzik nekik az elveknek abból a szilárdságából, amelyen esetleg egyéni előnyök kedvéért sem szabad soha bármit is megmozdítani engednünk. A lakásviszonyok szabad áralakulására való visszatérés az egész társadalomnak, de különösen a munkásosztálynak, amelynek lakásokra van szüksége, kétségbevonhatatlanul rendkívül előnyére vált. Ebben újabb bizonyítékunk van arra, hogy miképp lehet valódi hasznot előidézni anélkül, hogy szocialisták lennénk, sőt éppen azáltal, hogy olyan politikát követünk, amely a legélesebb ellentétben áll a szocialista kinyilatkoztatásokkal és a tömegeknek arra vonatkozó primitív felfogásával, hogy mit kíván a gazdasági jólét. Ezek után a tapasztalatok után a szocialistáknak maguknak is be kellene látniuk, hogy nem emelhetnek többé igényt arra a különleges jogra, amit az összesség érdekeinek és a munkások javainak képviselője jelent.

Amikor a szocializmus mint munkásmozgalom lép fel, mindig egybe van kötve azzal a tendenciával, hogy minden hatalmi eszközt könyörtelenül kihasználjon a munkafeltételek megjavítása és természetesen a munkabérek emelése érdekében. Ez a tendencia, mely a való életben elválaszthatatlanul össze van nőve a szocializmussal, nagy fokban kielezi azt az ellentétes álláspontot, amelyet a szocializmus a gazdasági haladással szemben elfoglal. A munkafeltételeknek az esetleges hatalmi kényszeren alapuló önkényes kialakítása teljesen pusztítóan kell hogy hasson az egész közgazdaságra. Hogyha ez minden ellenállás nélkül érvényesülhetne, az eredmény hamarosan az lenne, hogy az egész gazdasági gépezet minden társadalmi osztály mérhetetlen kárára rendtelenséggé válik.

Ez egyáltalán nem jelenti a szakszervezetek elítélését. Ellenkezőleg, a szakszervezeteket a munkafeltételek racionális kialakulása tekintetében igen hatékony tényezőnek kell tekinteni. Megbízható piacra és gazdasági áralakulásra a munkaerő és a többi javak tekintetében is csak úgy lehet szert tenni, ha minden megfelelő érdeket gondosan figyelembe vesznek. Való igaz, hogy a munkabéreket nagy álta-

lánosságban a piaci helyzet határozza meg. A szakszervezetek feladata már most éppen az, hogy állandóan kihasználják a piaci helyzetet a munkások javára. Azonban afelől nagyon különbözőek a nézetek, hogy mit enged meg a piaci helyzet. Ezért tehát a feleknek mindkét oldalon állandóan fel kell készülnie lenniük a saját érdekük megvédésére. A munkaerőpiac örök békéje a szociális utópiák terméketlen fantazmagóriái közé tartozik. De semmi akadálya annak, hogy a tényleges küzdelmek a minimumra legyenek korlátozhatók a piaci gazdasági lehetőségek nagyobb megismerése folytán és annak a szükségnek belátása következtében, hogy az igényeket ezekhez kell szabni.

Ha a szakszervezetek a munkaerőpiacon való érvényesülésüknél természetes erejükre támaszkodnak, akkor a gazdaságilag helyes béralkut segítik elő. Ha ellenben helyzetüket arra használják fel, hogy idegen hatalmi eszközöket is igénybe vesznek, akkor ennek eredménye a helytelen béralku és a munkaerő olyan helytelen eloszlása, amelynek következménye szükségképpen a munkaerő gazdaságtalan és tökéletlen felhasználása, valamint az egész társadalmi termelési folyamat csökkent hatékonysága lesz.

Ilyen idegen hatalmi eszköz elsősorban a szakszervezet monopolisztikus elzárkózása, amely által elveszíti demokratikus jellegét és egy körülhatárolt csoport magángazdasági érdeke védelmére való egyszerű szövetkezéssé válik a kívülállók hátrányára. Hogy a zárt szakszervezetek monopolisztikus hatalmi politikája milyen messzemenő hatásokat idézhet elő a közgazdaság hátrányára, az kitűnik a megelőző cikkekből.

A szakszervezetek bérköveteléseinek határát a szóban forgó hivatásokban a munkaszolgáltatás csökkent kereslete szabja meg, amely a magas bérkövetelések következménye lehet. Ez az ellenállás elsősorban természetesen a munkaadók részéről jelentkezik, végeredményben azonban a fogyasztók tömegénél, akik a munka termékeinek vevői. Ha a szakszervezet kénytelen maga vállalni a felelősséget azokért, akik a magas követelés következtében munka nélkül maradnak, akkor láthatja, hogy meddig mehet el és akkor pontosan addig a határig is megy el, amelyet a gazdasági helyzet megenged. Éppen ezáltal működik közre a helyes béralku létrejövételében. Ha azonban másvalaki veszi át ezt a felelősséget, akkor ennek a féknek a hatálya megszűnik és egyáltalán nincs többé ellenőrzés a gazdaságilag

tarthatatlan igényekkel szemben. Ennek folytán a szakszervezetek szempontjából a munkanélküli segély könnyen válik oly idegen hatalmi eszközzé, mely politikájuk félrecsavarodását idézi elő. A svéd szakszervezetek, a szocialista befolyás következtében nagy eréllyel küszködtek az állami munkanélküli segélyezés oly megszervezéséért, amely a szakszervezetek hatalmának a vázolt módon való természetellenes növekedését hozta volna magával. Hová vezetett volna ez a rendszer, hogyha ellenállással nem találkozik? Nyilván oda, hogy az egyes szakszervezetek bérköveteléseit a piaci helyzettől függetlenül hajtották volna a magasba, mert hiszen a munkanélküliek ellátását az államra háríthatták volna. Nyilvánvaló, hogy ilyen viszonyok között a munkanélküliek száma rendkívüli mértékben emelkedett volna. A nemzet ennek az elvnek alkalmazása folytán két részre oszlott volna, amelyeknek egyike magas bérekért dolgozna, míg a másik munkanélküli lett volna és az állam költségére, vagyis a dolgozók költségére élne. Mert más lehetősége annak, hogy a munkanélküliek eltartassanak, mint a nemzet termelő munkájának költségére, nyilvánvalóan nincs. Az így megcsökkent munkateljesít-

ménnyel rendelkező társadalom azonban egész bizonyosan arra van ítélve, hogy szegénységbe süllyedjen, olyan szegénységbe, amelynek idővel mindannyian szenvedő alanyaivá válunk. A munkanélküliekre nézve azonban, akik végső soron szintén ahhoz a munkásosztályhoz tartoznak, amelynek javát a szocialisták szolgálni volnának hivatva, ezek a kihatások igen nagy mértékben károsak lennének. A szocialisták tehát ezen a téren is igen rosszul szolgálják az általános társadalmi érdeket, a munkásosztály érdekeit pedig még rosszabbul. Azok, akik a munkáspolitikára ilyen alakulása ellen a legerélyesebben küzdenek, nyilvánvalóan igen világos szemmel látják, hogy mit követel a felelősségteljes szociálpolitika. Ezek a gazdasági haladásért küzdöttek, míg ellenben a szocialisták politikája a társadalom gazdasági összeomlására vezető irányba fordult.

A szocialisták folytonos törekvése, hogy a munkástömeget a fennálló társadalmi rend elleni harcra és jobb gazdasági feltételek elérésére szolgáló hatalmi eszközök egyoldalú felhasználására indítsák, oda vezetett, hogy ez a munkásosztály rendkívül meggondolandó módon hátráltassa a gazdasági

helyzetének megjavítására irányuló messzemenő lehetőségek kihasználását. A népnek gazdaságilag helyes nevelése elhanyagoltatott, ellenben minden érdeket az iskolarendszerben való rendkívül természetlen egyenlőség megvalósítására áldoztak fel. Éppen így nem részesültek semmiféle támogatásban a szocialisták részéről a munka tudományos racionalizálására irányuló modern törekvések. A szocializmus, ellenkezőleg, e tekintetben inkább akadályként állott annak a fejlődésnek az útjában, amelynek be kell következnie és amely kétségtelenül fontos tényezőnek fog bizonyulni a gazdasági haladás nagy munkájában. Valóban sajátságos a megfigyelés, miképpen terelte el a szocializmus a munka érdeklődését saját háztartásának megjavításáról. Hiszen nem lehet kétségbe vonni, hogy a legnagyobb gazdasági haladást, amelyet ez idő szerint a svéd munkásosztály elérhet, a fogyasztás okszerű berendezésénél kell keresnie. Már magával az élelmiszerek helyesebb kiválasztásával sokkal többet nyerhetne a svéd munkás, mint amennyit évek során sztrájkokkal elérhet. Alig lehet valami groteszkebb dolgot elképzelni az idei norrlandi sztrájknál, hogyha a háttérben látjuk azokat a borzasztó hely-

telenségeket, amelyek a norrlandi lakosság táplálkozási módjában jelentkeztek. A sztrájkban feláldozott milliókkal végtelenül sokat lehetett volna elérni a háziasszonyok jobb felvilágosításának és a munkásosztály táplálkozásának okszerű megváltoztatásában.

Az ilyen túlnyomóan gyakorlati érdekű kérdéseket azonban a szocialista tanok a háttérbe szorítják és ezek a tanok ily módon is ellentétbe jutnak a gazdasági haladás programjával.

Nyilvánvaló tehát, hogy a gazdasági haladásért való küzdelem sok tekintetben a szocializmus ellen folytatandó. Ez a küzdelem az egyetemesség javáért és nem utolsó sorban a munkásosztály sajátos érdekeiért is folyik. Tehát teljesen téves ezzel kapcsolatban osztályharcról beszélni. A valóságban ez az alapvetően eltérő felfogások közötti harc afölött, hogy mi szolgálja az összesség gazdasági javát. Senki sem tagadja, hogy sokan vannak a szocialisták között, akik a munkás lakosság érdekeit melegen felkarolják és életfeladatukat becsületesen abban találják, hogy tegyenek valamit a munkások sok tekintetben rossz létfeltételeinek emeléséért. Éppen úgy nem lehet tagadni, hogy viszont vannak gondolatszegény

emberek, akiknek nincs helyén a szívük és akik ösztönyszerűen szembehelyezkednek minden követeléssel, amely a munkások részéről jelentkezik. Azonban a társadalomgazdasági elhatározásoknak nem szabad érzelmi momentumoktól függni, legyenek azok bármilyen eredetűek, hanem azokat a hatékony gazdasági haladás előfeltételeinek igazi belátásától kell függővé tenni. Ezt a belátást csak a valóság állandó megfigyelése és az abból levont tanulságok útján lehet megszerezni. Ennek azonban a legnagyobb mértékben akadálya az előre meghatározott elméleti állásfoglalás és ama primitív gazdasági képzetekhez való kötöttség, amelyek a szocializmust jellemzik.

Arról van szó, hogy választanunk kell a szocializmus és a haladás között. Tisztába kell jönnünk azzal, hogy valóban szövetkezzünk-e a szocializmussal a magántulajdonon és a magánvállalkozáson alapuló társadalmi rend elleni harcában és abban a törekvésben, hogy a munkafeltételeket mindenféle hatalmi eszközzel önkényesen állapítsa meg. Ha ezt nem akarjuk, hanem ehelyett a gazdasági haladásért akarunk küzdeni és tudatában vagyunk annak, hogy ezen az úton mozdítjuk elő a legjobban az egész

nép jólétét, akkor határozottan szembe kell helyezkednünk a szocializmussal is és rá kell magunkat határozni, hogy leromboljuk egész elavult gondolatépítményét. Sok jólelkű ember hajlamos arra, hogy az ilyen éles szembehelyezkedést elkerülje és oly közvetítő álláspontot foglaljon el, amely sehol sem talál túlságos ellenállásra. Ily módon keletkeznek ezek a különféle, se hideg, se meleg álláspontok valahol középen a szocializmus és a racionális közgazdaság között. Az ilyen álláspont elfoglalói természetesen azt hiszik, hogy korunk küzdelmeiben fontos közvetítő szerepet játszanak. Valójában azonban csak ahhoz járulnak hozzá, hogy a fogalmak összekeveredjenek és elmaradjon fontos vitapontok megvilágítása. A fölöttük való ítélet ennek fog megfelelni. Ezek teljesen kívül maradnak az igazi haladáson, amelyre végeredményben mégis csak az által kerül sor, hogy a munkásosztály és szószólói lassanként mind több közgazdaságtani megértéshez jutnak el.

Mi sem lehet kívánatosabb, mint az a kísérlet, hogy minden társadalmi osztályt egyesítsünk és rábírjunk arra, hogy felismerjék a nagy közösséget, amely egybeköti őket. Ehhez kell eljutnunk. De

nem szabad azt képzelnünk, hogy közelebb juthatunk ehhez a célhoz zavaró kompromisszumok hamis útján. Ki kell harcolni a harcot a közös jó előmozdítására szolgáló helyes módokról való különböző felfogások közt, amíg az összes hamis képzetek kipusztulnak és teljes megértés következik be. A nagy szociális összetartás gondolata akkor fog igazi értékhez jutni, ha az a határozott akarat fogja vezetni, hogy keresi az igazságot és lemond minden előzetesen elfoglalt nézetről, amely a gazdasági haladás ellen van.

Az idő, amelyben élünk, különös érveket szolgáltat amellet, hogy határozottan a haladás útját válasszuk. Ezelőtt sohasem következtek be a termelés technikai és szervezeti fejlődésében olyan rendkívül gyors tempóban a változások, mint jelenleg. Ebbe a tempóba bele kell illeszkedni, egész figyelmünket és minden érdeklődésünket osztatlanul arra kell irányítani, hogy magunkévá tegyük lehetőleg az összes elérhető nagy előnyt. Svédországra nézve ez különösen nagy jelentőséggel bír. A svéd munkásosztályra nézve ezen az úton bizonyára végtelenül sokkal többet lehet elérni, mint bármilyen szocialista színezetű hatalmi küzdelemmel vagy azáltal, hogy pillantásunkat makacsul a szocialista

dogmatika elszáradt tantételeire irányítjuk. A svéd nép számára leírhatatlanul jótékony haladással lenne, ha egy ideig olyan légkörben élne, amilyen az Amerikai Egyesült Államok területén uralkodik, ahol optimista hit uralkodik a haladás határtalan lehetőségeivel szemben és ahol senki sem engedi, hogy a jelentkező nehézségek elnyomják vagy a mindennapi érdekellentétek elkésérítsék. Égetően szükséges, hogy egyszer már ne kössék le ellentéteink minden érdeklődésünket és ehelyett teljesen és tökéletesen összefogjunk egy napsugarasabb jövő megalkotásában.